

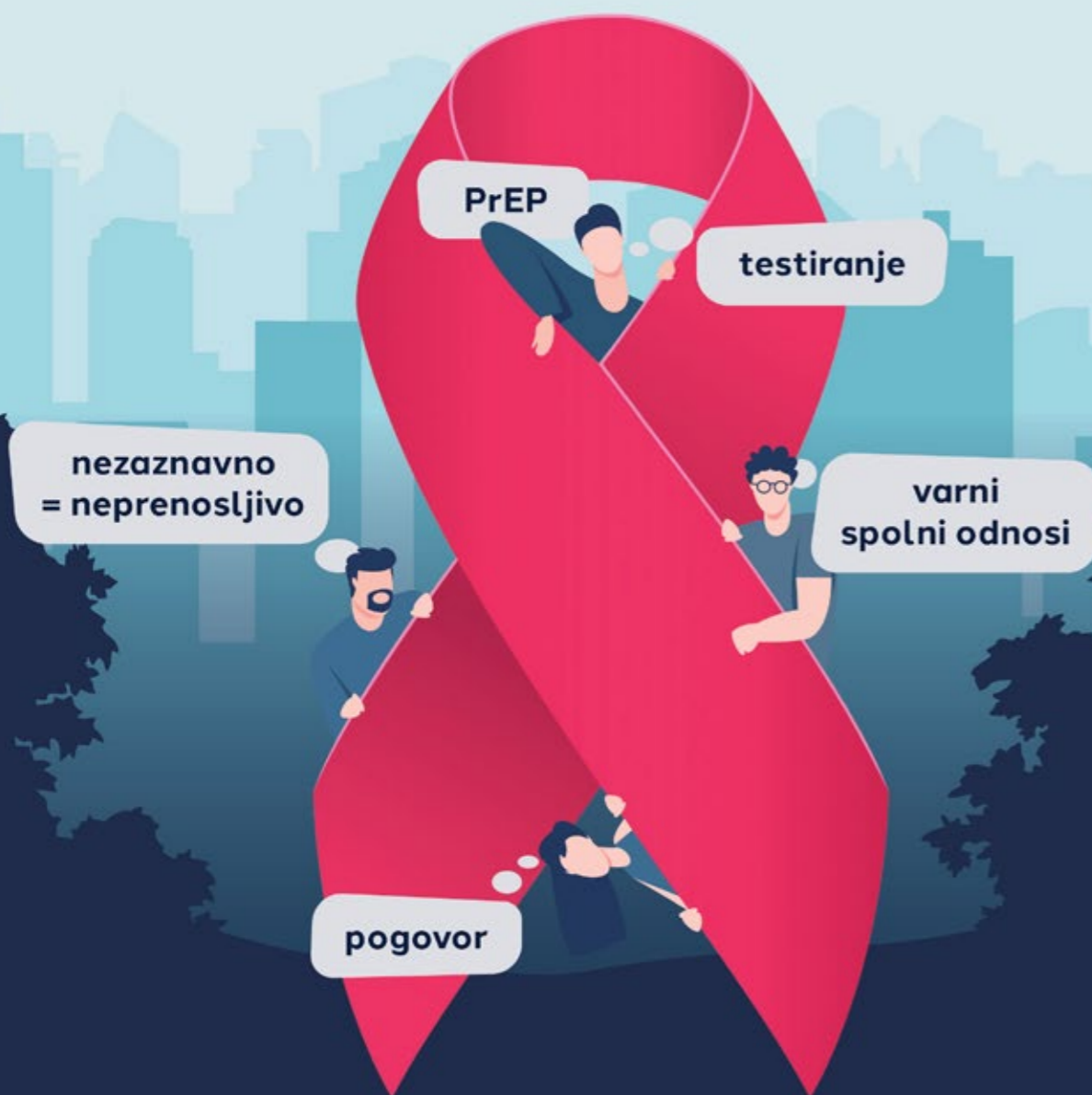
GEJUM

ISSN 2670-4471

USTAVIMO VIRUS.

Odkrijmo hiv pravočasno!

Vir: <https://www.cdc.gov/hiv/> (dostopano novembra 2024)

PrEP = predekspozicijska profilaksa oziroma zaščitno zdravljenje pred izpostavitvijo

Datum priprave: november 2024
IG-11-2024-732-SI

Lenis

Lenis d.o.o., Litostrojska 52, 1000 Ljubljana, tel. 01 2350700

Dragi bralci in bralke,

Letos mineva štirideset let od ustanovitve Komisije za aids pri Ministrstvu za zdravje – telesa, ki je nastalo v času, ko je bila bolezen, ovita v strah, predsodke in neznanje. V začetku osemdesetih let je svet pretresala nova epidemija, ki je prizadela predvsem gejevske skupnosti, osebe, ki uporabljajo droge, in marginalizirane skupine, ki so jih oblasti, namesto da bi jim prisluhnile, raje potisnile na rob družbe. Kljub počasnemu odzivu na federativni ravni v Jugoslaviji so se v Sloveniji zdravstvena stroka in skupnosti hitro odzvale. Boj proti aidsu ni le vprašanje medicine, temveč tudi vprašanje človečnosti, dostojanstva in pravic.

Komisija za aids je v štirih desetletjih prehodila dolgo pot – od prvih ukrepov preprečevanja okužb in oblikovanja testnih centrov do današnjih programov, ki vključujejo sodobna zdravila, svetovanje, dostop do PrEP-a in izobraževanje mladih. Vse to so plodovi trdega dela in vztrajnosti generacij, ki so včasih v zelo omejenih pogojih vzpostavljale temelje javnozdravstvenega sistema, ki danes rešuje življenja. Spomniti se je treba, da brez te zgodovinske infrastrukture ne bi imeli zaupanja, varnosti in podpore, ki jih mnogi med nami danes jemljemo za samoumevne.

A čeprav smo danes korak naprej, čeprav hiv ni več smrtna obsodba in čeprav je PrEP učinkovito orodje preprečevanja, nas štiridesetletnica Komisije opominja, da boj še ni končan. Testiranje mora ostati dostopno, brezplačno in brez stigme. PrEP mora postati del rutinske zdravstvene oskrbe in bi moral biti dostopen vsem, ki ga potrebujejo, ne glede na spol ali spolno usmerjenost. In dialog in izobraževanje o spolnem zdravju bi

morala postati del šolskega kurikulumu. V slovenski družbi je spolnost še vedno zelo tabuizirana, kar posledično vodi do poznih diagnoz tako na področju hiva kot tudi drugih spolno prenosljivih okužb.

A današnji trenutek prinaša novo preizkušnjo. Umik ameriškega financiranja globalnih programov zdravljenja in raziskav hiva/aidsa, ki so desetletja reševali življenja milijonov ljudi po svetu, kaže, kako krhka je infrastruktura, ki jo je svet gradil skoraj pol stoletja. Ko ena največjih svetovnih sil umika podporo znanosti, ogroža ne le afriške ali azijske skupnosti, temveč tudi globalni napredek, saj hiv ne pozna meja. Učinki finančnega umika so že občutni. Če bi takšni politiki sledile tudi druge države, se hitro lahko srečamo s ponovno epidemijo hiva/aidsa. Zato se je treba vedno zavedati, da dobrine, pravice, privilegije, ki jih imamo danes, lahko tudi kaj hitro ukinejo, spremenijo, umaknejo.

Ob tej obletnici se ne spominjamo le zgodovine epidemije, temveč tudi zgodovine solidarnosti. Slovenska Komisija za aids je dokaz, da je ključno sodelovanje vseh deležnikov, oblasti, stroke in nevladnih organizacij. Spomnimo: v jedru boja proti hivu ni virus, temveč človek.

Še popravek: V prejšnji številki revije GEJM je prišlo do napake in sicer so se pri nekaterih besedilih podčrtaji spremenili v poševnice. Do napake je prišlo nenamoma in se zanjo iskreno opravičujemo.

Sebastjan Sitar, odgovorni urednik revije GEJM

GEJM
16. številka
ISSN 2670-4471
december 2025

Izdajatelj:
Društvo Legebitra,
Trubarjeva 76a,
1000 Ljubljana
Zanj: Sebastjan Sitar

Odgovorni urednik:
Sebastjan Sitar

Uredništvo:
Miha Satler, Katja
Bogataj, Petra Polanič

gejm@legebitra.si

Na naslovnici:
Peter Štangelj

Tisk:
Grafex, d. o. o.

Naklada:
1000 izvodov

Vsebina te revije ne odraža nujno stališča ali mnenja društva Legebitra.

Za izražena mnenja odgovarja samo avtor (ali avtorji) in se zato ta ne morejo šteti za uradno stališče društva Legebitra

Revija je brezplačna.

GEJM je objavljen pod licenco Creative Commons.

Priznanje avtorstva - Nekomercialno - Deljenje pod enakimi pogoji 4.0 Mednarodna

Društvo Legebitra sofinancira FIHO. Stališča organizacije ne izražajo stališč FIHO.

LEGEBITRA

NAJMLAJŠI IN PRVI GEJ PREMIER NIZOZEMSKA

Rob Jetten, star 38 let, je na poti, da postane najmlajši in prvi gej premier Nizozemske. Ob tem, da internet skupnosti LGBTIQ+ ne more zadržati navdušenja nad njegovo izvolitvijo, nedavni nizozemski volilni izid daje tudi pozitiven signal za demokratično pokrajino države: centristično-liberalna stranka Democrats 66 (D66) je izstopila kot vodilna pri glasovanju, kar pomeni odmik od prejšnjih volitev, ko je stranka Party for Freedom (PVV) s strani Geert Wilders prevladovala. Jettenov zaročenec je 28-letni argentinski olimpijec, Nicolás Keenan, igralec hokeja na travi, ki je nastopal tako v Tokiu kot v Parizu. Par se je spoznal v Haagu leta 2022, "drug na drugega sta naletela" v lokalnem supermarketu in od takrat sta par, o katerem sanja queer Twitter. Njuna zaroka, objavljena med pariškimi olimpijskimi igrami z napisom "Kmalu bova gospod & gospod", je pritegnila primerjave z romanom/filmom Red, White & Royal Blue.

VRHOVNO SODIŠČE NA STRANI LEZBIČNIH MAM

Italijansko ustavno sodišče je odločilo, da imajo nebiološke lezbične matere (v priznani starševski vlogi) pravico do enakega obveznega plačanega očetovskega dopusta kot očetje. Sodba je za protiušten in diskriminatoren razglasila člen v delu, ki izključuje "mamo intenzionale" (tj. drugi starš v paru dveh žensk, ki je pravno priznan kot starš) iz pravice do 10-dnevnega obveznega očetovskega dopusta. Sodba predstavlja precedens in pomeni, da morajo institucije prilagoditi svoj sistem za priznavanje tega dopusta tudi staršem iz istospolnih ženskih parov. S tem se krepi pravni položaj družin z dvema materama v Italiji in potrjuje načelo, da starševska pravica in dolžnost ne smeta biti vezani na biološki spol ali tradicijo, temveč na pravni status in dejansko skrb za otroka.

NAJ BI PARADA PONOSA PODPIRALA VSE BOJE?

V kolumni v časopisu Libération filozof Geoffroy de Lagasnerie postavlja vprašanje, ali bi morale parade ponosa LGBTIQ+ še naprej podpirati širše politične boje, kot so antikapitalizem, antirasizem in feminizem, ali pa bi se morale znova osredotočiti na svoj prvotni namen. Lagasnerie kritizira, kar vidi kot vse bolj "posplošeno" naravo sporočil na Paradi ponosa, in opozarja, da čeprav je solidarnost z drugimi boji hvale vredna, obstaja tveganje, da se pri tem izbriše specifičnost zatiranja, ki ga doživljajo kvir osebe. Njegov poziv ni k izolacionizmu, temveč k jasnosti: osebe LGBTIQ+ niso metafora za univerzalno krivico in Parada ponosa mora ostati prostor politične edinstvenosti.

ZATIRANJE AVTORIC GEJEVSKE EROTIČNE FIKCIJE

V sklopu novega vala ostre cenzure je Kitajska v prvi polovici leta aretirala najmanj 30 mladih pisateljic, ki so na tajvanski platformi Haitang Literature City objavljale danmei – gejevsko erotično fikcijo, priljubljeno med ženskami. Režim avtorice preganja na podlagi ohlapno opredeljenih zakonov o pornografiji; nekaterim grozi več kot desetletje zapora zaradi zgodb, ki prikazujejo romantična razmerja med moškima in igre moči. Medtem ko heteroseksualne erotične vsebine pogosto ostajajo neopažene, je danmei zaradi subverzivnega dojetanja spolnih vlog in njegove priljubljenosti med ženskami, ki zavračajo tradicionalne norme, postal posebej tarča oblasti. Na spletu se je sicer najprej oblikovalo močno gibanje solidarnosti, a so bile objave hitro cenzurirane, zaradi česar so številne avtorice ostale utišane, prestrašene in se zdaj soočajo z resnimi pravnimi in družbenimi posledicami za svoje ustvarjanje.

SALOME POSTALA SLOVENKA

Salome je "končno" pridobila slovensko državljanstvo, potem ko je več kot desetletje bivala v Ljubljani in delovala v slovenskem kulturnem in medijskem prostoru. Salome je poudarila, da je Slovenijo začela doživljati kot svoj dom že dolgo pred uradnim postopkom. "Pri zaobljubi so me premagala čustva in sem se razjokala. Zavrtela so se mi vsa ta leta, eno celo življenje, ki ni bilo vselej lahko, a ga ne bi zamenjala za nič na svetu. Od zdaj me nihče ne bo mogel več pošiljati čez mejo ali me zmerjati, naj se vrnem, od koder sem prišla. Imam dokaz, črna na belem, da sem tukaj z razlogom," je povedala za Suzy. Čestitke, Salome.

SOGLASNO SPREJET OKVIR ZA PRAVICE INTERSPOLNIH OSEB

Odbor ministrov Sveta Evrope je 7. oktobra soglasno sprejel celovit nabor priporočil za zaščito pravic interspolnih oseb v vseh 46 državah članicah. Priporočila poudarjajo, da morajo države zagotoviti prepoved nenujnih medicinskih posegov na interspolnih otrocih brez njihove osebne, informirane privolitve, ter vzpostaviti mehanizme za podporo in zaščito interspolnih oseb čez celotno življenje. Okvir vključuje smernice za zaščito telesne integritete in samoopredelitve, dostop do ustrezne zdravstvene oskrbe, ki ni diskriminatorna, zagotovitev pravne zaščite pred nasiljem in stigmatizacijo ter krepitev ozaveščanja v izobraževanju, zdravstvu in širši družbi. Gre za prvo tako celovito evropsko priporočilo, ki jasno priznava, da so medicinski posegi na interspolnih otrocih, opravljeni zaradi družbenih ali estetskih norm, kršitev človekovih pravic.

PRIDRŽAN MLADINSKI DELEGAT LGBTIQ+ OBRAČUNU S SVOBODO GOVORA

Enes Hocaogullari, mladinski delegat Turčije pri Kongresu lokalnih in regionalnih oblasti Sveta Evrope ter zagovornik pravic oseb LGBTIQ+, je bil avgusta pridržan na letališču v Ankari, potem ko je na zasedanju Sveta Evrope javno obsodil policijsko nasilje, odstavitev izvoljenih županov in nazadovanje demokracije v Turčiji. Turške oblasti so ga obtožile "širjenja zavajajočih informacij", kar je del kazenskega člena, ki ga tamkajšnje oblasti pogosto uporabljajo za utišanje novinarjev in aktivistov. Hocaogullari je bil 35 dni v priporu pred sojenjem, nato pa 8. septembra izpuščen, čeprav sodni proces proti njemu še ni zaključen. Naslednja obravnava je napovedana za februar 2026. Njegova aretacija je sprožila val ogorčenja med organizacijami za človekove pravice. Svet Evrope, Evropska unija in številne nevladne organizacije so od turških oblasti zahtevali takojšnjo ustavitev postopkov in spoštovanje svobode izražanja. Organizacija Front Line Defenders je primer označila kot "jasen primer zlorabe pravosodnega sistema za utišanje mladih in kvir glasov v Turčiji". Hocaogullari, ki je bil tarča spletnih obrekovalnih kampanj in groženj s smrtjo, ostaja odločen zagovornik človekovih pravic. V izjavi po izpustitvi je zapisal, da se "mladi v Turčiji ne bodo umaknili iz boja za resnico, svobodo in dostojanstvo". Primer Enesa Hocaogullarija razkriva, kako se pritisk na aktiviste in skupnost LGBTIQ+ v Turčiji stopnjuje, hkrati pa opozarja na pomen mednarodne solidarnosti pri obrambi osnovnih človekovih svoboščin.

PODPRI NAS!

Pošlji SMS **LEGEBITRA5** na **1919** ali poskeniraj QR kodo in daruj društvu Legebitra 5 evrov.

Pravila in pogoji uporabe storitve SMS-donacija najdeš na spletni strani legebitra.si.

IMENOVANA PRVA LEZBIČNA NADŠKOFINJA

Cherry Vann je bila julija 2025 izvoljena za nadškofinjo pri Cerkvi v Walesu (Church in Wales), s čimer postaja prva ženska v Združenem kraljestvu, ki zaseda to vodilno funkcijo v anglikanski cerkvi, in prav tako prva odkrita lezbijska nadškofinja v zgodovini Anglikanske skupnosti. Vann je bila posvečena za duhovnico leta 1994 in velja za eno izmed pionirk ženskega duhovništva v anglikanskem delu Britanije. Živi v civilni partnerski zvezi s partnerko Wendy Diamond. Izvolitev je bila zgodovinska, hkrati pa je sprožila močne odzive: konservativni del anglikanske skupnosti je izrazilo nasprotovanje njenemu imenovanju, med drugim je Church of Nigeria razglasila prekinitve vezi s Cerkvijo v Walesu kot odgovor na izbiro. Vann je v prvem javnem nagovoru kot nadškofinja poudarila, da želi v ospredje postaviti obnovo zaupanja in vključevanje vseh skupnosti, kar predstavlja ključen poudarek v obdobju preizkušnje za Cerkev v Walesu.

RAZVELJAVITEV ZAKONOV PROTI OSEBAM LGBTIQ+

Višje sodišče v Saint Lucii je konec julija 2025 razglasilo določbe člena Kazenskega zakonika iz časa kolonializma, ki so kriminalizirale spolne odnose med odraslimi istospolnimi osebami za neustavne. Sodba ugotavlja, da te določbe kršijo pravico do zasebnosti, pravico do izražanja in svobode ter zaščite pred diskriminacijo, pri čemer sodno tolmačenje razširja izraz "spol" tudi na izraz spolne usmerjenosti. Odločitev je del večletnega pravnega izziva, ki ga vodi organizacija ECADE (Eastern Caribbean Alliance for Diversity and Equality) v sodelovanju z domačimi aktivisti, in predstavlja eno najpomembnejših zmag za skupnost LGBTIQ+ v regiji. Čeprav izvršitev zakona že dolgo ni bila sistematična, je njegova razveljavitev pomemben signal, da kolonialne ostanke pravnih ureditev lahko pravno izpodbijamo in premikamo v smeri vključevanja in enakosti.

CHARLENE LIU, SOUSTANOVITELJICA SHANGHAI PRIDE, PREPOVEDAN VSTOP

Soustanoviteljica ShanghaiPRIDE Charlene Liu je bila v juliju na letališču Pudong pridržana 14 ur in ji je bil na kraju pridržanja prepovedan vstop v državo, ker naj bi ogrozila "javni red" in "nacionalno varnost". Liu, dolgoletna voditeljica skupnosti, ki je leta 2009 pomagala organizirati prvo parado ponosa v Šanghaju, je bila zaslišana, telesno preiskana in čez noč zadržana v težkih razmerah, preden so jo pod policijskim spremstvom deportirali v Kuala Lumpur. Njena izkušnja ponazarja neizrečene stiske skupnosti LGBTIQ+ na Kitajskem.

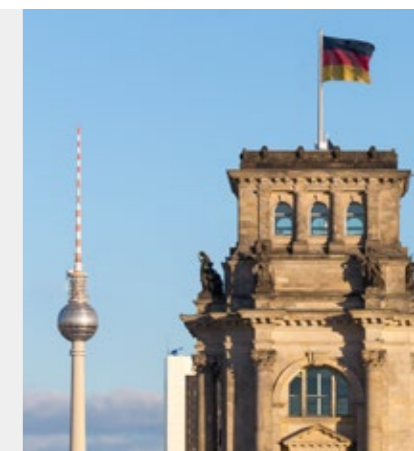

BRIGITTE MACRON IN PRIMER TRANSFOBIČNE LAŽNE ZGODBE

Brigitte Macron in njen mož Emmanuel Macron sta že večkrat nastopila proti spletnim teorijam zarot, v katerih trdijo, da je Brigitte Macron rojena kot moški pod imenom "Jean-Michel Trogneux" – imenom njenega brata. V decembru 2021 je na kanalih YouTube izšel intervju z Amandine Roy in Natacho Rey, v katerem je bila ta razširjena teorija predstavljena kot dejstvo. V septembru 2024 je pariško sodišče obsodilo obe ženski na plačilo skupno 8000 € odškodnine Brigitte Macron in 5000 € njenemu bratu Jean-Michelu Trogneuxu. Po pritožbi jima je sodišče leta 2025 oprostilo obtožbe zaradi pomanjkanja dokazov in zaščite svobode izražanja (cour d'appel). V tem času Macronova sodna pot poteka v ZDA, saj sta vložila tožbo proti komentarki Candace Owens zaradi dodatnega razširjanja te teorije. Oktobra 2025 deset obtoženih odgovarja za spletno nadlegovanje in širjenje transfobične teorije o Brigitte Macron. Če bodo obsojeni, jim grozi do dveh let zapora. Hči Brigitte Macron je na sodišču poudarila, da je "dnevno življenje moje matere postalo boj", saj se mora stalno zavedati vsake fotografije, svojega držanja in reakcij javnosti. Ta primer je ilustracija širšega vala transfobičnih dezinformacijskih kampanj, s katerimi so tarče visoko profilirane ženske. Razširjene trditve o njihovi spolni ali identitetni zgodovini se včasih uporabljajo kot način za degradacijo njihovega javnega položaja.

PREPOVED ZASTAVE PONOSA. BERLIN ODGOVARJA.

Nemški parlament (Bundestag) je julija 2025 med mesecem ponosa odločil, da pred stavbo parlamentarnega doma ne bo izobesil mavrične zastave ob dogodku Christopher Street Day (CSD) in da bo njena izobesitev mogoča le 17. maja (Mednarodni dan proti homofobiji). Predsednica Bundestaga Julia Klöckner je pojasnila, da gre za "politično demonstracijo", v kateri parlament ne želi sodelovati. Obenem so poslanci prejeli zahtevo, da iz svojih pisarn odstranijo mavrične zastave ali nalepke, če so vidne od zunaj, uradno zato, ker pravila zgradbe ne dovoljujejo izobesitve zastav vseh vrst. Odločitev je sprožila močan odziv, več poslancev opozicijskih strank je prišlo v parlament v mavričnih barvah, organizacije LGBTIQ+ pa opozarjajo, da gre za zmanjšanje vidnosti in podpore skupnosti.

BERLIN IN LONDON IZGUBILA LEGENDARNA QUEER KLUBA

Berlinski queer klub SchwuZ, najstarejši LGBTQ+ klub v Nemčiji, je 1. novembra dokončno zaprl vrata. Klub, ki je bil dolga leta osrednji prostor berlinske LGBTQ+ scene, se je dolgo spopadal s finančnimi težavami – visoko najemnino, inflacijo in upadom potrošnje. Vodstvo je razkrilo, da je SchwuZ mesečno ustvarjal okoli 50.000 evrov izgube in tako ni več mogel preživeti.

Iz podobnih razlogov je oktobra zaprl vrata tudi eden najbolj prepoznavnih LGBTQ+ lokalov v Londonu – bar G-A-Y v Soho. Lokal na Old Compton Street je v 90. letih postal osrednji del londonskega queer nočnega življenja, pred 25 leti pa je tam celo nastopila Madonna. Ob slovesu so zapisali, da je Old Compton Street "izgubila svojo LGBT-identiteto" in ni več prostor, kjer bi se obiskovalci počutili varne in sprejete.

ZDRUŽENO KRALJESTVO: KRALJ KAREL RAZKRIL SPOMENIK PRIPADNIKOM SKUPNOSTI LGBTIQ+ V VOJSKI

Kralj Karel III. je 27. oktobra 2025 v Nacionalnem spominskem arboretumu v Staffordshiru razkril prvi nacionalni spomenik, posvečen pripadnikom in pripadnicam oboroženih sil Združenega kraljestva iz skupnosti LGBTIQ+. Spomenik, poimenovan An Opened Letter, je namenjen vsem, ki so služili v času, ko je bilo biti odkrito gej ali trans v vojski prepovedano, in tistim, ki so bili zaradi svoje spolne usmerjenosti ali spolne identitete diskriminirani ali prisiljeni zapustiti službo. Prepoved služenja za odkrito homoseksualne in transspolne člane britanske vojske je bila odpravljena šele leta 2000. Gre za prvo nacionalno spominsko postavitev v Združenem kraljestvu, posvečeno izključno pripadnikom vojske LGBTIQ+, in hkrati za enega prvih uradnih dogodkov, s katerimi je kralj neposredno podprl pravice oseb LGBTIQ+.

UMORJENA DVA DIJAKA V DIJAŠKEM DOMU, KER STA BILA GEJA

Dva dijaka, Hamza Idris-Tofawa in Umar Yusuf-Dungurawa, sta bila 14. julija ubita na srednji šoli v kraju Bichi v nigerijski zvezni državi Kano, potem ko so ju sošolci napadli zaradi obtožb o homoseksualnosti. Po navedbah policije je bilo v zvezi z napadom aretiranih enajst dijakov, preiskava pa še poteka. Napad je pritegnil pozornost lokalnih oblasti in sprožil poziv k preiskavi motiva ter ravnanja šole. Primer je ponovno opozoril na izjemno nevarno okolje za osebe LGBTIQ+ v Nigeriji, kjer je homoseksualnost po zveznem kazenskem zakoniku kazniva z do 14 leti zapora, v 12 severnih zveznih državah, vključno s Kano, pa šeriatsko pravo za homoseksualne odnose predvideva tudi smrtno kazen s kamenjanjem. Organizacije za človekove pravice opozarjajo, da takšna zakonodaja spodbuja nasilje in stigmatizacijo ter žrtve pogosto pusti brez zaščite nezakoniti.

NIZOZEMSKI PARLAMENT PREPOVEDAL KONVERZIVNE PRAKSE

Nizozemski spodnji dom parlamenta (Tweede Kamer) je sprejel zakon, ki kriminalizira konverzijske prakse, usmerjene v spreminjanje spolne usmerjenosti ali spolne identitete oseb LGBTIQ+. Zakon prepoveduje prisilne ali manipulativne verske in psihološke posege s ciljem "spremembe" posameznika, pri čemer predvideva kazni do dveh let zapora oziroma do treh let v primeru mladoletnih žrtev. Organizaciji COC Netherlands in Transgender Netwerk sta glasovanje pozdravili kot "zmago za preživele" in poudarili: "Konverzija je škodljiv mit – ta zakon jasno sporoča, da v Nizozemski nima prostora." Zakon mora zdaj potrditi še senat (Eerste Kamer), preden začne veljati.

MANDAT NEODVISNEGA STROKOVNJAKA ZA SPOLNO USMERJENOST IN SPOLNO IDENTITETO PODALJŠAN SOUSTANOVITELJICI SHANGHAIPRIDE, PREPOVEDAN VSTOP

Svet Združenih narodov za človekove pravice je julija glasoval za podaljšanje mandata neodvisnega strokovnjaka za zaščito pred nasiljem in diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti in spolne identitete (IESOGI) za nadaljnja tri leta. Trenutni mandat opravlja Graeme Reid iz Južne Afrike. Resolucija je bila sprejeta z 29 glasovi za, 15 proti in tremi vzdržanimi glasovi. Podaljšanje mandata je velik dosežek za človekove pravice oseb LGBTIQ+ na globalni ravni in potrjuje, da ostaja vprašanje zaščite pred nasiljem in diskriminacijo visoko na agendi ZN. K odločitvi je prispevala močna podpora civilne družbe, vključno z ILGA World, ki je kljub trenutni finančni krizi še naprej igrala ključno vlogo pri zagovorništvu in mobilizaciji podpore. Nekatere države, kot sta Kenija in Južna Afrika, so glasovale za, medtem ko se je Gana vzdržala. Izid glasovanja odraža vztrajen odpor nekaterih držav, a hkrati tudi vse večjo globalno podporo zaščiti pravic oseb LGBTIQ+.

LEZBIČNA UČITELJICA SI JE VZELA ŽIVLJENJE

Caroline Grandjean-Paccoud, 42-letna učiteljica v regiji Allier na podeželju v osrednji Franciji, je 1. septembra, na prvi šolski dan, storila samomor. Več let je bila tarča homofobnega nadlegovanja, vključno z grafiti na šolski infrastrukturi, kjer so se pojavljali žaljivi in ponižujoči napisi, kot so "umri, umazana lezbijka" in "Lezbijka = pedofil".

Med letoma 2023 in 2025 je na policijo podala najmanj pet prijav, vendar preiskava ni napredovala. Po navedbah sindikatov in kolegov je bila močno obremenjena zaradi nenehnega psihološkega pritiska. Šolska uprava ji je predlagala premestitev "zaradi njene varnosti", vendar se je Caroline odločila ostati na svojem delovnem mestu. Sindikat SUD Éducation je dogodek označil kot institucionalni neuspeh pri zaščiti osebe pred homofobnim nasiljem.

HILLARY CLINTON OPOZARJA: VRHOVNO SODIŠČE BI LAHKO RAZVELJAVILO PRAVICO DO ZAKONSKE ZVEZE ZA ISTOSPOLNE PARE

Nekdanja ameriška državna sekretarka Hillary Clinton je v podcastu Raging Moderates opozorila, da bi Vrhovno sodišče ZDA v prihodnosti lahko ponovno odprlo vprašanje pravice do poroke istospolnih parov in odločanje o tem prepustilo posameznim zveznim državam. Pri tem se je sklicevala na razveljavitev sodbe Roe v. Wade iz leta 2022, ki je odpravila zvezno varstvo pravice do splava: "Za razveljavitev Roe je bilo potrebnih 50 let. Podobno bi se lahko zgodilo tudi pri istospolnih porokah, če bo Vrhovno sodišče znova obravnavalo to vprašanje." Clinton je zato pozvala istospolne pare, naj razmislijo o sklenitvi zakonske zveze, dokler je zvezna pravna zaščita še vedno zagotovljena. Ocenila je, da bi po morebitni razveljavitvi sodbe Obergefell v. Hodges manj kot polovica ameriških zveznih držav še naprej priznavala istospolne poroke.

CODE 22

www.code22.eu

PAPEŽ LEO XIV. POTRJUJE KONTINUITETO VKLJUČEVANJA LGBTI+

Septembra letos se je prvič v zgodovini več kot 1000 katoličanov in zaveznikov LGBTI+ iz več kot trideset držav v okviru Jubilejskega leta 2025 uradno udeležilo romanja v Baziliko sv. Petra, kjer so v procesiji prešli skozi Sveta vrata. Dogodek je bil vpisan v uradni vatikanski jubilejni koledar in razumljen kot nadaljevanje pastoralne "sprejemanja, poslušanja in spremljanja", ki se je oblikovala pod papežem Frančiškom in jo zdaj potrjuje papež Leo XIV. Čeprav to ne pomeni spremembe cerkvene doktrine, so številne katoliške skupnosti in pastoralne službe dogodek označile kot pomemben pastoralni signal odprtosti in kot krepitev prisotnosti LGBTIQ+ v Cerkvi. Papež Leo XIV. je tudi med srečanjem s škofom Jamesom Martinom potrdil svojo zavezanost nadaljevanju inkluzivnih politik papeža Frančiška do katoliških oseb LGBTI+.

RACIJA NA GEJEVSKI ZABAVI

V malezijski zvezni državi Kelantan so policisti izvedli racijo na zasebnem zbirališču v bližini Kota Bharu, kjer so aretirali 20 moških po prijavi javnega očitca. Po navedbah načelnika policije zvezne države Kelantan, Mohd Yusoff Mamat, so osumljeni med zaslišanjem priznali, da pripadajo "gejevski skupini". Med racijo niso opazili spolnih dejanj, so pa na kraju našli kondome in zdravila za zdravljenje okužbe s hivom. Trije udeleženci so bili uradno obtoženi posedovanja pornografskega gradiva z gejevsko tematiko, najdenega na njihovih mobilnih telefonih; proti ostalim udeležencem ni bilo vloženih obtožb, ker za to ni bilo zakonske podlage ali konkretnih dokazov. V Maleziji so istospolni odnosi še vedno kriminalizirani na ravni civilnega prava, zakonodaja pa vključuje tudi šeriatsko pravo za muslimane, zato je položaj za skupnost LGBTIQ+ pravno in družbeno izredno ranljiv. Organizacije, kot je Amnesty International, opozarjajo na naraščajočo represijo: po nekaterih podatkih skoraj polovica vseh publikacij, prepovedanih v Maleziji od leta 2020, obravnava tematike LGBTIQ+.

DVA MOŠKA JAVNO PRETEPENA ZARADI OBJEMA IN POLJUBOV

V Banda Acehu, edini indonezijski provinci, kjer velja šeriatska kazenska zakonodaja, sta bila dva moška, stara 20 in 21 let, javno kaznovana s po 80 udarci s palico zaradi kršitve člena 63 Qanun Jinayat, ki prepoveduje istospolne intimne stike. Moška so pripadniki islamske moralne policije aretirali v mestnem parku Taman Sari, potem ko sta se spoznala prek spletne aplikacije za zmenke in se objemala in poljubljala. Kazen je bila izvršena v javnosti pred približno 100 gledalci, kar je v Acehu standardna praksa.

LEZBIČNA SOCIALISTKA IMENOVANA ZA VODJO KATOLIŠKIH SKAVTOV

Marine Rosset je bila junija 2025 izvoljena za predsednico skavtskega gibanja Scouts et Guides de France (SGDF), in sicer z 22 od 24 glasov. Organizacija, ki šteje okoli 100.000 članov, je pokazala, da je sposobna narediti korak naprej v smeri vključujočega vodstva. Rosset je bila pred izvolitvijo dolgoletna članica gibanja, članica upravnega sveta od leta 2019, podpredsednica od leta 2022. Poleg tega je članica politične stranke Parti socialiste in svetnica v 5. okrožju Pariza. Je razkrita lezbijka, ki živi v istospolni zvezi, in mati otroka. Kljub večinski podpori ob izvolitvi pa je njen mandat trajal manj kot dva meseca. Avgusta 2025 je Rosset sporočila svoj odstop zaradi neznesnega pritiska s strani konservativnih in skrajno desnih medijev ter nasprotovanj znotraj dela duhovščine, ki so njene politične in družinske "izbire" ocenjevali kot neskladne s katoliškim naukom. Rosset je poudarila, da se zavzema za pluralnost znotraj gibanja in zavrača idejo, da je njena izbira simbol ali sprememba dogme.

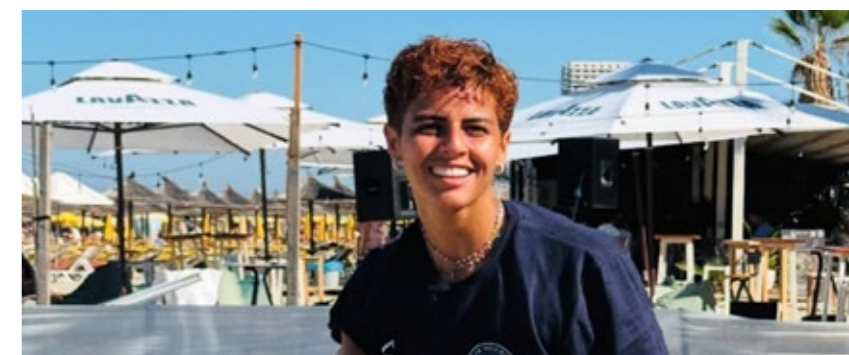
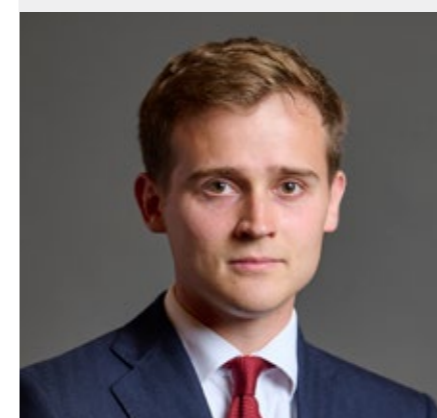

OLIMPIJSKI IN PARAOLIMPIJSKI KOMITE POPUSTIL TRUMPOVI PREPOVEDI TRANSSPOLNIH ŽENSK V ŠPORTU

Ameriški olimpijski in paraolimpijski komite (USOPC) je objavil posodobitev svojih pravil upravičenosti do nastopa, s čimer je, dejansko, prepovedal nastopanje transspolnim ženskam v ženskih športnih disciplinah. Posodobljena "Athlete Safety Policy" se izrecno sklicuje na izvršni ukaz Executive Order 14201 predsednika Donalda Trumpa (imenovan "Keeping Men Out of Women's Sports"), čeprav v dokumentu ni izrecno uporabljen izraz "transspolni". USOPC je v sporočilu dejal, da ima kot zvezno pooblaščen organizacija "obveznost, da se uskladi z zveznimi pričakovanji". Ker se bližajo Olimpijske igre 2028 v Los Angelesu, je ta poteza pritegnila pozornost tako športne skupnosti kot skupnosti LGBTIQ+ z enimi, ki to vidijo kot zagotavljanje "poštenosti ženskih kategorij", in drugimi, ki opozarjajo na diskriminacijo transspolnih športnic in morebitne kršitve njihovih pravic.

NAJMLAJŠI MINISTER BRITANSKE VLADE V 200 LETIH

Keir Mather, 27-letni laburistični poslanec, je postal najmlajši član britanske vlade po skoraj dveh stoletjih, odkar je minister postal William Ewart Gladstone leta 1834. Njegovo imenovanje predstavlja pomemben mejnik za zastopanost oseb LGBTIQ+ in prinaša svež veter v britansko politiko, saj dokazuje, da mladi in raznoliki posamezniki vse bolj soustvarjajo politične odločitve.

DVOM V SPOL BRAZILSKE ODBOJKARICE SPROŽIL OGORČENJE

Brazilska odbojkarica Nayara Ferreira, ki že več kot petnajst let profesionalno igra v različnih državah, se je znašla v središču spora v Albaniji. Tamkajšnja odbojkarica zveza jo je začasno suspendirala in zahtevala, da opravi test za določitev spola. Poteza je sprožila val kritik in ogorčenja. Do zahteve je prišlo po pritiskih nekaterih tekmecev, ki so izrazili dvom o njenem spolu. Ferreira in njen klub Dinamo Tirana odločitev označujeta za ponižujočo in diskriminatorno, trener Orlando Koja pa opozarja, da gre za igralko z dolgoletno kariero in brez kakršnihkoli nepravilnosti. Ferreira je v odzivu dejala: "Sem 100-% ženska. To, kar se dogaja, je nečloveško in nesprejemljivo." Primer je sprožil razpravo o spolnem testiranju v športu, ki po mnenju številnih strokovnjakov in aktivistov predstavlja kršitev zasebnosti, telesne avtonomije in dostojanstva športnic. Medtem albanska zveza trdi, da deluje v skladu z načeli "fair-playa" in enakosti, a primer že kaže, kako nevarno se lahko prepletajo mizoginija, transfobija in rasizem v športnem svetu.

PROTI-LGBTQ+ USTAVNE SPREMEMBE

Slovaški parlament je sprejel ustavne spremembe, ki prepovedujejo spremembo spola in omejujejo posvojitve na heteroseksualne pare. Spremembo je potrdilo 90 od 150 poslancev. Vlada je tako v ustavo zapisala, da "spola ni mogoče spremeniti", prepovedala istospolne posvojitve in določila, da je za spolno vzgojo potrebno soglasje staršev. Spremembe prav tako dajejo prednost nacionalni zakonodaji pred mednarodnim pravom na področju "kulturnih in etičnih vprašanj". Lokalne organizacije, kot je Inicijativa Inakost, se mobilizirajo za pravne izzive in pozivajo k posredovanju EU. Ta reforma sledi znanemu avtokratskemu vzorcu: uporaba spolnih manjšin kot dimne zaves, medtem ko se spodbokopavajo demokracija, vladavina prava in evropska integracija.

TEKSAS POSTAL 20. ZVEZNA DRŽAVA S PREPOVEDJO UPORABE STRANIŠČ ZA TRANSSPOLNE OSEBE

Guverner Greg Abbott je podpisal zakonodajo, ki prepoveduje transspolnim osebam uporabo stranišč v skladu z njihovo spolno identiteto v državnih stavbah, javnih šolah in univerzah, pri čemer so za kršitve predvidene globe do 125.000 ameriških dolarjev. Zakon se razteza tudi na zapore in trans ženskam prepoveduje dostop do ženskih zatočišč za žrtve nasilja v družini. Začel bo veljati 4. decembra. Abbott je na omrežju X zapisal, da je "podpisal zakon, ki prepoveduje moške v ženskih straniščih" in ga označil za "zdravorazumsko javno varnost".

LYON ODPRL PRVO "HIŠO RAZNOLIKOSTI" ZA STAROSTNIKE LGBTQ+

V Lyonu je odprla vrata prva stanovanjska skupnost v Franciji za starejše LGBTQ+ osebe. Maison de la Diversité ponuja 14 zasebnih stanovanj za ljudi, stare 55+, ter skupne prostore za druženje in podporo v varnem okolju. Projekt temelji na berlinskem modelu Lebensort Vielfalt iz leta 2012. Pobudnik Stéphane Sauvé poudarja, da je takšna skupnost nujna, saj kar 90 % LGBTQ+ oseb v Franciji, starejših od 60 let, živi samih, mnogi brez otrok, v klasičnih domovih pa se pogosto soočajo z diskriminacijo ali prisilo k "ponovnemu skrivanju" svoje identitete.

KAMPANJE "DRUŽBENE ČISTKE" – TARČE OSEB LGBTQ+

V Kolumbiji je bilo letos ubitih skoraj 50 oseb LGBTQ+. Oborožene skupine po državi širijo letake z grožnjami proti t. i. "spolnim izprijenostim", med katere uvrščajo geje, lezbijke in transspolne osebe. Brutalnost napadov ponazarja umor transspolne ženske Sare Millerey, ki so jo aprila mučili in njeno truplo nato odvrgli v reko. Podatki razkrivajo tudi veliko nekaznovanost: od 155 kazenskih preiskav umorov oseb LGBTQ+ so lani sodbo dočakali le 3 primeri, medtem ko je splošna stopnja obsodb za umore v Kolumbiji znašala približno 9 odstotkov.

NORVEŠKA CERKEV SE OPRAVIČUJE OSEBAM LGBTQ+

Cerkev Norveške je izdala zgodovinsko opravičilo osebam LGBTQ+. Nadškof Olav Fykse Tveit je med spominsko slovesnostjo v Oslu priznal, da je cerkev v preteklosti prispevala k "diskriminaciji, neenaki obravnavi in nadlegovanju", kar je mnoge odvrnilo od vere in skupnosti. Po bogoslužju v stolnici se je cerkvena delegacija odpravila tudi v London Pub, kraj smrtonosnega napada med Oslo Pride leta 2022. To je bilo prvič, da je vodstvo Cerkve Norveške javno sodelovalo z organizatorji Oslo Pride.

RUSI LGBTQ+ NAJDEJO ZATOČIŠČE SREDI PUTINOVE REPRESIJE

Leta 2023 se je število prošenj za azil oseb LGBTQ+ iz Rusije v Španiji več kot podvojilo in doseglo 1694 prijav. Skoraj 60 % prosilcev je pridobilo mednarodno zaščito, kar kaže na jasno prepoznano nevarnost v vse bolj represivni Rusiji, ki z zakonom preganja ljudi zaradi spolne usmerjenosti ali spolne identitete. Ti podatki so resen opomin, da skupnosti LGBTQ+, humanitarne mreže in države članice EU potrebujejo hitre, varne in usklajene mehanizme preselitve za osebe, ki so v neposredni nevarnosti.

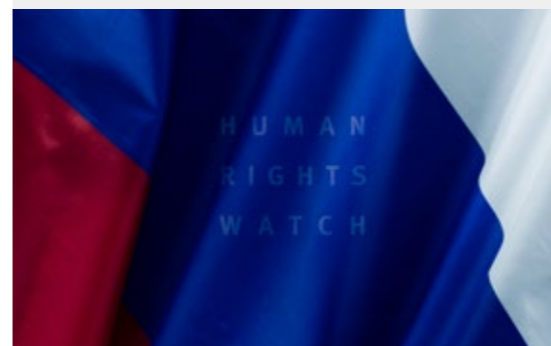

150.000 LJUDI NA NAJVEČJI AZIJSKI PARADI PONOSA

Kljub dežju se je 25. oktobra 2025 v Taipeiju zbralo okoli 150.000 ljudi na 23. paradi ponosa, največji v vzhodni Aziji. Pod geslom "Beyond Links, More Than Clicks" so organizatorji pozvali k resničnim človeškim povezavam onkraj spletnega aktivizma. Organizatorji navajajo, da je sodelovalo približno 180 organizacij in da je bilo vzpostavljenih 110 stojnic, od tega več kot 30 % upravljanih s strani dobrotelnih organizacij, kar je rekordno število. Tajvan, prva azijska država z zakonito istospolno poroko, ostaja simbol napredka, a izzivi, zlasti pravice trans oseb, ostajajo.

OZNAKA "EKSTREMIZEM" TERJA SVOJ DAVEK

Po pretresljivem poročilu organizacije Human Rights Watch so ruska sodišča izrekla več kot 100 obsodb, povezanih s prikazovanjem simbolov LGBTQ+ ali zaradi domnevne vpletenosti v tako imenovano "Mednarodno gibanje LGBTQ+", ki ga je rusko vrhovno sodišče uradno označilo za "ekstremistično". En moški je bil obsojen na prisilno delo, ker je uporabil emodži z mavrico, medtem ko trem zaposlenim v založništvu grozi do 12 let zapor zaradi distribucije fiktivnega leposlovja s tematiko LGBTQ+. HRW poroča, da je zaradi represije zaprlo svoja vrata več deset podpornih prostorov za osebe LGBT, na tisoče ljudi je zaprosilo za azil, celo mavrični uhani v obliki žab so bili zadosten razlog za aretacijo. Kot opozarja Hugh Williamson iz HRW: "Ruske oblasti zlorablajo in uporabljajo pravosodni sistem kot orožje v svojem drakonskem pohodu za uveljavljanje 'tradicionalnih vrednot'."

SERIJSKI MORILEC V SENI

Francoska policija je obtožila 24-letnega brezdomca več umorov, potem ko so v reki Seni pri kraju Choisy-le-Roi, znanem gejevskem območju za srečevanja zunaj Pariza, odkrili štiri moška trupla. Preiskovalci so osumljenca z žrtvami povezali preko sledi DNK, pa tudi preko bančnih kartic in telefonov, ki so jih našli v njegovi posesti. Med žrtvami so Franz, 48-letni gej iz Créteila, in trije drugi moški, stari med 21 in 26 let. Preiskava še poteka, pri čemer policija preučuje tudi možnost homofobnega motiva. Organizacija Stop Homophobie se sklicuje na "vir blizu primera", ki naj bi omenjal osumljenčevo sovražnost do homoseksualnosti, domnevno povezano s strogo versko vzgojo, vendar ta motiv za zdaj ni uradno potrjen.

VIŠJE SODIŠČE ODREDI PRAVNO PRIZNANJE TRANSSPOLNIH OSEB

Višje sodišče v Eldoretu je v zgodovinski odločbi priznalo, da ima kenijska vlada ustavno obveznost, da pravno prizna transspolne osebe in varuje njihove ustavne pravice. Sodnik Reuben Nyakundi je odločil v korist transspolnemu športniku, ki je bil leta 2019 aretiran in podvržen prisilnemu medicinskemu pregledu, kar je sodišče označilo za kršitev pravic do zasebnosti, dostojanstva in telesne avtonomije. Sodišče je pritožniku prisodilo odškodnino v višini približno 10.000 USD in priporočilo, da parlament sprejme Zakon o varstvu pravic transspolnih oseb, s katerim bi država vzpostavila uradni postopek pravnega priznanja spolne identitete in ustrezno zaščito pred diskriminacijo.

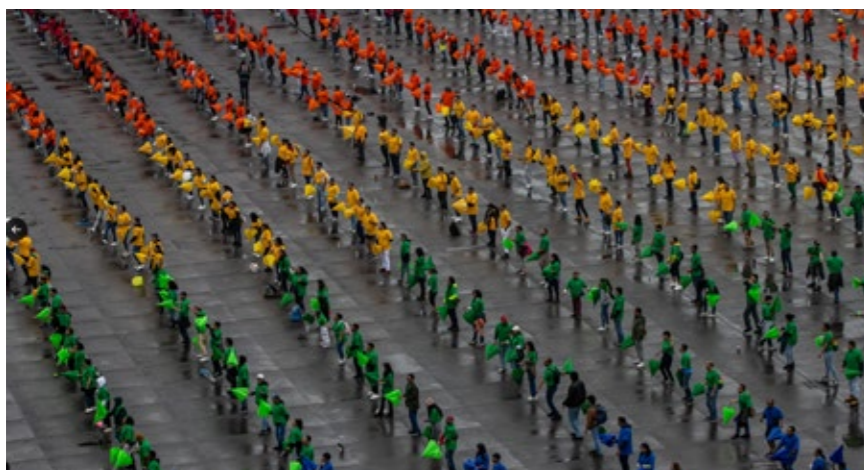

NAJBOLJ SEKSI MOŠKI LETA 2025 – JONATHAN BAILEY

Revija People je za letošnjega najbolj seksi moški leta razglasila britanskega igralca Jonathana Baileyja, ki je prvi gej moški, ki prejme ta naslov v skoraj štirih desetletjih obstoja priznanja. Znan je predvsem po vlogah v seriji Bridgerton in v zadnjih letih kot eden najbolj vidnih obrazov queer reprezentacije v mainstream Hollywoodu. Letošnja razglasitev je sprožila val odzivov po vsem svetu, saj se naslov tradicionalno povezuje z zelo heteronormativno predstavo o "najprivlačnejšem moškemu". Bailey je v intervjuju dejal, da ceni, da je "lepota lahko povezana tudi z ranljivostjo, nežnostjo in pristnostjo, ne samo s stereotipno maskuliniteto". Dodal je, da upa, da nominacija odpira več prostora za raznolikost moške identitete.

ZMAGOVALEC INTERVIZIJE JE GEJ

Rusija je po desetletjih znova oživela glasbeno tekmovanje iz sovjetske dobe Intervizija, ki velja za rusko različico Evrovizije, iz katere je bila Rusija zaradi vojne v Ukrajini izključena leta 2022. Tekmovalo je 23 držav, ki so v očeh Rusije prijateljske in skupaj predstavljajo več kot polovico svetovnega prebivalstva. S konkurenco je na prireditvi, ki je namenjena tudi promociji "tradicionalnih družinskih vrednot", na koncu pometel 28-letni Vietnamec Duc Phuc s pesmijo Phu Dong Thien Vuong. Zmaga geja na ruski javni televiziji, kjer je promocija homoseksualnosti zakonsko prepovedana, zagovorništvo LGBTQ+ pa je označeno kot ekstremistično, je pritegnila mednarodno pozornost in podalo zaušnico Rusiji. Nekateri ruski komentatorji so že izrazili nezadovoljstvo in tekmovanje označili za "medijsko katastrofo".

NAJVEČJA ČLOVEŠKA MAVRIČNA ZASTAVA V CIUDAD DE MÉXICU

Ob tednu ponosa se je na trgu Zócalo v Ciudad de México zbralo več kot pet tisoč LGBTIQ+ aktivistov in ustvarilo največjo človeško mavrično zastavo na svetu. Kljub dežju je barvita formacija prekrila zgodovinski trg in pritegnila pozornost sveta. Dogodku se je pridružila tudi županja Clara Brugada, ki je izpostavila, da je Ciudad de México mesto pravic, svoboščin in ponosa. Mesto ima dolgo zgodovino boja za LGBTIQ+ pravice – homoseksualnost je bila tam legalizirana že leta 1871, prvo gibanje pa je v 70. letih delovalo v tajnosti. Leta 2009 so kot prvi v Latinski Ameriki uvedli istospolne poroke. Izzivi pa ostajajo, predvsem za trans skupnost; Mehika ima med najvišjimi stopnjami umorov trans oseb, večina primerov ostane nekažnovanih. Julija 2024 so sprejeli zakon o transfemicidu, ki za umore trans oseb predvideva kazni do 70 let.

ART VITAL

12 let tandema
Ulay / Marina Abramović

30. 11. 2025—3. 5. 2026

CUKRARNA / CUKRARNA / CUKRARNA / CU

Najlepša
ljubezenska zgodba
sodobne umetnosti.

cukrarna.art

STRABAG VISA Strakon DLO IRTV Mladina EBUS

Janez Tomažič

Profesor Janez Tomažič je zdravnik, specialist infektologije in interne medicine. Je vodja hiv/aids dejavnosti na Kliniki za infekcijske bolezni in vročinska stanja UKC Ljubljana in v Sloveniji ter predstojnik katedre za infekcijske bolezni in epidemiologijo na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani. Je znan obraz številnim osebam, ki živijo s hivom, zadnja leta pa tudi uporabnikom PrEP-a, ki je bil v Sloveniji uveden prav na njegov predlog. Profesor je tudi dosleden zagovornik pravic oseb, ki živijo s hivom, in je pripomogel k sistemskim spremembam za izboljšanje položaja teh oseb, pogosto pa se angažira tudi, ko je treba pomagati stigmatiziranim ali diskriminiranim posameznikom.

Profesor Tomažič, več kot 35 let vaše poklicne poti ste posvetili hivu in aidsu. Kako se spominjate časov, ko se je aids pojavil pri nas?

Prvi bolnik v Sloveniji je bil sredi 80. let prejšnjega stoletja, ko sem bil specializant infektologije in sem ravno dobro začel delati na Kliniki za infekcijske bolezni in vročinska stanja, UKCL. Bila je totalna panika, nekajkrat hujša kot pri covidu-19. To je bil čas, ko so se ljudje bali dotika, ko so rokavice postale simbol strahu, vladal je strah pred nevidnim sovražnikom ... Pri covidu-19 se je vse dogajalo zelo hitro, medicina v začetnem obdobju hiva/aidsa pa je bila daleč od današnje. Strah je vladal v javnosti, ki se je samo stopnjeval, panika med zdravstvenimi delavci, ki se tudi z novimi dognanji ni umirjala, saj so novo infekcijsko bolezen dojemali kot nalezljivo smrt, ki jih neposredno ogroža. Predvsem prenašanje virusa s krvjo je za številne zdravstvene delavce pomenilo, da so zavračali zdravljenje tovrstnih bolnikov, podzavestno so se bali še drugih, še neznanih načinov prenosa virusa, ki jih ni bilo. Splošno mnenje je bilo, da je to skrb infektologov. Ogromno je bilo neznanja, a tudi na Infekcijski kliniki ni bilo interesa za obravnavo in vodenje tovrstnih bolnikov. Sam sem se začel ukvarjati z osebami, ki živijo s hivom, v začetku 90. let. Dolgo časa sva bila samo dva zdravnik, doc. dr. Ludvik Vidmar, ki je bil pionir na tem področju, in sam – njegov učenec.

Kako to, da ste se odločili ravno za aids? To v tistih zgodnjih časih ni bila ravno priljubljena izbira med zdravstvenim osebjem. Ne le zaradi predsodkov in strahu, to je bila takrat praviloma skoraj vedno bolezen s smrtnim izidom in zdravniki ste bili precej nemočni.

Nisem vedel, v kaj se podajam, vendar sem se odločil, kot se je kasneje izkazalo, za nekaj, kar me je veselilo in me še danes zelo veseli. Če se ozrem nazaj, sem se odločil za fantastično potovanje, sprva, če parafraziram Churchilla, je enemu neuspehu sledil drugi, a vsi neuspehi so končno pripeljali do napredka v koncu 90. let, ko so se bolniki pred mojimi očmi začeli po-

pravljati, živeti ... To je bilo najbolj fascinantno obdobje na moji zdravniški poti. Zato mi je danes, po več kot 30 letih, v veselje, da sem se odločil za "angela varuha", kot mi je rekel eden od številnih mojih bolnikov. Če pogledam nazaj, sem bil pogosto med Scilo in Karibdo, na eni strani nevladne organizacije s svojimi programi, na drugi strani pa kolegi in to tudi vplivni, ki so me tudi javno spraševali in očitali, zakaj zapravljamo tako veliko denarja, časa in energije za nekaj, kar bi se dalo enostavno preprečiti s kondomi itd. Seveda je bil to poenostavljen pogled, ker je navade, če so še tako enostavne, najtežje spreminjati. Moje temeljno vodilo je bila stroka in ohranjanje humanosti do posameznika.

Dr. Vidmar mi je nekoč pripovedoval, kako hudo je bilo v tistih časih pred učinkovitimi zdravili, ko so umirali večinoma mladi ljudje, ki jim niste mogli pomagati. Kako je bilo takrat videti vaše delo?

Na kliniki smo imeli včasih med 5 in 10 bolnikov, učinkovitega zdravljenja ni bilo do konca 90. let – torej 15 let smo zdravili le zaplete, predvsem dodatne zapletene t. i. priložnostne (oportunistične) infekcije in nekatere rake, ki so se pojavili zaradi sesutja imunskega sistema. Če je oseba prišla z razvito boleznijo aids, je običajno umrla v enem do šestih mesecih. V ospredju so bile priprave na tragični konec, kar je bilo zelo izčrpavajoče delo z veliko čustvenih nabojev in številnih pogovorov z osebo s hivom in svojci. Zelo pogosto so se z nama posvetovali tudi različni "strokovnjaki", ki so naju prepričevali, da so odkrili zdravilo proti aidsu. Včasih so bile situacije prav smešne, spomnim se nekega dokaj znanega Slovenca, ki nama je v portritev svoje "čarovnije" zagotovil, da lahko spremeni vodo v vino itd.

Potem pa so prišla zdravila in bolezen se je spremenila. Kako drugačen je čas po preboju z učinkovito terapijo od tistega pred tem? In kako je potekal razvoj zdravil?

Danes to ni več ista bolezen, je povsem nekaj drugega. Pogosto omenim, da bi morali spremeniti ime ... Ostal je nam-

reč še vedno težak nahrbtnik z balastom vseh strahov, tabujev, mitov ... Iz tistega obdobja, ki so se zarezali v naše spominske DNK-je.

Svetovna konferenca aidsa v Vancouveru leta 1996 z geslom "One World, One Hope" je bila preokretnica ("game changer") z uvedbo koktajla zelo učinkovitih protivirusnih zdravil – angl. Highly Active Antiretroviral Therapy, okr. HAART. S tem se je začelo obdobje zdravljenja, ki se permanentno izboljšuje vse do danes. Predvsem pa se izboljšuje celostna obravnava oseb s hivom s ciljem izboljšanja kakovosti življenja na raven oseb brez hiva. 1996 se je pojavila ideja, ki jo je lansiral ameriški prof. David Ho, da bi okužbo s koktajlom zdravil lahko pozdravili "s čiščenjem latentnih rezervoarjev".

Zato mi je danes, po več kot 30 letih, v veselje, da sem se odločil za "angela varuha", kot mi je rekel eden od številnih mojih bolnikov.

Prvič se je tudi pojavila ideja o zgodnjem udarnem zdravljenju "Hit early, Hit hard". Žal se je izkazalo, da je virus hiv preveč zapleten mikrob, da gre za "genialni virus", o katerem vemo veliko premalo za tak optimizem. Na konferenci v Ženevi 1998 z geslom "Bridging the gap" smo nakazali, na konferenci v Durbanu leta 2000 ("Breaking the silence") pa začeli omogočati planetarno dostopnost do zdravil, do HAART. Tam smo poslušali tudi misli Nelsona Mandele in Billa Clintona, ki sta dala težo in verodostojnost zaobljubi. Vendar pa je bilo kombinirano zdravljenje iz tega obdobja za osebe s hivom zelo naporno, zaužiti so

morali včasih tudi več kot 20 tablet dnevno, piti ogromno vode (njihova prepoznavnost je bila, da so hodili naokrog s steklenico vode), imeli so hude kratkoročne in dolgoročne neželene učinke, kot so bili lipodistrofija (stigmatizirajoči, izrazito shujšani obraz in okončine), ledvični pesek, nalaganje kristalov v sklepah s hudimi bolečinami v ramenih, različne črevesne težave, kot so navzea, driska itd.

Kakšna je bila vloga civilne družbe pri razvoju zdravil? Kako so nanj vplivale osebe s hivom, pa gejevska skupnost in druge skupine, ki jih je epidemija ogrožala?

Hiv je ubijal počasi, vztrajno in skoraj popolno. Takrat je hiv/aids grozil, da bo uničil določene ključne skupine, predvsem moške, ki imajo spolne odnose z moškimi (MSM), zato so se hitro in odločno organizirali (najbolj znana skupina aktivistov je bila ACT UP). Sprva so zelo uspešno promovirali temeljno preventivo (ABCD), zelo pomembna krilatica, ki se je pojavljala povsod in zelo opazno, je bila "Don't die of ignorance" (Ne umri zaradi nevednosti) – uporabljal sem jo pozneje tudi pri covidu-19 za promocijo temeljne zaščite in pozneje cepljenja ... MSM so kmalu odigrali zelo pomembno vlogo kot prostovoljci v raziskavah, inicijatorji novih idej za raziskave, silili so, naj raziskave potekajo hitreje, in včasih zelo agresivno nastopali, predvsem na strokovnih kongresih, z nameni pospešitve učinkovitih raziskav. Na tovrstnih konferencah so redno protestirali in pogosto so morali posredovati varnostniki za zaščito predavateljev in raziskovalcev. Spomnim se, da so izsilili raziskavo o kitajskem zelišču, imenovanem "Compound Q" (trichosanthin), zaradi številnih anekdotičnih opisov učinkovitega zdravljenja, vendar kontrolirana klinična raziskava tega ni potrdila. Vsako leto se na novo še vedno okužijo 1,3 milijoni ljudi. V zadnjem letu se povečuje število primerov v Franciji, Veliki Britaniji, Italiji in Španiji, kar je zaskrbljujoče.

Pandemija hiva in aidsa je katastrofa globalnih razsežnosti, od njene-

ga uradnega začetka v letu 1981 se je okužilo 80 milijonov ljudi, umrla je polovica. Kako nam gre v Sloveniji?

Slovenci smo še vedno "The lucky ones", saj je letna pojavnost na novo odkritih oseb s hivom med najnižjimi na svetu in se vrti okrog 2/100.000 prebivalcev. V Evropi je to razmerje nekoliko nad 5, v Rusiji pa več kot 50. Pri nas je zelo dobra dostopnost do zdravstvenega sistema, že več kot 15 let nismo imeli prenosa z okužene nosečnice na novorojenčka (vertikalni prenos), imamo malo oseb, ki si injicirajo droge. Naše osebe s hivom imajo zelo dobro kakovost življenja in celostno skrbimo za njih (v tujini nas bolj cenijo kot doma). Poznamo jih okrog 900. Pomembno je odlično sodelovanje med vsemi institucijami (NIJZ, Mikrobiološki inštitut MF, študenti medicine, organizirani v društvu Virus) in še posebej z Legebitro, vi ste z vašim programom testiranja v skupnosti desna roka zdravstva. Povezujejo nas isti cilji! Imamo dober tim zdravnikov na kliniki, ki se ukvarjajo s hivom, predvsem odlične mlajše kolege, veliko zanimanje je za to vejo medicine, poleg tega se na tem področju že 40 let dogajajo razvoj medicine, stalne novosti in tudi letos je neke vrste revolucionarno leto novega zdravila, morda začetek konca hiva/aidsa.

A vendarle; v zadnjem obdobju globalno še vedno vsako minuto umre ena oseba s hivom/aidsom, to je 630.000 na leto.

Katero zdravilo pa?

Lenakapavir je novo čudežno zdravilo za zdravljenje virusov, ki so odporni proti vsem ostalim protiretrovirusnim zdravilom. Globalno še pomembnejša pa je uporaba tega zdravila za strategijo PrEP (pred-izpostavitveno zdravljenje, angl. Pre-Exposure Prophylaxis), ki je pomembna predvsem za globalni jug (podsaharska Afrika, JV Azija, Južna Amerika), saj zdravilo v več kot 96 % preprečuje okužbo s hivom. Deluje kot najboljša cepiva, čeprav gre za zdravilo. Najpomembnejša lastnost lenakapavira je, da se zdravilo aplicira samo dvakrat letno v obliki podkožne injekcije. To je najpomembnejše za žen-

ske, predvsem v Afriki, saj "neopazna in samo 2x-letna injekcija" v okolju norih tabujev, mitov, stigme in diskriminacije pomeni neverjetno pridobitev in preskok k vsaj delni eliminaciji bolezni. Univerzalni dostop do lenakapavira, predvsem v nerazvitem svetu (ključna je tudi cena), kot zdravilo za PrEP, bi lahko rešil milijone ljudi.

Kdaj pa bo na voljo v Sloveniji kot zdravilo za zdravljenje okužbe in kot PrEP?

Za zdravljenje oseb s hivom, ki bi imele odporni virus na vsa pri nas dostopna zdravila, je že na voljo – interventno bi ga uvozili. Do zdaj te potrebe ni bilo, ker imamo zaradi zelo "vestne" hiv-populacije, ki zelo redno vsakodnevno prejema zdravila (odlična adherenca), zelo malo težav z rezistentnimi virusi in to (še) obvladamo z arsenalom obstoječih zdravil. Kot zdravilo za strategijo PrEP se zaenkrat v Evropi še ne uporablja, razlog je tudi visoka cena. Začeli smo že pogovore o skupnem evropskem naročilu, podobno kot je bilo pri covidu-19, ko smo tako zmanjševali stroške in povečevali dostopnost.

Kaj se ni spremenilo od začetka pandemije?

Odgovor je "bolezen, ki se imenuje stigma". Stigma je iracionalen strah, katerega neposredni rezultat je diskriminacija, to je operativno izključujoče obnašanje. Stigma posledično poslabša preventivo in tudi zdravljenje hiva/aidsa. Najboljše obvladovanje stigme/diskriminacije je dobra in kontinuirana izobrazba. Tudi danes, po vseh teh letih, se zdi, da je stigma manjša bolj na deklarativni ravni kot v konkretnih primerih. Še vedno se velika večina oseb s hivom boji socialne smrti. Za zmanjševanje stigme v javnosti je najpomembnejša informacija, da učinkovito zdravljenje 100-% preprečuje prenos virusa s spolnimi odnosi! Oseba, ki se učinkovito zdravi, ima nezaznaven virus v krvi (< 200 kopij virusne RNK v 1 mL krvi), kar pomeni neprenosljivost virusa s spolnimi odnosi! (Nezaznavnost = Neprenosljivost oz. N = N) To je treba stalno ponavljati in s tem odpade, da se je treba teh oseb bati,

jih zavračati, izolirati, žaliti ... Skratka, stigmatizirati.

Kako pa bo na potek pandemije vplivala ameriška ustavev financiranja iniciativ za preprečevanje in zdravljenje hiva? Ali lahko trenutna ameriška administracija in zapletena mednarodna situacija pomenita težavo za eliminacijo hiva in aidsa?

Je velik problem. Amerika je naenkrat ustavila financiranje številnih globalnih hiv-preventivnih programov, predvsem program PEPFAR (The US President's Emergency Plan for AIDS Relief). To je bil zgodovinsko največji in najpomembnejši "proti-hiv program", zaveza katerekoli države za boj proti eni sami bolezni v zgodovini človeštva. Neverjetno empatični program, ki je sedaj ustavljen. Poleg tega se dogaja tudi kolaps spremljanja in obvladovanja drugih globalnih infekcijskih bolezni, kot so tuberkuloza, malarija, otroška paraliza, kolera itd., in program "prelivanja mikrobov z živalskega sveta na človeka" (STOP spillover), kar pomeni velik korak nazaj. Brez vseh teh nadzorov se bodo problemi in stroški kmalu izrazito povečali. Odhod ZDA iz WHO je napovedan za januar 2026, krčenje financiranja hiva/aidsa je tudi s strani Nemčije, kocka je padla ...

Kaj je ključno, za kar se vam zdi, da morajo bralci vedeti?

Da se okužbo da preprečiti. Če že ne uporabljate temeljne preventive, uporabite PrEP! Najbolje oboje, da preprečite hiv in tudi druge spolno prenosljive okužbe. Če ste to "preskočili", pa sta na voljo še PEP in zgodnje testiranje. S slednjim, v primeru pozitivnosti, bo to dobro za vas (pričakovana življenjska doba je enaka neokuženim) in za druge (ki jih ne boste okužili).

Kako pa bi ocenili delo vaše klinike?

Naredili smo veliko, preveč, da bi se ustavili.

■ MITJA ČOSIĆ

Kaj so največji uspehi na področju hiva in aidsa?

Globalna strategija: leta 2014 so pri WHO oziroma UNAIDS (The Joint United Nations Programme) zastavili cilj, da do leta 2030 hiv/aids ne bo več javno-zdravstveni problem, da se epidemija konča za vsakega in povsod. Takrat so lansirali strategijo 95 % – 95 % – 95 %, kar pomeni, da bi na določenem geografskem prostoru oziroma v vsaki državi poznali 95 % okuženih, jih 95 % zdravili in od tega 95 % učinkovito zdravili. V Sloveniji smo na 89 % – 97 % – 97 %, torej se moramo za doseg cilja več testirati, sicer pa smo odlični, ko okužbo spoznamo. Zato pogosto rečem: "Testirajte se, ostalo bomo storili mi."

Preventiva: kombinirana preventiva, ki poleg temeljne preventive vsebuje predvsem PrEP (zdravilo, ki preprečuje, da bi se okužil s hivom); zgodnje testiranje in takojšnje zdravljenje; učinkovito zdravljenje, ki preprečuje spolni prenos virusa (N = N) in zaščitno zdravljenje do 72 ur po izpostavitvi (angl. Post-Exposure Prophylaxis).

Zdravljenje: uvedba učinkovitih zdravil v koncu 90. let in njihovo stalno izpopolnjevanje, tako da so danes zelo "prijazna" do oseb s hivom: ena tableta dnevno, velika varnost z malo neželenimi učinki, odlična toleranca, redko pride do odpornosti. Na voljo so zdravila, ki se jih daje enkrat vsake 2 meseca kot injekcija v mišico, prihajajo pa še dolgo delujoča oralna zdravila (enkrat tedensko, enkrat mesečno) in zdravilo v obliki injekcije enkrat letno.

Kakovost življenja: kompleksna skrb za osebe s hivom, ki vključuje še preprečevanje in zdravljenje komorbidnosti (srčno-žilne bolezni, bolezni ledvic, jeter, kosti itd.), zdrav način življenja (kajenje, gibanje, holesterol itd.), cepljenje proti hepatitisom, pnevmokoku, humanem papiloma virusu (HPV), mpoksu, celostna skrb, da se osebe s hivom starajo enako kot osebe brez hiva.

Cepivo in ozdravitev: žal smo glede cepljenja še na začetku, glede ozdravitve pa potekajo številne obetavne raziskave in kaže, da ne bo čudežnega zdravila, ampak bo potreben kombiniran pristop, kot velja za zdravljenje in preventivo. Pristopi k ozdravitvi so: "Repair and replace" z uporabo CRISP-Cas-9, ki izreže gene za koreceptorje pri vstopu hiva v telesne celice; "Kick and kill", ki spravi viruse iz mirujočih telesnih celic in jih zdravila lahko nato uničijo; "Block and Lock" z idejo, da se virus trajno zaklene v latentno stanje v telesnih celicah, in imunoterapija, da bi s krepitvijo prirone in pridobljene imunosti odstranili hiv iz organizma.

Teta Prepca odgovarja

Teta Prepca je tu, da razbline vaše strahove, razloži znanost in se pri tem zabava na vaš račun – vse v imenu izobraževanja, seveda. Torej, pripravite vprašanja, ki vam ležijo na duši, in počakajte na moj odgovor že v naslednji številki revije.

Draga Pepca, zadnjič sem se dobil z enim tipom in ker ni imel lubrikanta, je rekel, da bo pa pač pljunil. Ampak jaz slin pri seksu ne uporabljam, ker sem slišal, da lahko tako preneseš herpes. Je to res ali sem zastonj ostal brez seksa? (Lubibubi)

Dragi moj Lubibubi, nisi zastonj ostal brez seksa – ostal si brez možnih presenečenj naslednje jutro. Tvoj tip ima sicer prav, da s slino lahko "zdrsneš", ampak to ni sterilna tekočina, temveč mali biološki koktajl. Če ima kdo herpes (tudi če ga trenutno ne vidiš), se virus lahko prenese s slino, še posebej če ta pride v stik s sluznico tam spodaj.

Skratka: pljunek ni lubrikant, ampak vstopnica za potencialni herpesfest. Sline ni treba uporabljati za vse – saj ni čudežni eliksir, ampak tekočina, polna bakterij, encimov in, ja, tudi virusov. Če s slino prideš v stik z občutljivimi deli (beri: tistimi, kamor sonce ne posije), je možnost prenosa čisto realna. Zato: lubrikant je tvoj najboljši prijatelj!

Pozdravljena teta Pepca. Sem na PrEP-u, ki ga jemljem po potrebi. Včasih se mi sicer zgodi, da tablet ne vzamem točno ob uri ali kakšno pozabim. Saj zaščita je še vedno kar velika, a ne? (Pozabljivec)

Dragi moj Pozabljivec, PrEP ni magična tabletko, ki dela po principu "bo že nekako"! Če ga jemlješ po potrebi, potem moraš res poznati pravila – to pomeni dve tableti 2 do 24 ur pred seksom, nato eno po 24 in še eno po 48 urah. Če zamudiš, zaščita več ne dela tako, kot bi morala.

PrEP deluje samo, če ga ima tvoje telo dovolj v obtoku, da prepreči hiv, in ne, to ni instant zaščita kot deodorant. Če ga pozabiš vzeti, tvegaš, da bo imel virus prost dostop do "zabave".

Skratka: PrEP je super orodje, ampak ni "po občutku". Če si pozabljen, raje razmisli o dnevnem jemanju – ena tabletko na dan, pa si varno pokrit, ne glede na to, kdaj te zagrabi.

Draga Pepca, pred kratkim sem se poljubljaval z enim fantom, zdaj pa me malo skrbi, da nisem kaj staknil. Nimam nobenih znakov, ampak vseeno me grize – a se lahko s poljubljanjem dobi kakšna spolno prenosljiva okužba? (Vanila boy)

Dragi Vanila boy, brez panike – tveganje pri poljubljanju je zelo majhno. Hiv se s poljubom ne prenaša, to lahko kar črtaš s seznama skrbi. Ampak poljubljanje ni povsem brez tveganja, če ima kdo v ustih ali na ustnicah aktivno okužbo. Takrat se lahko prenese herpes, če ima kdo tisto znano bunkico na ustnici, sifilis, če ima

v ustih odprto razjedo (čanker), gonoreja ali klamidija v grlu, če ima okužena oseba aktivno okužbo in sta si res intenzivno izmenjala slino, ali mononukleozo, znana tudi kot bolezen poljubov.

Torej, če nista imela ranic ali drugih "presenečenj" v ustih, se verjetno nimaš česa bati.

In če ti kdaj kdo reče, da je poljubljanje nevarno, mu povej, da je nevarno samo, če poljubljaš napačno osebo.

Pepca, danes se mi zdi, da skoraj nihče več ne želi seksati s kondomi. Vsi bi brez, ker pravijo, da so na PrEP-u in da me ne rabi skrbeti. Ampak mene vseeno skrbi. (Zaskrbljeni previdnež)

Dragi Previdnež, popolnoma upravičeno te skrbi. PrEP je odlično orodje za zaščito pred hivom, vendar se njegova moč tam tudi konča. Ne ščiti pred klamidijo, gonorejo, sifilisom, HPV-jem ali drugimi spolno prenosljivimi okužbami, ki so – ironično – spet v porastu prav zato, ker ljudje mislijo, da je PrEP dovolj.

Pomembno pa je tudi to: PrEP ščiti samo tistega, ki ga jemlje, ne pa njegovega partnerja. Če torej ti nisi na PrEP-u, zaščite nimaš, razen če uporabiš kondom. Kondom še vedno ostaja edina zaščita, ki varuje pred večino okužb in hkrati zmanjšuje tveganje za hiv.

Če ti nekdo reče, da zaradi PrEP-a kondomov ne potrebujeta, se lahko vprašaš, ali res razume razliko med "manj tveganja" in "brez tveganja". Pepca bi rekla takole: "PrEP je pametna odločitev, kondom pa odgovorna."

Samorog morda ne obstaja, a N=N je resničen.

***tudi v primeru nezaščitene spolnega odnosa**

Nezaznavno **JE** neprenosljivo!

Znanstveni dokazi o jemanju protiretrovirusnih zdravil (PRZ) so jasni: osebe, ki redno jemljejo zdravila in imajo nezaznavno virusno breme v krvi, ne morejo prenesti hiva na svoje partnerje_ke.

– Svetovna zdravstvena organizacija

Z ozaveščanjem lahko tudi ti prispevaš k zmanjšanju strahu, stigme in diskriminacije, povezane s hivom.

Odpravi vse svoje dvome glede življenja s hivom na nezaznaven.si

Dokazano: Osebe s hivom, ki redno jemljejo zdravila in imajo nezaznavno virusno breme, ne morejo prenesti hiva na svoje spolne partnerje_ke.*

Foto: NIJZ

Pomen in razvoj primerne preventive

PIŠE PRIM. EVITA LESKOVŠEK, DR. MED., SPEC. SOCIALNE MEDICINE IN JAVNEGA ZDRAVJA, NIJZ

Okužbi s hivom in aidsom še vedno predstavljata pomemben javnozdravstveni izziv po vsem svetu, tudi v Sloveniji. Čeprav se naša država uvršča med evropske države z nižjo pojavnostjo okužb po eni strani, po drugi strani pa je bolezen aids zaradi neverjetnega razvoja zdravljenja postala kronična obvladljiva bolezen, to ne zmanjšuje pomena stalnega izvajanja preventivnih aktivnosti. Preventiva hiva/aidsa danes temelji na celostnem pristopu, ki vključuje primarno preventivo, zgodnjo diagnostiko (testiranje) in zgodnje zdravljenje, predizpostavitveno zaščito in poizpostavitveno zaščito. Govorimo o kombinirani preventivi. Vendar na začetku pandemije hiva/aidsa pred 40 leti vseh teh možnosti nismo imeli. Temeljna strategija na tem področju je bila primarna preventiva, ki se osredotoča na preprečevanje okužbe. 1987 je bil v okviru Svetovne zdravstvene organizacije ustanovljen Globalni program za aids z namenom, da razvije svetovni okvir za ukrepanje proti okužbi z virusom hiv in boleznimi aids z izdelavo smernic, mobilizacijo držav in oblikovanjem globalnih politik. Program je zagotavljal sredstva, koordiniral mednarodne donatorje in države ter spodbujal sodelovanje med različnimi zainteresiranimi stranmi (vladami, nevladnimi organizacijami, zdravstvenimi institucijami) za učinkovito preventivo in obvladovanje hiva/aidsa. Na področju preventive je GPA podpiral aktivnosti za zmanjševanje tveganega vedenja, to je varnejše spolno vedenje, organiziral izobraževanja o deljenju injekcijskega pribora in vzpodbujal kampanje za osveščanje javnosti. Dvakrat letno je izdal Newsletter s primeri dobrih praks na področju preventive. V Sloveniji smo zgodaj pričeli s sistematičnim razvojem programov in intervencij na nacionalni ravni in inovativni pristopi so bili v omenjeni publikaciji nekajkrat predstavljeni.

Osveščanje, izobraževanje in komunikacijske kampanje

Primarna preventiva zahteva dolgoročno sistematično delovanje, podporo države in prilagajanje spreminjajočim se epidemiološkim razmeram. Učinkovita komunikacija, ki temelji na dokazih temelječih sporočilih, je eden najpomembnejših temeljev preventive, katerih cilj je dvig osveščenosti, zagotavljanje večje informiranosti, razširjanje znanja o hivu/aidsu, zmanjševanje predsodkov in stigmatizacije ter spodbujanje sprejemanja oseb, ki živijo s hivom.

V drugi polovici osemdesetih let prejšnjega stoletja je bila pod okriljem Ministrstva za zdravje oziroma takratnem Republiškem komiteju za zdravstveno in socialno varstvo ustanovljena Komisija za aids, Rdeči križ je izdal prvi plakat o načinih prenosa virusa hiv, takratni Univerzitetni zavod za zdravstveno in socialno varstvo je izdal letak s kondomom je varneje, Uprava za izvrševanje kazenskih sankcij je izdala navodila za obravnavo oseb, ki imajo hiv/aids, na televiziji so se prikazovali videospoti, ki so ljudi strašili s smrtno obsodbo.

V začetku devetdesetih se je odprlo delovno mesto koordinatorja zdravstvene vzgoje na področju hiva/aidsa in zame se je takrat pričela dolga pustolovščina. Začeli smo sistematično razvijati kampanje, izobraževanja za zdravstvene delavce, učitelje, osveščanje mladih s pomočjo Zavoda za šolstvo, splošne populacije preko medijev javnega obveščanja in programe za ranljive skupine. Tako so na primer redno potekala predavanja za zapornike in delavce v zaporih.

Vsako leto smo organizirali kampanjo ob 1. decembru, Svetovnem dnevu aidsa. V skladu z globalnim geslom smo oblikovali sporočilo, razvijali smo komunikacijsko strategijo in prve kampanje so bile usmerjene v spodbujanje varne spolnosti in promocijo uporabe kondomov kot najučinkovitejšega zaščitnega sredstva pri spolnih odnosih. Leta 1992 smo v kampanji z geslom Samo z njim, ki je dvoumno lahko nagovarjal k monogamiji ali na spolni odnos samo s kondomom, dvignili veliko prahu. Kondom se je v videospotu prvič pojavil na nacionalni televiziji, plakati so viseli v vseh zdravstvenih domovih in šolah, pri glavnih poročilih smo vzpodbujali uporabo kondoma. Spomnim se očitkov in tudi osebnih napadov, da vzpodbujamo promiskuiteto, in številnih pritožb po pošti in v pisnih bralcev. Čeprav smo citirali z dokazi podprte mednarodne raziskave, ki so potrdile, da spolna vzgoja in dosegljivost kondomov ne povzročata predčasnih spolnih odnosov, ampak obratno; večjo odgovornost, kasnejši začetek spolnega življenja, manj spolnih partnerjev in zaščito, je trajalo kar nekaj časa, da se je kondom "prijel" in postal nekaj povsem običajnega.

Ob kampanjah smo pričeli deliti rdeče pentlje, simbol osveščenosti in solidarnosti do ljudi, ki so živeli s hivom in aidsom, zloženske, letake, brošure in kondome. Razvile so se kampanje, ki so vključevale vizualno močne vsebine, testiranja, zaščito in odpravljanje stigme, povezane s hivom in SPO. Prva leta smo najeli velike bilboarde ob cestah in izdelali tri videospote, ki so se vrteli na televizijskih kanalih. Vsako leto smo organizirali konferenco za strokovno javnost. Uporabljali smo različne medije, vključno z oglaševanjem, izobraževalnimi programi v šolah in na delovnih mestih ter kampanjami znotraj skupnosti. Razstava devetih panojev o aidsu, ki smo jih izdelali s Katedro za zgodovino medicine pri Medicinski fakulteti, je potovala po vsej Sloveniji. Po mednarodno uveljavljenem principu Nič o nas brez nas smo v načrtovanje vključevali tudi osebe z osebno izkušnjo živeti s hivom/aidsom, v večini s tistimi, ki so iskali pomoč na takrat prepoznavni in aktivni Aids fundaciji Robert, katere ustanoviteljica sem bila. Za njih smo organizirali skupine za samopomoč, anonimno svetovanje po telefonu, individualno pomoč, fokusne skupine in pogovore.

V načrtovanje številnih aktivnosti smo vključili tedanje Zavode za zdravstveno varstvo, ki so organizirali in koordinirali dogodke v svoji regiji. Sodelovali smo z Zavodom za šolstvo, ki je v svoji okrožnici vsem šolam pošiljal ključna sporočila. V šolah sta se vrteli dve videokaseti, ki smo jih izdali, in sicer O aidsu za osnovne šole in Pogovarjajmo se o spolnosti za srednje šole. Sčasoma se je v kampanjo vključevalo vedno več organizacij, kot so Urad Republike Slovenije za mladino, Študentska organizacija univerze, Rdeči križ Slovenije, UNICEF in številne druge. Postavljale so se stojnice z zdravstveno-vzgojnim materialom in Slovenijo so v času okoli 1. decembra preplavili rdeče pentlje in kondomi. Takratne raziskave so pokazale, da se 75 % mladih pri spolnem odnosu zaščitni s kondomom.

Iz leta v leto so se tako zvrstile kampanje z naslednjimi gesli: Aids grozi, kaj še čakamo, Čas za ukrepanje, AIDS in družina, Skupna pravica, skupna odgovornost, En svet, eno upanje,

Otroci v svetu z aidsom, Čas za spremembo, Živi in pusti živeti, Moški lahko spremenijo svet, Meni je mar. Pa tebi?, Zmanjšajmo stigo in diskriminacijo, Ženske in dekleta, HIV in aids, Zaustavimo aids. Izpolnimo obljubo.

Dodatno smo organizirali kampanjo ob valentinovem, ko smo v cvetličarnah delili letake v obliki srca s prilepljenim kondomom in sporočilom Želim ti varno ljubezen.

Pred poletjem in počitnicami smo osveščali glede tveganja spolnih stikov z novimi poznanstvi in promovirali uporabo kondoma. Posebno pozornost je imela vseevropska kampanja Evropa proti aidsu s prepoznavno podobo dveh mladih, ki sedita na letečem kondomu, ki leti proti planetu ljubezni. Izdali smo brošuro v obliki potnega lista s ključnimi informacijami v različnih evropskih jezikih v obliki hudomušnega stripa in prilepljenim kondomom, ki smo jo v sodelovanju z Uradom za mladinski turizem delili na vseh vstopnih mestih, kjer mladi potujejo: avobusnih in železniških postajah, letališču, mejnih prehodih. Na predstavitvi kampanje smo s pomočjo Balonarskega društva na trgu v centru Ljubljane napihnili 15 metrov velik balon v obliki letečega kondoma in povabili medije javnega obveščanja. Zgodilo se je, da se je na prvi strani revije Delo pojavila fotografija študenta, kako je izročil potni list s kondomom nuni v avtu. S svojim protestnim pismom bralcev in odzivi, ki so sledili, je tisto leto nedvomno naredila veliko za promocijo kondoma in varno spolnost pri nas. Potni list smo simbolično izmenjali z avstrijskimi kolegi na mejnem prehodu Šentilj s sporočilom Aids ne pozna meja, kar je bilo odmevno tudi v avstrijskih medijih. S študentskimi organizacijami smo postavljali prve kondomate, tudi v srednjih šolah. Odmevni protest javne osebe v štajerskem mestu je imel za posledico to, da nas je nato klicalo nekaj ravnateljev, da želijo postaviti kondomat v njihovi šoli.

Komunikacijske strategije so se čez leta razvijale od moralizirajočih in zastrašujočih pristopov, kot je Aids grozi, do empatičnih, strokovno utemeljenih in pozitivnih sporočil, ki poudarjajo zmanjševanje tveganj, enakopravnost in odpravljanje stigme. Načrtovali smo usmerjene intervencije in sporočila po posameznih ranljivih skupinah, kot so seksualne/i delavke/ci, migranti, zaporniki ...

Programi zmanjševanja škode

V začetku pandemije aidsa je potekala epidemija injiciranja drog in uporabniki nedovoljenih drog so predstavljali posebej ranljivo skupino. Iz tujine, kot npr. iz sosednje Italije, smo dobivali informacije o številnih okužbah in smrtih v tej skupini in s spolnimi odnosi prehod okužbe na splošno populacijo. Ker je bil to tudi čas možnosti izobraževanja, udeležbe na mednarodnih strokovnih srečanjih, mednarodnih programih in izmenjavah, smo posamezniki postali del t. i. mednarodne aids skupnosti, to je skupnost strokovnjakov, aktivistov in oseb, ki so se okužile. Ta je nudila pomembno strokovno in moralno podporo pri razvoju programov na tem področju v lastnem okolju. Aktivistične skupine so

nas vedno znova spominjale na človekove pravice in nujnost uvedbe intervencij, ki so takrat dobesedno reševale življenja. Ob razvoju mreže za preprečevanje in zdravljenje zasvojenosti smo podprli program razdeljevanja sterilnih igel pri Stigmi, ki smo ga nadgradili v program zamenjave igel in zbirali uporabljene igle, ki so ležale naokoli in povzročale paniko pri ljudeh. Razvijali smo terensko delo in po metodi snežne kepe dosegali skrito populacijo injicirajočih uporabnikov, ki niso iskali pomoči. Osveščali smo jih o varnem injiciranju in svetovali. Po združitvi Stigme z Aids fondacijo Robert smo na Bežigradu 7 v Ljubljani odprli prvi dnevni center za uživalce prepovedanih drog in organizirali druge oblike pomoči. Postavili smo iglomite, ki so bili tarče rednega vandalizma, in tudi sama sem se morala v javnosti večkrat zagovarjati, zakaj podpiram dostopnost igel. Pomembni so bili z dokazi podprti argumenti, da podobno kot pri kondomih, dosegljivost igel ne povzroča večje zlorabe drog v populaciji, signifikantno pa zmanjša incidenco okužbe s hivom in drugimi s krvjo prenosljivimi virusi.

Program je predstavljal tudi pomembno vstopno točko za zdravstveno in socialno pomoč in možnost prehoda na substitucijsko terapijo. To je bil čas gašenja požarov; borba za sredstva, ohranitev prostorov, miritev okoliških prebivalcev. Fluktuacija sodelavcev je bila velika, nestabilnost je na koncu povzročala trenja v sami organizaciji. Na lokaciji Wolfova 8, kamor je prišlo dnevno do 80 uporabnikov, smo nenehno klicali medicinsko pomoč zaradi hudih zdravstvenih stanj naših uporabnikov. Ob vsem tem smo vztrajali. Imeli smo dober sistem zbiranja podatkov in redno so k nam prihajali gostje iz tujine, da se naučijo iz naših izkušenj. Prav zaradi zgodnje uvedbe programov zmanjševanja škode v Sloveniji praktično nismo imeli hiva med uživalci drog.

Še vedno k meni vsake toliko časa pristopi kdo, ki se mi zahvali in reče, da zagotovo ne bi več živel, če mu takrat ne bi pomagali.

Preobrat v preventivi

Leta 1996 je začel delovati skupni program Združenih narodov za hiv/aids UNAIDS. Ob napredovanju in dostopnosti zdravil je aids postal kronična obvladljiva bolezen. Kombinirana preventiva je primarno preventivo nadgradila z uspešnim zdravljenjem hiv-pozitivnih oseb, profilakso pred izpostavitvijo za hiv-negativne osebe z visokim tveganjem (PrEP), profilakso po izpostavitvi (PEP). Tako je zgodnje zdravljenje testiranju dalo še dodatni pomen in kampanji ob Svetovnem dnevu aidsa se je pridružila Evropska kampanja za promocijo testiranja, ki poteka v zadnjem tednu novembra. NVO Legebitra igra izjemno pomembno vlogo pri izvajanju testiranja v skupnosti skupaj z ostalimi NVO, ki izvajajo akcije po posameznih ciljnih skupinah.

Zdravljenje hiv-pozitivnih oseb zmanjša virusno breme in preprečuje prenos virusa. Ko sta se pojavila mednarodna kampanja "U = U – undetectable = untransmittable", kar pomeni nezaznavno = neprenosljivo, in sporočilo "Sem HIV

in ne prenašam virusa", je v naši strokovni javnosti završalo in sprožilo burne odzive. Nekateri kolegi so menili, da v Sloveniji te kampanje ne bomo podprli, ker z njo izničimo doseđano strategijo vzpodbujanja varnega vedenja in uspešno promocijo kondoma.

Pozornost za globalne kampanje se je zmanjšala. UNAIDS zadnjih nekaj let promovira cilj, da se približujemo ničli; nič novih okužb, nič smrti zaradi aidsa, nič stigme.

Preventiva in njena sporočila se spreminjajo. V kontekstu globalnih prizadevanj za zmanjšanje ali izkoreninjenje epidemije hiva je primarna preventiva nepogrešljiv del strategije. Čeprav zdravljenje prinaša velike koristi, brez uspešne primarne preventive okužb ne moremo ustaviti. To še posebej velja za države z nizko pojavnostjo, kot je Slovenija, in vsaka nova okužba je nepotrebna, ker je preprečljiva.

Zaključek

Danes preventiva hiva vključuje kombinacijo sprememb vedenja, strukturalnih ukrepov in biomedicinskih ukrepov. Preventiva hiva/aidsa gre vedno bolj z roko v roki z virusnimi hepatitisi in ostalimi SPO. Spolna vzgoja je vse bolj osredotočena na celostno spolno zdravje, vključno z odnosi, čustvenim zdravjem, spoštovanjem in soglasjem. Spolna vzgoja je začela vključevati teme, kot je spolna identiteta, in pomen čustvenih in fizičnih vidikov spolnosti. Poleg mladim moramo preventivo usmerjati k ranljivim skupinam. To pomeni, da primarna preventiva ni nekaj enostavnega in izoliranega – uspeh zahteva večplastni pristop, sodelovanje različnih sektorjev (zdravstvo, drugi sektorji, nevladne organizacije, skupnosti) in prilagajanje lokalnemu kontekstu.

Kljub dosežkom ostajajo pomembni izzivi še vedno prisotna stigmatizacija oseb, ki živijo s hivom, povečanje motivacije za redno testiranje pri tveganih osebah, krepitev preventivnih programov v zaporih in pri migrantih, podajanje informacij o spolnosti mladim v času vse večje digitalizacije, vključno s promocijo kondoma. Prihodnost preventive mora temeljiti na inovativnih komunikacijskih kanalih, vključevanju ciljnih skupin in raziskovanju vedenjskih trendov.

Preventiva aidsa v Sloveniji je rezultat več desetletij vztrajnega dela na področjih izobraževanja, zdravstvene oskrbe, javnega komuniciranja in socialnih intervencij. Z dobro organiziranim sistemom testiranja, naprednim pristopom k zdravljenju in vključevanjem skupnosti je Slovenija dosegla opazen uspeh pri zadrževanju nizke prevalence hiva. Ažurni in prilagodljivi preventivni ukrepi in odprt dialog pa ostajajo ključni, saj le tako lahko zaščitimo ranljive skupine, zmanjšamo tveganje novih okužb in ustvarimo družbo, kjer je stigma nadomeščena z razumevanjem in podporo.

Lepo je biti del naše aids skupnosti v Sloveniji.

KAJiščeš.si

TESTIRANJE

Brezplačno in zaupno testiranje na hiv, virusne hepatitise in spolno prenosljive okužbe.

Zaključek testiranja v skupnosti v okviru projekta EXPAND

Z začetkom leta 2023 je **Društvo Legebitra** s partnerji **Društvo Stigma**, **Slovenska filantropija** in **Inštitut za mikrobiologijo in imunologijo Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani** (IMI MF UL) začelo izvajati projekt EXPAND, ki ga sofinancirata Evropska unija (EU4Health) in Fundacija za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij (FIHO).

Projekt je bil namenjen razširitvi dostopa do zaupnega in brezplačnega testiranja na hiv, virusne hepatitise in druge spolno prenosljive okužbe. Poseben poudarek je bil na skupinah prebivalstva, ki imajo omejen dostop do zdravstvenih storitev – med njimi na seksualnih delavkah_cih, osebah z migrantskim ozadjem in osebah, ki uporabljajo droge. Cilj projekta je bil zagotoviti večjo dostopnost testiranja, zmanjšati ovire pri vključevanju v zdravstveni sistem in s tem izboljšati javno zdravje in zmanjšati tveganja prenosa okužb.

POTEK PROJEKTA

V prvem letu smo se osredotočili na priprave – usposabljanje svetovalcev, razvoj protokolov in pridobivanje znanja v državah, kjer so tovrstne storitve že vzpostavljene.

Z letom 2024 pa smo začeli z dejanskim izvajanjem testiranja v skupnosti.

Legebitra je izvajala testiranja za seksualne delavke_ce. Od januarja 2024 do konca septembra 2025 je bilo testiranih 154 oseb.

Društvo Stigma je izvajala testiranja za osebe, ki uporabljajo droge – v tem obdobju so testirali skupaj 389 oseb.

Slovenska filantropija je izvajala testiranja za osebe z migrantskim ozadjem – skupno so testirali 594 oseb.

Skupaj je bilo do konca septembra v okviru projekta testiranih 1137 oseb.

Inštitut za mikrobiologijo in imunologijo je skrbel za laboratorijsko analizo vzorcev in zagotavljanje strokovne podpore. Do konca septembra 2025 smo skupaj izvedli več kot 478 testirnih dogodkov in opravili 991 ur testiranja po vsej Sloveniji, pri čemer smo obiskali 35 različnih lokacij.

V okviru projekta smo odkrili:

- **3 okužbe s hivom,**
- **10 okužb z virusom hepatitisa B (HBV),**
- **70 okužb z virusom hepatitisa C (HCV),**
- **12 primerov sifilisa,**
- **1 primer gonoreje,**
- **8 primerov trihomonoze,**
- **8 primerov mikoplazme,**
- **9 primerov klamidije.**

Vsem uporabnikom z reaktivnimi ali pozitivnimi rezultati smo nudili podporo pri vključitvi v nadaljnjo zdravstveno obravnavo. V sodelovanju z Infekcijsko kliniko UKC Ljubljana, kjer je posebno skrb za uporabnike projekta prevzela prof. dr. Mojca Matičič, smo poskrbeli, da so bili vsi posamezniki ustrezno napoteni in vključeni v zdravljenje. Uporabnikom smo poleg tega do konca septembra razdelili več kot 50.000 materialov – kondomov, lubrikantov in informativnih gradiv o spolno prenosljivih okužbah.

IZZIVI IN SPOZNANJA

Projekt je pokazal, kako pomembno je testiranje v skupnosti, saj osebam iz ranljivih skupin omogoča testiranje, ki se ga verjetno drugače ne bi udeležili. A pri delu smo se soočali s številnimi izzivi.

Legebitra se je srečevala predvsem z izzivom vzpostavljanja zaupanja pri skupini, s katero pred tem ni imela stalnega stika. Seksualne_i delavke_ci so pogosto izpostavljene_i stigmati, strahu pred razkritjem in nezaupanju v institucije, zato je bil prvi korak vzpostavitve odnosa, temelječega na spoštovanju in varnosti. S pristnim stikom in zaupanjem, ki so ga širile med seboj uporabnice, se je odnos postopoma poglobljal.

Društvo Stigma se je srečevalo z izzivi, kot so težji odvzemi krvi in pomanjkanje motivacije za testiranje ali zdravljenje po reaktivnem rezultatu. Kljub temu so s prilagodljivim delom na terenu in v sodelovanju z drugimi organizacijami dosegli številne osebe, ki se že dolgo niso testirale – prav med njimi je bilo največ okužb z virusom hepatitisa C.

Slovenska filantropija je pri testiranju migrantov naletela na jezikovne ovire in kulturne razlike. Ponekod je bilo potrebno osnovno ozaveščanje o pomenu testiranja in zagotavljanje, da bodo njihovi podatki obravnavani zaupno. S prevodi, kulturno prilagojenim pristopom in sodelovanjem s terenskimi delavci so ustvarili okolje, v katerem so se mnogi odločili za testiranje prvič.

Skupna izkušnja vseh partnerjev je potrdila, da uspešno testiranje v skupnosti ne temelji le na strokovni in medicinski izvedbi, temveč predvsem na zaupanju, dostopnosti in spoštovanju.

ZAKLJUČEK IN POGLED NAPREJ

Projekt EXPAND se decembra 2025 zaključuje, kar pomeni tudi zaključek testiranja za te skupnosti. Kljub temu nam je projekt prinesel dragocene izkušnje, znanje in partnerstva, ki bodo pomembna osnova za prihodnje delo na področju spolnega zdravja in preprečevanja okužb.

Zadnja testiranja bodo potekala do 12. decembra 2025. Ob tej priložnosti se iskreno zahvaljujemo vsem, ki ste sodelovali pri izvajanju projekta – od izvajalcev do strokovnih sodelavcev, organizacij in posameznikov, ki ste zaupali v naše delo.

Projekt EXPAND je bil šele začetek. Dela na tem področju je še veliko, a verjamemo, da bo mogoče v prihodnosti ponovno vzpostaviti dostopno, vključujoče in zaupanja vredno testiranje za vse skupine – ker je to ključno za njihovo zdravje in za zdravje celotne skupnosti.

Sofinancirano s strani Evropske unije in FIHO. Izražena stališča in mnenja so zgolj stališča in mnenja avtorja(-ev) in ni nujno, da odražajo stališča in mnenja Evropske unije, Evropske izvajalske agencije za zdravje in digitalno tehnologijo (HADEA) in FIHO. Zanje ne moreta biti odgovorna niti Evropska unija niti organ, ki dodeljuje sredstva.

■ ALJAŽ OSREDKAR

ŽENSKE IN HIV

Nevidni obraz epidemije

Hiv ima več obrazov, kot si radi priznamo. V javnosti ga še vedno povezujemo predvsem z moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi (MSM), saj ta skupina v Evropi in Sloveniji predstavlja večino novih okužb. Toda globalna slika pove drugo zgodbo, da več kot polovica vseh ljudi, ki živijo s hivom, so ženske in dekleta.

Po podatkih UNAIDS danes s hivom živi več kot 19 milijonov žensk, kar predstavlja 53 % vseh okuženih na svetu. Leta 2020 so ženske in dekleta predstavljali kar polovico vseh novih okužb. Največje breme nosijo mlade ženske v podsaharski Afriki, kjer se vsak teden z virusom okuži približno 4000 deklet, starih med 15 in 24 let.

Čeprav se Slovenija uvršča med države z nizko incidenco hiva (1,8 okužbe na 100.000 prebivalcev v letu 2022), ženske pri nas niso izvzete. Njihova okužba je pogosto odkrita pozno, saj se hiv pri ženskah lahko dolgo kaže z blagimi, nespecifičnimi simptomi, ki jih hitro pripišemo drugim vzrokom.

Ženske so za okužbo s hivom biološko bolj ranljive. Med heteroseksualnim spolnim odnosom je možnost, da se virus prenese z moškega na žensko, večja kot obratno, to je zaradi večje površine sluznice nožnice in daljšega stika s semensko tekočino.

Toda okužba ni samo medicinski problem, ampak tudi vprašanje neenakosti. V številnih državah ženske nimajo popolnega nadzora nad svojo spolnostjo ali uporabo zaščite. Ekonomskih in družbenih ovir je veliko: od revščine do nasilja v partnerstvu, ki pogosto onemogoča pogajanje o varnem seksu.

Tudi v Sloveniji obstajajo skupine žensk, ki so posebej ranljive:

- ženske, ki živijo v negotovih socialnih razmerah,
- migrantke,
- ženske, ki uporabljajo droge,
- spolne delavke,+
- ženske, ki so v partnerskem odnosu z osebo iz rizične skupine.

Poleg tega so ženske pogosteje izpostavljene sočasnim spolno prenosljivim okužbam (SPO), kot so klamidija, gonoreja, HPV ali hepatitis B, ki dodatno povečajo verjetnost za prenos hiva in lahko otežijo zdravljenje.

Pozno odkrita okužba pri ženskah

Ena največjih težav v obravnavi žensk s hivom je pozna diagnoza. Ker okužbo pogosto spremljajo simptomi, kot so utrujenost, zmanjšana odpornost ali menstrualne motnje, ženske redko pomislijo na hiv.

V mnogih primerih se okužba odkrije šele ob načrtovanju nosečnosti ali ob rutinskem testiranju v nosečnosti, ki je v Sloveniji obvezno od leta 2021. Prav ta ukrep je bistveno prispeval k preprečevanju prenosa virusa z matere na otroka.

Materinstvo in hiv

Zahvaljujoč sodobnemu zdravljenju lahko ženske, ki živijo s hivom, varno zanosijo in rodijo zdrave otroke. Brez zdravljenja bi bilo tveganje za prenos hiva z matere na otroka med 15 in 45 %, danes pa se to tveganje zmanjša na manj kot 2 %.

V Sloveniji že več let ni bilo zabeleženega nobenega primera prenosa hiva z matere na otroka, kar je rezultat kombinacije rutinskega testiranja, dostopne terapije in natančnega spremljanja nosečnic.

Če ima ženska nezaznavno virusno breme in je brez drugih SPO, je nosečnost varna, partner pa ni ogrožen. Dojenje se sicer v razvitih državah še vedno odsvetuje, vendar lahko v posameznih primerih pride v poštev.

Pomembno je poudariti, da okužba s hivom ni ovira za zdravljenje neplodnosti – postopki oploditve z biomedicinsko pomočjo so ob ustrezni terapiji popolnoma varni in omogočajo uresničitev želje po družini.

Zdravljenje danes: učinkovito, enostavno, dostopno

Zahvaljujoč sodobnim protiretrovirusnim zdravilom (ART) je hiv postal obvladljiva kronična bolezen. Cilj zdravljenja je doseči nezaznavno virusno breme, kar pomeni, da virus ni več prenosljiv. A danes se zdravljenje ne osredotoča več le na laboratorijske rezultate, temveč na celostno kakovost življenja.

Zdravljenje se začne takoj po diagnozi. Uporabljajo se kombinacije zdravil v eni tableti na dan, ki imajo malo stranskih učinkov. Sodobna zdravila so varna tudi v nosečnosti in pri starajočih se osebah, ki živijo s hivom.

Z rednim jemanjem zdravil lahko ženske živijo popolnoma normalno življenje – imajo družino, delajo, potujejo in se starajo tako kot vsi drugi. Najpomembnejše pa je, da virus postane nezaznaven in neprenosljiv (N = N).

Starejše ženske in hiv

Z daljšim preživetjem se spreminja tudi profil žensk, ki živijo s hivom. Vse več je starejših žensk, ki živijo s kronično okužbo. Pri njih je pomembno spremljanje drugih bolezni, kot so osteoporoza, bolezni srca in ožilja ter motnje v delovanju ledvic, to so bolezni, ki jih lahko dolgotrajna terapija dodatno obremeni.

Zdravljenje zato vedno bolj sledi načelu individualizirane obravnave, ki vključuje ginekološko, internistično in psihološko podporo.

Poseben poudarek pa je treba nameniti tudi duševnemu zdravju. Stigma, strah pred razkritjem in socialna izolacija lahko pri ženskah, ki živijo s hivom, vodijo v depresijo ali anksioznost. Zato morajo imeti dostop do svetovanja in skupnostne podpore.

V Sloveniji smo že zelo blizu svetovnemu cilju "95 – 95 – 95", kar pomeni, da 95 % okuženih pozna svoj status, 95 % jih prejema zdravljenje in 95 % med njimi doseže nezaznavno virusno breme. A pot do družbe brez stigme moramo narediti vsi skupaj.

Brez opolnomočenih žensk ni mogoče ustaviti širjenja hiva.

■ PETER ŠTANGELJ

PETER ŠTANGELJ

„Delamo dobro, uporabniki nam zaupajo!“

Ko sem se pred osmimi leti kot prostovoljec pridružil programu testiranja na Legebitri, je Peter Štangelj postal moj prostovoljski mentor. Letos obeležuje deseto obletnico dela na področju hiva in spolnega zdravja pri društvu Legebitra. V vseh teh letih je opravil nešteto svetovanj, pomagal številnim moškimi, ki imajo spolne odnose z moškimi, in postal stalnica in nepogrešljiv del ekipe.

Peter, letos mineva deset let, odkar si postal nepogrešljiv del Legebitre. Če začneva na začetku. Testirni ekipi si se pridružil leta 2015. Kaj te je pritegnilo v to delo? Kako se spominjaš teh začetkov?

Še preden sem se pridružil Legebitri, sem že konec 90-ih delal na svetovalni telefonski liniji Galfon, ki je bila namenjena osebam LGBT, med drugim smo tudi delili informacije o varnejši spolnosti, predvsem zaščitni pred okužbo s HIVom, saj je bil v takratnem obdobju strah pred okužbo še močno prisoten. Vedno sem rad tudi zahajal med ljudi, na sceno, v „varne“ prostore, ki so bili namenjeni naši skupnosti. Tako sem bil v skupnost na tak ali drugačen način vedno vpjet, med drugim sem nekaj časa koordiniral tudi Roza večere v klubu K4. Leta 2015 pa sem videl priložnost za nadaljevanje svojega aktivizma z delom v Legebitrini svetovalnici za testiranje na spolno prenosljive okužbe. Predvsem pa sem si želel delati delo, kjer lahko pomagam ljudem. Najprej

je moje delo obsegalo promocijo testiranja na spletu in na portalih, ki jih uporabljajo moški, ki imajo spolne odnose z moškimi. Na dan sem poslal po več 100 sporočil na Planet Romeo, ki je bil takrat najbolj popularen portal pred Grinderjem. Nato sem promocijo delal tudi na Grinderju. Včasih smo imeli na spletni strani kajisces tudi live chat, kjer sem prav tako odgovarjal na vprašanja uporabnikom. In nenazadnje sem testiranje promoviral tudi na Avanturah. Poleg promocije sem bil tudi dežurni voznik za takratne svetovalce, saj nobeden, vključno z medicinskim tehnikom, ni imel izpita. Sčasoma pa sem se tudi sam strokovno izpopolnil in postal vrstniški svetovalac na testiranju.

Kako pa se spominjaš prvega testiranja, ki si ga izvedel?

Spomnim se, da sem bil prvi dan hkrati navdušen in prestrašen, nisem želel ničesar „zafrkniti“. Bil sem skupaj z mentorjem, ki je vodil pogovor, jaz pa sem sedel zraven in opazoval. Takrat smo testiranje izvajali še „na roke“, kar je pomenilo, da je uporabnik dobil kodo, mi svetovalci pa smo morali z njegovo kodo prelepiti epruvete, brise, jo dodati na naročilnico, kjer si moral označiti naročene preiskave, moral si biti res natančen, da se nisi zmotil. Prvi uporabnik je bil precej živčen, jaz pa verjetno še bolj. Ko sem izpeljal svoje prvo samostojno testiranje, sem ugotovil, da je najpomembnejše človeku prisluhniti. Držal sem se ene misli: „Naj oseba pred menoj začuti, da sem tukaj zanjo.“ in to vodilo mi je ostalo še danes.

Se je v teh 10 letih potek svetovanja pred in po testiranju kaj spremenil? Katere informacije uporabniki najpogosteje potrebujejo?

Vsekakor. Svetovanje danes vključuje več informacij o predekspozicijski profilaksi (PrEP), poekspozicijski profilaksi (PEP), cepljenjih, testiranjih na druge spolno prenosljive okužbe (SPO), predvsem pa se več pogovarjamo o čustvih in odnosih. Ljudje ne pridejo samo po „rezultat“, ampak tudi po razumevanje. Veliko jih zanima o realnih tveganjih, kako se pogovoriti s partnerjem o zaščiti ali pa kako premagati strah pred testiranjem. V zadnjih letih pa je več govora tudi o zmanjševanju tveganj pri kemseksu.

Kako pomembno je zaupanje med svetovalcem in uporabnikom? Kako poskrbiš, da informacije, ki ti jih sporoči uporabnik, res ostanejo zaupne?

To je temelj vsega. Brez zaupanja svetovanje nima smisla. Zato vedno poudarim, da je vse, kar mi uporabnik pove, zaupno in ostane med nama. Seveda pa pri našem testiranju uporabniku ni treba posredovati svojih osebnih podatkov, kot sta ime in priimek. Ta zaupnost in neki občutek anonimnosti odpirata prostor, da nekdo spregovori o svojem spolnem življenju bolj iskreno. Mora pa tudi vedeti, da ga ne glede na to, kakšne spolne prakse prakticira, nihče ne bo obsojal. Prav s tem namenom je naše testiranje tudi nastalo že davnega leta 2009, ker se ljudje v zdravstvenih ustanovah ob testiranju niso počutili sprejeti ali pa so

„Spomnim se uporabnikov, ki so se ob obisku testiranja skrivali pod stopnicami, videlo se je, da jih je sram in bi se najraje vdrli v tla.“

se bali stigme, diskriminacije, ne-empatične komunikacije. Velikokrat ljudje pri nas v svetovalnici prvič odkrito spregovorijo o svoji spolnosti. Kar nekaj je gej moških, ki niso razkriti pri svojem osebnem zdravniku, zato po nasvet k njemu ne morejo iti. Potem pa so tu še heteroseksualni moški, ki jih sicer privlačijo ženske, vendar občasno seksajo tudi z moškimi, tudi takšni uporabniki se o tem ne morejo z nikomer pogovarjati. In zato je pri nas tudi ime testiranje za moške, ki imajo spolne odnose z moškimi, ker zajema vse skupine, ne samo geje in biseksualce.

Se ti zdi, da se je spremenil tudi način, kako ljudje doživljajo testiranje? Opažaš pri uporabnikih, da so danes bolj odprti, bolj informirani, bolj sproščeni pri pogovorih o spolnem zdravju kot nekoč ali ni spremembe?

Da, precej. Na začetku so bili uporabniki bolj zadržani, več je bilo sramu in strahu. Spomnim se uporabnikov, ki so se ob obisku testiranja skrivali pod stopnicami, videlo se je, da jih je sram in bi se najraje vdrli v tla. Na začetku je bil tudi prisoten strah, da jih ne bi kdo prepoznal. Pomembno jim je bilo, da so bila testiranja opravljena na čim bolj diskretni lokaciji. Danes opažam več odprtosti in zanimanja, tudi zaradi dostopnosti informacij in družbenih sprememb. A kljub temu nekateri še vedno pridejo s cmokom v grlu. Na drugi strani pa je vse več uporabnikov, ki se redno testirajo pri nas. Nekaj je celo takih, s katerimi se na testiranju srečujemo že od mojega začetka. Redni uporabniki

na nas gledajo kot stare znance in ti ponavadi ne potrebujejo dolgih svetovanj, radi pa poklepetajo z nami in povedo, da se pri nas počutijo sproščeno. Velikokrat tudi pripeljejo kakega „prijatelja“, ki se do zdaj še ni testiral. To je za nas najboljša nagrada, ker vidimo, da smo testiranje zares uspešno približali naši ciljni populaciji.

V svetovalnici delo ni vedno lahko. Kako se spopadaš s težkimi trenutki, recimo, če je rezultat hiv pozitiven?

Te situacije so vedno čustvene in niso enostavne. Praktično so bili do zdaj čisto vsi uporabniki, ki sem jim sporočil rezultate, v šoku. Nihče ne pričakuje pozitivnega rezultata. So primeri, kjer uporabnik pade v jok, spet drugi se zavijejo v molk. Izjemno pomembno pa je, da te v tistem trenutku uporabnik sliši, saj mu moraš podati nadaljnje napotke, da se vključi v zdravljenje in še pred tem na potrditveni test na Infekcijsko kliniko. Moraš biti empatičen, pomembno je tudi, da človeku daš vedeti, da ni sam, ponudim mu tudi podporo, spremljanja na nadaljnje preiskave, pa tudi kasneje smo svetovalci vedno na razpolago za pogovore. Nekaterim je treba tudi razložiti, da okužba s hivom danes ni več smrtna obsodba in da so zdravlila danes preprosta za zaužitje in zelo učinkovita. Po takih pogovorih si vzamem nekaj časa zase. Grem na sprehod, se pogovorim s sodelavci na testiranju, seveda je pomembno, da ohranim anonimnost uporabnika. Pri tem je podpora preostalih svetovalcev izjemno pomembna. Imamo pa tudi

zunanjšega supervizorja, na katerega lahko naslovimo težje primere uporabnikov.

Zagotovo pa ti ne manjka tudi anekdot. Imaš kakšno anekdoto, ki se ti je še posebej vtisnila v spomin?

Da, teh je res veliko. Recimo nekdo, ki se je testiral in je imel sifilis, se je čez eno leto vrnil na testiranje in ga v vmesnem času ni šel zdraviti, ker imata z ženo isto družinsko zdravnico in ni vedel, kako naj reši to situacijo in kako naj pove ženi, saj je možno, da je sifilis prenesel tudi nanjo. Ali pa ko so ljudje tako prestrašeni oziroma v nekakšnem krču/šoku, da ne vidijo vhodnih vrat in so plezali čez ograjo ob vhodnih vratih. V enem izmed terenskih krajev se je uporabnik tako bal, da bi ga kdo videl od zunaj, da je prosil, če lahko zagrnemo vse zavese, šele nato se je sprostil in spregovoril. Nekdo je razlagal, da se počuti umazanega, ker je gej, in se je zaradi tega prepogosto umival in kožo drgnil s sirkovo krtačo do krvi. Nekaj moških je povedalo, da so se na testiranju prvič odkrito pogovarjali o spolnosti, o spolni usmerjenosti, o čutenju, ker so poskusili samo anonimni seks in nikoli niso imeli partnerja ter pred nikomer v resnici niso razkriti. Včasih pri odvzemu krvi kdo tudi pade s stola. Ko testiram v savni, se je že zgodilo, da je uporabnik razgrnil brisačo direktno pred mano, kar je nerodna situacija, saj vseeno želim ohraniti profesionalen odnos. Da o zelo pogumnih in pogovornljivih uporabnikih, ki so se testirali ob dveh zjutraj v klubu Tiffany, ne govorim.

Nekaj kozarčkov alkohola je marsikaterega naredilo pravo odprto knjigo.

Kako pa je na tvoje delo vplival prihod PrEP-a (preventivnega zdravljenja pred okužbo s HIV)?

Prihod PrEP-a je bila neka ločnica v poteku svetovanja. Pred PrEP-om smo veliko delali na liniji PEP, ki je takrat delovala 24 ur na dan. Svetovalci smo bili izmenično dežurni na telefonu. Vsak od nas je prejel kak nočni klic, še posebej ob vikendih. Spomnim se klicev ob dveh zjutraj, ko je nekdo nujno potreboval informacije ali pa je bil v kakšni osebni stiski, morda je nedavno izvedel za svoj novi status hiv in ni spal. Nekajkrat me je tako ponoči zbudil klic in mi je nato po daljšem pogovoru ostalo še za uro spanja, ki pa ga ni bilo. Nočni so bili tudi klici, kjer je klicatelj še pred pol ure seksal, nato pa me poklical v paniki, da je počil kondom ali

pa da ga ni uporabil. PrEP je prinesel novo zaščito, ki je pri marsikomu nadomestila kondom. Ti sicer še niso šli čisto iz mode, ampak se je uporaba s prihodom PrEP-a nekoliko zmanjšala. Pri svetovanju se tako pogovarjamo predvsem o najbolj primerni uporabi zaščite za uporabnika. Ni pravega ali napačnega načina zaščite. Moja naloga je, da uporabnikom podam informacije, na podlagi katerih bodo lahko sprejeli odgovorno odločitev zase.

V sklopu testiranja se uporabnike usmerja tudi na cepljenje proti hepatitisu A in B. Je kaj opaznih sprememb tudi na tem področju?

Na žalost tudi. Žal opažam, da se je po covidu občutno zmanjšalo zanimanje za cepljenje proti hepatitisu A in B, kar je škoda, saj je cepljenje učinkovito in prepreči okužbo. Pred tem se redkokateri uporabnik ni odločil za cepl-

jenje. Veliko je bilo tudi povpraševanja po cepljenju proti HPV. So se pa pred, mislim, da 3–4 leti, dobro odzvali na cepljenje proti M-pox (opičjim kozam), kar pa je tudi pohvala. Smo se res hitro angažirali in skupaj s stroko izvedli akcije cepljenja.

Omenil si, da si ob prihodu na Legebitro svetovalce vozil po Sloveniji. Se še danes voziš po terenu ali testiraš samo v Ljubljani?

Naša strategija je vedno bila, da gremo tja, kjer so ljudje, oziroma da testiranje približamo ljudem in da se jim na testiranje ni treba daleč voziti. Če tudi se nekateri uporabniki namenoma vozijo po 50–100 km iz njihovega sicer najbližjega mesta, kjer testiramo, samo zato, da jih v domačem kraju kdo ne bi prepoznal. Tudi danes še hodim na teren, vozim se v Koper, Novo Gorico, Radovljico, Celje, Maribor, Mursko

Soboto, Novo mesto in na Ptuj. Včasih smo testirali tudi v Slovenj Gradcu, Postojni, Brežicah, enkrat tudi v Idriji. Testiramo tudi v gej savni. Nekoč smo testirali tudi na gej žurih v Tiffanyju in K4, nekajkrat na žurih v Mariboru. Gremo v mesta, kjer vidimo, da je potreba. Pri manjših krajih je pomembno tudi, da si vztrajen, ker ljudje ne pridejo kar tako na prvo žogo. V Slovenj Gradec smo hodili več mesecev, preden se je prva oseba opogumila in prišla na testiranje. Vzpostaviti testiranje v nekem kraju ni tako enostavno, kot bi si mislili. Sedaj sem se spomnil tudi na prigode, kako smo tudi na terenu delili kondome, na primer na poti v Maribor smo se ustavili na postajališču Lopata in na tamkajšnjem kruzingu placu puščali kondome, ali pa ko smo šli na Primorsko, smo delili kondome tudi na strunjski gej plaži.

Pa je bilo to učinkovito?

Mislím, da je. Se je našel kakšen ovitek kondoma tu in tam (smeh).

Mnogi ne vedo, da svetovalci poleg svetovanja na testiranju opravljate

tudi druga dela. Za kaj vse je še treba poskrbeti poleg samega svetovanja?

Poleg samega svetovanja in testiranja naše delo zajema še ogromno drugih stvari, ki se morda na prvi pogled ne vidijo, a so ključne, da vse poteka tako, kot mora. Pripravljamo izobraževanja za različne profile, od študentov zdravstvene nege do zdravnikov, drugih nevladnih organizacij, sodelujemo na različnih dogodkih in festivalih, pripravljamo informativna gradiva ter pomagamo pri preventivnih kampanjah.

Veliko časa gre tudi v načrtovanje, usklajevanje in stalno učenje, da smo vedno na tekočem z novimi informacijami o spolnem zdravju in da znamo ljudem ponuditi točne, razumljive in sočutne odgovore. Pogosto pa delo preseže okvir uradnega svetovanja, včasih to pomeni, da nekomu pošljem kontakt zdravnika, mu pomagam poklicati v ambulanto ali ga preprosto poslušam, ko se znajde v stiski. Vse to je del istega poslanstva, da ljudje vedo, da niso sami in da je pomoč vedno dosegljiva.

In seveda tudi v zagotavljanje finančnih sredstev. Marsikateri uporabnik misli, da je testiranje brezplačno in da je to samoumevno, a ni tako. Vsake tri leta se moramo na Ministrstvu za zdravje, Mestni občini Ljubljana in FIHO-u na razpisu potegovati za pridobitev finančnih sredstev, da obdržimo storitev za nadaljnja tri leta. Zato me včasih tudi zmotijo komentarji nekaterih uporabnikov, npr. zakaj ne uvedete tudi testiranja na klamidijo, to bi morali ponuditi, ali pa tisti, ki se pritožujejo, ker morajo na rezultate počakati nekaj dni.

Kakšen je odnos do hiva in spolno prenosljivih okužb pri uporabnikih danes v primerjavi z 10 let nazaj? Se je kaj spremenilo na tem področju?

Zavedanje je večje, a stigma še obstaja. Mlajši uporabniki so pogosto bolj odprti in bolje informirani, starejši pa imajo včasih še vedno predstave iz osemdesetih in devetdesetih, da je hiv „smrtna obsodba“. V resnici pa je danes ob zdravljenju to kronična in obvladljiva bolezen. Nekateri uporabniki imajo še vedno predsodke do oseb s

„Nekateri uporabniki imajo še vedno predsodke do oseb s hivom.“

hivom. Stanje se sicer izboljšuje, ampak zelo počasi. PrEP je pripomogel tudi k zmanjšanju stigme do HIV pozitivnih, a po drugi strani nekatere osebe stigmatizirajo osebe, ki so na PrEP-u, češ da so na PrEP-u samo osebe, ki so promiskuitetne, kar pa ne drži. Danes je več interesa tudi za testiranje sifilisa in gonoreje. Pred leti se o tem ni veliko vedelo, so pa te okužbe najbolj pogoste in je pomembno, da so pravočasno prepoznane in ustrezno zdravljene.

Kaj pa v širši družbi?

Napredek je viden, več se govori o spolnem zdravju, tudi v medijih. Mlajše generacije so bolj odprte. A hkrati še vedno obstaja tiha stigmatizacija. Veliko je odvisno od tega, ali ima posameznik lastno izkušnjo ali pozna koga. Zato na testiranjih velikokrat poudarjam, da se je s partnerji, prijatelji dobro pogovarjati o spolnem zdravju in SPO. Da je večina okužb ozdravljivih, da se s spolno prenosljivo okužbo lahko okuži vsakdo. Sem imel primere, kjer se je uporabnik okužil z gonorejo, ki jo je prejel od partnerja, vendar mi ni verjel, da ima okužbo, saj mi je zatrjeval, da sta s partnerjem v monogamni vezi. Ni hotel slišati, da če on ni imel spolnega stika z nikomer, pomeni, da ga je imel njegov partner. Na tako informacijo ljudje niso pripravljani in pogosto iščejo druge vzroke, od tega, da se je morda okužil v savni ali preko straniščne školjke. Bolj kot bomo detabuirali spolno prenosljive okužbe in seks na splošno, bolj odprto se bomo lahko o tem pogovarjali in lažje bo tudi odkrivati okužbe, saj se bodo ljudje več testirali. Kar opažam, je tudi, da se tudi potreba po testiranju v širši družbi povečuje, vendar v resnici v praksi v Sloveniji nimamo dobro poskrbljeno, da bi se lahko vsakdo preventivno testiral na spolno prenosljive okužbe. Mislím, da bi to še morali urediti. Že pri nas bi

imeli veliko več uporabnikov, če bi Ministrstvo za zdravje dovolilo, da bi lahko testirali vsakogar. Vsak mora malo pomisliti, kako lahko prispeva k svojemu zdravju in zdravju svojih partnerjev.

Kateri trenutek ali obdobje v teh desetih letih ti je ostal posebej v spominu kot prelomnica?

Čeprav se zdi, da je delo vedno podobno, se je vmes zgodilo veliko sprememb. Vmes se je zgodil covid, ki je preoblikoval življenja in tudi naše delo. Tudi mi smo se morali temu prilagoditi, od tega, da smo uvedli možnost naročanja, do tega, da se negativen rezultat sporoča preko sporočil SMS, podobno kot pri covidnih rezultatih. Tiste, pri katerih je rezultat na okužbo pozitiven, pokličemo, da jim razložimo nadaljnje postopke zdravljenja in jih ozaveščamo, da je do ozdravitve priporočljiva abstinencija od spolnih odnosov. Tudi na ravni organizacije smo recimo uvedli možnost dela od doma, seveda tiste dni, ko nimamo neposrednega dela z uporabniki. V Ljubljani smo se preselili na novo lokacijo testiranja, zamenjali so se tudi moji sodelavci na testiranju, nekateri so napredovali, drugi so poiskali nove izzive. Jaz in sodelavec Mitja pa še vztrajava (smeh). Družba je drugačna kot pred 10 leti. Četudi so spremembe, lahko včasih ugotavljam, da me te spremembe hkrati tudi motivirajo, da ostajam in da moje delo ni nikoli dolgočasno. Spremembe so v življenju stalnica, vse je za nekaj dobro.

Kaj bi si želel, da bi se v prihodnje spremenilo na področju spolnega zdravja in testiranju v Sloveniji?

Želim si, da bi se v izobraževalnem sistemu več govorilo o spolnem zdravju. Upam, da se bo testiralo več oseb, ki testiranje potrebujejo, in tisti, ki so spolno aktivni in se še niso testirali. Če

si spolno aktiven, nisi nikoli premlad ali prestar, da bi se testiral. Najmlajša oseba, ki je pri nas imela pozitiven rezultat hiv, je bila stara komaj 16 let. S testiranjem in zgodnjim zdravljenjem tako preprečimo pozno diagnozo, ki lahko pusti posledice, kot tudi zamejimo širjenje okužb. Pomembno je tudi, da ohranjamo testiranje za uporabnika brezplačno in zlahka dostopno ter da se odstrani vsaka sled stigme, ki se je pred leti še držala skrbi za spolno zdravje. Preventiva mora biti dostopna vsem.

Če pogledaš nazaj – kaj je tisto, česar te je delo v teh desetih letih naučilo?

Da vsak človek nosi svojo zgodbo. In da empatija ni samo beseda, ampak praksa. Naučil sem se poslušati brez predsodkov, kar mi pomaga tudi izven dela.

Kaj bi rekel tistim, ki se pri Legebitri še niso testirali ali ki se niso testirali še nikoli v življenju?

Da testiranje ni grozno, ampak osvobajajoče. Da je testiranje namenjeno vsem, ki so spolno aktivni, in da le na ta način lahko izvejo, kakšno je stanje spolnega zdravja pri njih. Da naj pridejo, se pogovorijo, postavljajo vprašanja, naj se o seksu in testiranju pogovarjajo s svojimi partnerji, prijatelji. Testiranje je zame vedno pomenilo to, da skrbiš zase in za druge, saj ima testiranje tako individualne kot tudi javno zdravstvene učinke. Sicer pa vabljeni vsak delovni ponedeljek, torek in petek v Ljubljani na Prešernovo 3. Osebe izven Ljubljane pa naj spremljajo naša družbena omrežja, kjer objavljamo, kdaj smo v njihovem kraju.

■ SEBASTJAN SITAR

MED NAPREDKOM IN NAZADOVANJEM

POLOŽAJ ISTOSPOLNIH V EVROPI

V Sloveniji homoseksualnost že dolgo ni več prepovedana in kriminalizirana, vendar je bila pot do pravne izenačitve dolga in zaznamovana s postopnimi spremembami. Prvi korak je bil narejen leta 2005, ko je začel veljati Zakon o registraciji istospolne partnerske skupnosti, ki je omogočil registracijo partnerske skupnosti, ne pa sklenitve zakonske zveze. Prelomni trenutek se je zgodil leta 2022, ko je Ustavno sodišče v odločbi U-I-486/20 odločilo, da je taka zakonska ureditev neskladna z ustavno prepovedjo diskriminacije. Leta 2024 je Ustavno sodišče sprejelo še dve odločbi (U-I-418/20 in U-I-847/21), s katerima so istospolni partnerji dokončno postali izenačeni tudi glede posvojitve otrok in postopkov oploditve z biomedicinsko pomočjo.

V praksi to pomeni, da v Sloveniji ni več pravnih ovir, ki bi istospolnim parom preprečevale uresničevanje njihovih temeljnih pravic. To štejem za velik uspeh, saj danes vsaj 60 držav po svetu še vedno kriminalizira spolne odnose med osebama istega spola. V vsaj dvanajstih od teh je kot sankcija za ta razmerja predvidena celo smrtna kazen.

Tudi v nekaterih evropskih državah, kot so Rusija, Madžarska, Poljska in Bolgarija, zakonodaja glede pravic oseb LGBT+ ni naklonjena. Sprejete imajo zakone, ki omejujejo njihove pravice ali celo kriminalizirajo določene oblike izražanja istospolne identitete, večinoma pod pretvezo, da s tem ščitijo mladoletne osebe.

Leta 2013 je Rusija sprejela tako imenovani zakon o propagandi LGBT, ki prepoveduje domnevno promocijo "nenaravne spolne usmerjenosti" med mladoletnimi osebami. Ta zakon je sprožil val cenzure in represije nad skupnostjo LGBT+, saj se uporablja za omejevanje medijskih vsebin, izobraževalnih kampanj in celo organizacijskih dogodkov, kot so parade ponosa. V praksi to pomeni, da je lahko vsaka omemba ali vidnost istospolnega odnosa v javnosti razumljena kot kaznivo dejanje. Z leti se je pritisk le še stopnjeval. Istospolne poroke ostajajo v Rusiji prepovedane, pari istega spola nimajo pravice do posvojitve in ne uživajo nobene pravne zaščite. Leta 2023 je šlo rusko vrhovno sodišče še korak dlje. Mednarodne organizacije LGBT je razglasilo za ekstremistične, kar ima v Rusiji resne družbene in kriminalne posledice. V ruski zakonodaji za organizacije, ki jih označijo kot skrajne, predpisujejo vse do 10 let zapore

za voditelje in zahtevajo njihovo takojšnjo razpustitev. Tudi mavrično zastavo so razglasili za prepovedan simbol njihovega "gibanja". Ta odločitev je de facto kriminalizirala homoseksualnost, 30 let po tem, ko je bila dekriminalizirana leta 1993. Vrstiti so se začele absurdne in tragične zgodbe, ki kažejo, kako daleč sežejo posledice takšne politike. Leta 2024 so aretirali moškega, ker je na družbenih omrežjih objavil fotografijo mavrične zastave. Ženska, ki je nosila mavrične uhane v javnosti, je bila kaznovana s petdnevni priporom. Med pridržanimi so bili tudi zaposleni v klubu Pose. Čeprav se nikoli niso izrecno opredelili za gej klub, ampak so se predstavljali kot parodični gledališki bar, kjer so občasno nastopale tudi drag queens, je bilo to za ruske oblasti dovolj, saj so s tem promovirali "netradicionalne spolne odnose med obiskovalci".

Približno v istem obdobju, ko je v Rusiji naraščala represija nad skupnostjo LGBT+, so oblasti začele kaznovati tudi spletne platforme in filmske distribucije, ker naj bi predvajale propagando LGBT. Leta 2023 je šest različnih streaming platform prejelo denarne kazni, ker so predvajale filme z

domnevno "neprimernimi prizori", med njimi Bridget Jones: The Edge of Reason, Perfect Strangers in celo Barbie, pri katerem so v kinodvorani med projekcijo zameglili prizor, kjer se dva Kena poljubita na lice.

Ta stopnjevana cenzura pa ni ostala omejena le na kulturno sfero. Država je sprejela zelo restriktivno zakonodajo, ki je popolnoma prepovedala kakršnekoli medicinske in administrativne postopke za spremembo spola. Prepoved vključuje hormonske terapije, kirurške posege in spremembe v osebnih dokumentih. Poleg tega zakon omogoča celo razveljavitev že obstoječih zakonskih zvez, če je eden izmed partnerjev spremenil spol.

Rusija ni edina država, ki sprejema zakone, s katerimi prepoveduje "promoviranje" homoseksualnih vsebin. Tako je tudi na Poljskem, kjer je do dekriminalizacije homoseksualnosti sicer prišlo že prej, ko so jo leta 1932 izvzeli iz svojega kazenskega zakonika. Vendar se je njihova represija ponovno stopnjevala, vse do leta 2019, ko so številna mesta in vasi na podlagi resolucije oblikovali tako

imenovane "cone brez LGBT". Pravni akt, s katerim so bila ta območja ustanovljena, sicer ni zavezujoč, vseeno pa kaže njihov odnos do homoseksualnosti. Ta območja so prekrivala približno eno tretjino države, utemeljevali pa so jih podobno kot v Rusiji, s koristjo in zaščito otrok pred izpostavljanjem vsebin, ki bi predstavljale grožnjo tako njim kot tudi celotni državi.

Koncept cone je na koncu pritegnil mednarodno pozornost in odzive Evropske unije. Decembra 2019, skoraj eno leto po nastanku, je Evropski parlament sprejel resolucijo o javni diskriminaciji in sovražnem govoru proti skupnosti LGBT, s čimer so obsodili tudi LGBT free cone. Julija 2020 je šest takih poljskih mest izgubilo financiranje Evropske unije, kar je povzročilo postopne preklice tovrstnih območij.

Čeprav danes homoseksualnost na Poljskem ni neposredno inkriminirana, to ne pomeni, da uživajo enakopravnost. V državi poroke istospolnih niso dovoljene (v ustavi imajo zapisano, da se zakonska zveza sklepa med moškim in žensko), z zakonom o zaščiti otrok je tudi šolam in drugim ustanovam prepovedano promoviranje vsebin, ki bi kakorkoli vplivale na njihovo spolno usmerjenost. Poljska je bila tudi obravnavana pred Evropskim sodiščem za človekove pravice, ki je decembra 2023 odločilo, da pomanjkanje pravnega priznanja in zaščite za istospolne pare pomeni kršitev Evropske konvencije za človekove pravice.

Podobne zakone o propagandi najdemo tudi na Madžarskem in v Bolgariji, kjer homoseksualnost sicer ni nezakonita, imajo pa sprejete zakone, s katerimi prepovedujejo vsakršno spodbujanje idej, ki odstopajo od "tradicionalne seksualne usmeritve". Sprejem takih zakonov tudi v teh državah utemeljujejo z varstvom in zaščito otrok. Njihova uporaba in omejevanje segata tudi na področje televizije, literature in v šolske izobraževalne programe.

Madžarska je leta 2021 uvedla zakon proti propagandi, ki je bil močno kritiziran in obsojen s strani Evropskega parlamenta julija 2021. Zakon prepoveduje oziroma omejuje mladoletnikom dostop do vsebin in informacij, ki spodbujajo in prikazujejo tisto, kar opredeljujejo kot "odstopanje od lastne identitete, ki ustreza spolu ob rojstvu, spremembo spola ali homoseksualnosti". Ta madžarska zakonodaja o

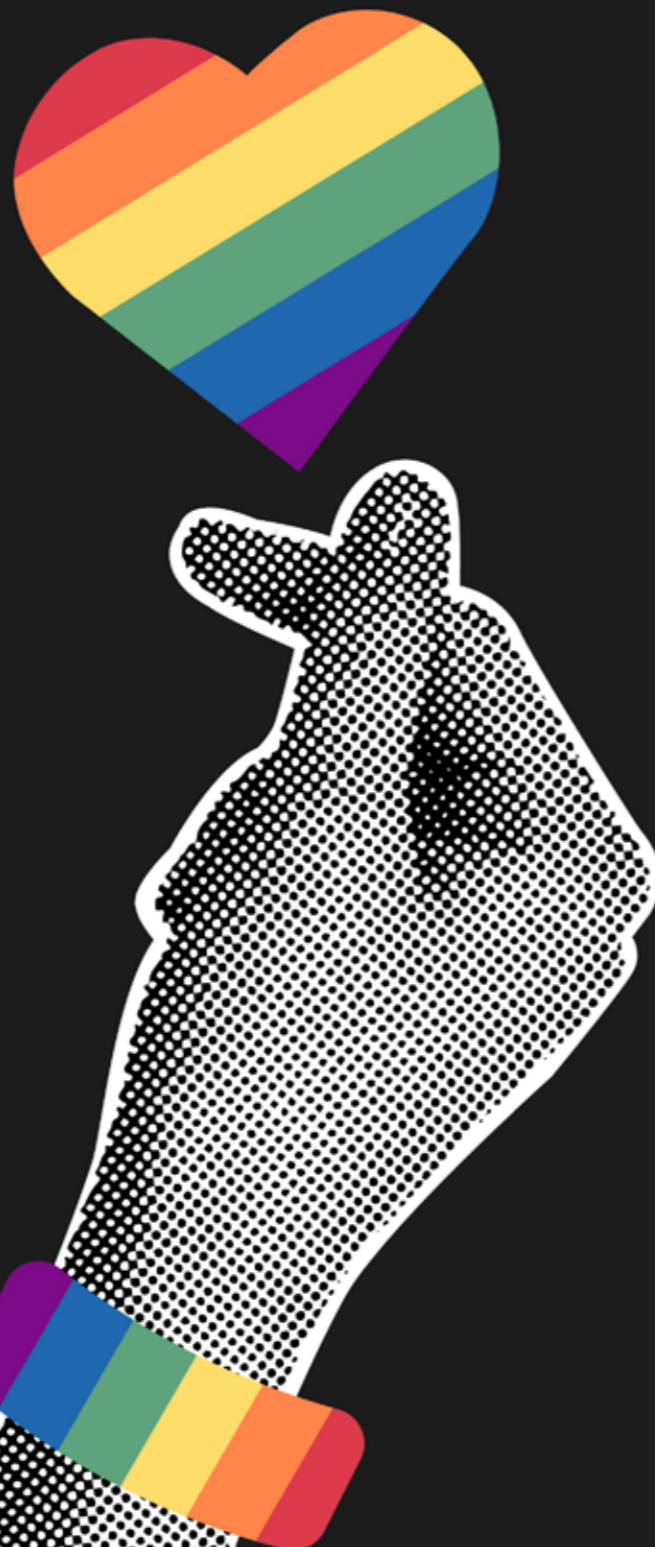

“zaščiti otrok” poleg prepovedi prikazovanja ali promocije homoseksualnosti v vsebinah, dostopnih mladoletnikom, vključno s televizijo, filmi, oglasi in literaturo, prepoveduje tudi omembo vprašanj LGBT+ v šolskih izobraževalnih programih ter javno prikazovanje “spola, ki se razlikuje od spola ob rojstvu”. Leta 2025 pa so sprejeli zakon, ki omejuje svobodo zbiranja in na podlagi katerega se je budimpeška policija odločila prepovedati prireditev Budapest Pride.

Tudi v Bolgariji trenutno ni zakonodaje, ki bi kriminalizirala istospolne odnose, je pa 7. avgusta 2024 bolgarski parlament z veliko večino glasov sprejel spremembo, ki jo je predložila skrajno desna stranka Vazrazhdane, ki ima proruske poglede. Gre za dopolnitev Zakona o predšolski in šolski vzgoji, s katero prepovedujejo propagando, vsakršno promoviranje ali spodbujanje kakršnihkoli idej ali stališč, povezanih z “netradicionalno” spolno usmerjenostjo oziroma opredelitvijo spolne identitete (podobno kot v zgoraj omenjenih državah). To poimenovanje so opredelili kot drugačno od splošno sprejetih in zakoreninjenih pojmov o čustveni, romantični, spolni ali čutni privlačnosti med osebami nasprotnega spola v bolgarski pravni tradiciji. Zakonodaja v Bolgariji istospolnim parom ne dovoljuje sklepati zakonskih zvez ali sklepati partnerskih zvez. Poleg tega istospolne in transspolne osebe ne smejo posvojiti otrok.

Zgodovina dekriminalizacije homoseksualnosti po svetu je dolga, postopna in tesno prepletena z družbenimi in političnimi spremembami. Kljub močnemu zatiranju in stigmatizaciji čez celoten razvoj so v zadnjih letih opazni pomembni premiki v smeri večje sprejetosti in pravnega priznanja. K temu so bistveno prispevale tudi mednarodne in nevladne organizacije, ki vse bolj poudarjajo pomen človekovih pravic, dostojanstva in zasebnega življenja. Čeprav so številne države naredile pomembne korake k večji pravni priznanosti in zaščiti, vseeno obstaja razkorak med formalno in dejansko družbeno sprejetostjo, kar pomeni, da boj za enakost in odpravo diskriminacije še zdaleč ni končan.

■ MIKA HOČEVAR

BREZPLAČNO PРАВNO SVETOVANJE ZA LGBTIQ+ OSEBE

- pomoč pri prijavi **diskriminacije** in **dejanj iz sovraštva**
- pomoč pri uveljavljanju **pravic LGBTIQ+ oseb**
- informacije o **pravnem položaju** in pravicah LGBTIQ+ oseb

+386 40 494 858

pravna.svetovalnica@legebitra.si

osebni kontakt po predhodnem dogovoru

prijavi
diskriminacijo ali
dejanje iz
sovraštva

Pri komaj 21 letih je Matteo Gargiulo – študent prava, ki živi v Franciji – soustanovitelj organizacije *Against Conversion Therapy (ACT)*, pobudnice evropske državljanske pobude za prepoved t. i. konverzijskih praks v EU. Z jasno vizijo in izjemno odločnostjo mu je uspelo zbrati več kot milijon podpisov v le enem letu ter osebno prepričanje spremeniti v gibanje za spremembo na evropski ravni.

Matteo, za začetek iskrene čestitke za zbranih milijon podpisov po vsej EU. Kaj te je motiviralo, da si se odločil zagnati pobudo za prepoved konverzijskih praks v Evropski uniji?

No, zgodba je dolga. Vse skupaj se je začelo leta 2020, ko sem bil star šestnajst let. V Franciji smo imeli takrat javno razpravo o prepovedi konverzijskih praks na nacionalni ravni, in ko je prišla tema v medije, so se pojavili številne osebne zgodbe in pričevanja –

tudi televizija Arte je predvajala dokumentarec o tem. Kot gejevskega najstnika me je to globoko ganilo. Zdelo se mi je samoumevno, da se je treba proti tem praksam boriti. V Franciji sicer prepoved ni bila sporna tema – celo skrajna desnica je glasovala za. Hkrati pa smo takrat spremljali razglasitve "območij brez LGBT-oseb" na Poljskem in prve protigejevske zakone na Madžarskem. Sem zelo proevropsko usmerjen človek, zato sem pomis-

lil: če bi nam uspelo temo prenesti na evropsko raven, bi lahko imeli zakon, ki bi v 27 državah jasno povedal: osebe LGBTIQ+ niso bolne. Želel sem pomagati ljudem, še posebej tistim iz vzhodne Evrope ali tudi iz Italije, ki je na področju pravic LGBTIQ+ še vedno precej zadaj. Moja ideja je bila preprosta. Potem sem odkril mehanizem evropske državljanske pobude (ECI), a nisem imel pojma, kaj vse je potrebno za njen začetek. V srednji šoli sem pri pouku španščine celo naredil plakatno kampanjo "Za prepoved konverzijskih praks – potrebujemo milijon podpisov". To je bil samo šolski projekt, a zabavna vaja. Pozneje sem na to pozabil, a ko sem prišel na univerzo, sem spoznal prijatelja Robina in skupaj sva ustanovila društvo ter to pobudo dejansko zagnala – brez vsakršnih sredstev.

Za bralce, ki morda ne poznajo dobro pojma – kako bi razložil, kaj so konverzijske prakse?

Včasih je to res težko razložiti. Med kampanjo smo se zato največ osredotočili na dve skupini: na osebe LGBTIQ+ in na heteroseksualna dekleta, ker so ta pogosto najboljše zaveznice. Ti dve skupini običajno vsaj približno vesta, za kaj gre, in je zato razlaga lažja. Recimo, mojemu očetu je bilo težko razložiti, kaj te prakse sploh so. Ko sem mu pojasnil, zakaj so škodljive, je rekel: "To se res še vedno dogaja? Kako čudno." Konverzijske prakse so vse dejavnosti, namenjene spreminjanju, zatiranju ali "popravljanju" spolne usmerjenosti, spolne identitete, spolnega izraza ali spolnih značilnosti oseb LGBTIQ+. Če povem konkretno: jaz sem gej moški – in konverzijske prakse so vsa dejanja, s katerimi bi me poskušali narediti "manj gejevskega" ali celo heteroseksualnega.

Si se kdaj osebno srečal s primeri, ko je bil nekdo prisiljen „spremeniti“ svojo spolno usmerjenost ali identiteto?

Ko sem začel kampanjo, nisem poznal nikogar, ki bi to doživljal neposredno. Kasneje so se mi ljudje začeli oglašati in deliti svoje zgodbe. Te zgodbe so žalostne zgodbe. Sam nisem kvalificiran, da bi komurkoli pomagal po takšnih travmatičnih izkušnjah. Zato

so ozaveščanje in kampanje tako pomembni, saj ljudem dajejo občutek, da niso sami, da jih slišimo in razumemo. A gre za zelo travmatično izkušnjo, najprej so te "praktično indoktrinirali", potem moraš najti način, kako iz tega izstopiti, se soočiti z dogodki, ki so se ti zgodili, in se odločiti, ali boš to pustil za sabo ali pa spregovoril o tem, da pomagaš drugim. Spoštujem obe poti. In hvaležen sem vsem, ki delijo svojo zgodbo, ker so osebna pričevanja najbolj učinkovita pri pogovorih z institucijami.

Ko si začel, si verjel, da boš res zbral vseh milijon podpisov, ali si dvomil?

Dvomil sem, seveda. Nikoli ne veš, kaj se bo zgodilo. Kampanja nas je naučila pomembne lekcije: nikoli ne odnehaj. V enajstih mesecih in treh tednih smo zbrali samo 250.000 podpisov, potem pa se je v zadnjih dneh zgodil čudež in končali smo z 1.200.000 zbranih podpisov. Do zadnjega nisem bil prepričan, da bomo dosegli milijon, a se nisem predal. Rekel sem si: tudi če jih zberemo "samo" 100.000 ali 200.000, bomo vseeno imeli dokaz, da ljudem za to temo ni vseeno. Ampak preseči milijon je bilo res izjemno presenečenje.

Kaj se je spremenilo v zadnjem mesecu kampanje?

Pričakoval sem, da se bo ob zadnjem "pozivnem valu" nabralo še nekaj ljudi, saj se ti mobilizirajo, ko začutijo neko nujnost, veliko ljudi deluje na zadnji moment in lovijo zadnji rok. Za uspeh ECI moraš doseči tako milijon podpisov in hkrati preseči minimalni prag v vsaj sedmih državah. Jaz sem si želel teh sedem pragov doseči vsaj dva meseca pred koncem, pa nam to ni uspelo niti v Franciji. Bilo je že precej obupno. Zadnjih deset dni sem začel pisati vsem, ki so nas podprli: "Dajmo, še zadnji poskus!" In potem se je zgodilo – belgijska pevka Angèle, zelo znana lezbična izvajalka z več kot štirimi milijoni sledilcev, je delila našo peticijo na Instagramu z napisom: "Za vsak podpis bom poljubila svojega psa." Smešna, prikupna objava, ki je imela ogromen odziv, ki je bil res nor. Francija je eksplodirala, vsi so delili povezavo. Če se spomniš kampanje "All eyes on Rafah", bilo je podobno: vsi so objavljali isto st-

var. Kdor ni delil, je skoraj izpadel, kot da je proti. Delili so politiki, umetniki, celo predsednik Macron je kampanjo javno podprl. V desetih dneh smo v Franciji zbrali 700.000 podpisov. Neverjetno.

Kampanjo ste začeli in vodili brez kakršnihkoli finančnih sredstev. Kako vam je to uspelo?

Z ustvarjalnostjo. Hvaležen sem, da sem še študent in da mi starši pomagajo pri življenjskih stroških. Imam tudi študentsko službo, a ni mi treba delati polnega časa, zato lahko preostali čas posvečam aktivizmu. Ker smo imeli omejene kapacitete, brez denarja, smo se odločili, da bomo delovali izključno prek družbenih omrežij, ker smo večji uporabe. Ko ustvariš društvo, dobiš možnost brezplačnega dostopa do Canva Premium, s katerim smo naredili tudi spletno stran. Edini strošek je bila domena – 50 evrov. In potem so sledile objave na Instagramu. Pošiljali smo na stotine sporočil na dan, kopirali in lepili, poskušali doseči vplivneže. Težko jih je pridobiti, če te ne poznajo, saj nočejo tvegati svojega imidža. Ampak uspelo nam je. Evropska komisija nam je pozneje rekla, da smo dokaz, da se da pobudo izpeljati tudi brez sredstev. A moram dodati, da ne podpiram neplačanega dela. Delavci v NVO-jih morajo biti plačani. Jaz sem študent in sem to delal prostovoljno, a to ne more biti praksa.

Rekel si, da sta bila na začetku samo ti in tvoj prijatelj, za ECI pa potrebuješ sedem ljudi iz sedmih držav. Kako sta jih našla?

Uf, občutljiva tema. Težko mi je govoriti o tem. Na začetku smo imeli 11 ljudi iz različnih držav, saj mora vsak poslati osebni dokument, ki potrjuje identiteto in državljanstvo. ACT sva uradno sestavljala samo midva, a sva imela zaveznike iz drugih držav, denimo Óscar Rodríguez iz Španske zveze organizacij LGBTI nam je zelo pomagal. Vendar vsi ostali med kampanjo niso bili pretirano aktivni. Od enajstih so bili morda aktivni štirje. V Romuniji nam je pomagala mala organizacija Asociatia Pride iz Cluja, in čeprav majhna, je prispevala svoje. Vemo, da je aktivistov in sredstev malo, zato smo rekli: ne rabite vlaga-

ti časa, samo delite objavo na Instagramu. A včasih je bilo za nekatere organizacije tudi to preveč.

Upam, da si bil zadovoljen z odzivom Legebitre (smeh)?

O, ja! Vedno vas omenjam in tega ne pravim zato, ker trenutno delam intervju s tabo in bi želel biti prijazen. Iskreno, bili ste edini, ki nikoli niste obupali. Včasih ste bili celo bolj aktivni kot mi! Vedno ste objavljali, zbirali podpise na terenu, bilo je res ganljivo videti, kako društvo iz majhne države, kot je Slovenija, stoji z nami. Zelo sem hvaležen Legebitri. Zdaj sem aktiven tudi pri kampanji My voice, My choice, zato sem hvaležen Sloveniji za tako toplo, predano aktivistično mrežo. Medtem ko so NVO v nekaterih skandinavskih državah, ki jih ne bom imenoval, sprva obljubile podporo, potem pa izginile. Ko pa nam je uspelo, so se vrstile, ker so želele biti del uspeha. Kje ste bili, ko smo vas potrebovali v vaši državi? To me je ujezilo in predvsem razočaralo.

Na koncu vam je uspelo preseči prag v enajstih državah, kar je izjemno. V Franciji ste dosegli kar 1200 % praga! Res je, noro, kajne?

A v nekaterih državah, kot sta Malta in Ciper, je bilo podpore manj. Si opazil, da je to povezano z že obstoječimi prepovedmi konverzijskih praks?

Delno, ja. Tam, kjer so prakse že prepovedane, je tema že znana, obstajajo pričevanja, razprave. Drugje pa ljudje sploh ne vedo, kaj to je. V Sloveniji recimo mnogi ljudje LGBTIQ+ o tem vedo le iz filmov ali iz cerkvenih kontekstov, ne pa kot nekaj, kar se dogaja v družinah ali pri psihologih. Kar se tiče Malte, je težava tehnična. Prag je nesorazmerno visok, ker se izračuna glede na število evropskih poslancev. Malta jih ima šest, kar pomeni okoli 5000 podpisov, torej skoraj 1 % vse populacije! Če bi bil ta delež enak za Francijo, bi morali zbrati 500.000 podpisov za isti prag. Podobno je tudi v Luksemburgu. Ni sicer nemogoče, kar je dokazala tudi kampanja My voice, My choice, vendar je tu ogromno dela in energije. Zato smo se raje osredotočili na velike države, kjer je ozaveščenost večja, kot so Španija, Francija, Belgija, Nemčija. Pomembno

je zbrati podpise v vsaj sedmih državah in učinek bo potem vseeno evropski.

Je bila kakšna država, ki te je posebej presenetila v pozitivnem ali negativnem smislu?

Najbolj sem bil žalosten zaradi Poljske. Tam so osebe LGBTIQ+ pogosto neposredno izpostavljene konverzijskim praksam, zato sem želel, da bi pobuda sprožila razpravo, a žal nam ni uspelo. Presenetila pa me je Francija, ker, iskreno, pri nas zadnji dve leti vlada politični kaos, skrajna desnica raste, javni diskurz postaja konservativen. In potem pride kampanja, ki prinese svetlobo v to temo. Samo v enem tednu 500.000 podpisov! Mimogrede, zadnji teden kampanje sem bil na izmenjavi Erasmus v Španiji in imel izpitni teden. Pet dni nisem spal. Eden od izpitov mi je spodletel – prvič v življenju – ampak je bilo vredno.

Zdaj, ko so podpisi potrjeni, kaj sledi?

V septembru smo prejeli uradno potrditev: od 1.245.000 podpisov jih je bilo več kot 1.100.000 veljavnih. S tem smo postali 12. ali 13. uradno uspešna evropska državljanska pobuda v zgodovini od 119 pobud. Naslednji korak je srečanje s komisarko za enakost Hadjo Lahbib, ki bo decembra. Potem bo javna obravnava v Evropskem parlamentu, v odboru LIBE, ki se ukvarja s temeljnimi človekovimi pravicami. To me iskreno najbolj straši. Dve uri bom sam na odru, pred poslanci, od katerih bodo mnogi iz desnice in skrajne desnice, in gotovo bo večina napadov povezanih s transpravicami. Odgovor Evropske komisije pričakujemo najpozneje do 17. maja 2026, kar bi sovpadalo z mednarodnim dnevom boja proti homo, bi, transfobiji. Do takrat bomo iskali politično podporo, podobno kot zdaj počne kampanja My voice, My choice, ki poskuša pridobiti resolucijo Evropskega parlamenta v podporo pobudi.

Si med kampanjo prejel kakšne napade ali sovražne odzive?

Seveda. Nekaj sovražnih komentarjev, predvsem na X (Twitterju). Dobivali smo gnusne slike, žaljiva sporočila, predvsem od ameriških konservativcev, ki so napadali evropsko kampanjo. Na Instagramu pa večinoma

zasebna sporočila s psovki, nič takega, da bi me res prestrašilo. Bolj me skrbijo evroposlanci, ker imajo dejansko moč odločanja.

Kampanjo si uspešno zaključil. Imaš že v mislih kakšno novo?

Zdaj ne. Iskreno, zelo sem izčrpan. Do maja bom delal samo na ECI, študiju in, iskreno, samem življenju. Marca so lokalne volitve v Franciji, kjer bom sodeloval v kampanji (ne kot kandidat, le kot prostovoljec), ker me zelo skrbi vzpon skrajne desnice. Naredil bom vse, kar je v moji moči, da progresivne sile osvojijo čim več mest. Kar zadeva kakšno novo kampanjo, v naslednjih mesecih od mene ne pričakujte ničesar. Sem pa s to kampanjo naredil zelo lep prvi velik korak in mi je zelo pri srcu, čeprav je bila težka. Zato sigurno lahko v prihodnjih letih od mene pričakujete še kakšno kampanjo. Kasneje pa bi morda želel delovati na drugih področjih, npr. stanovanjska problematika me zelo jezi. Ni mi predstavljivo, da je Francija sedma gospodarska sila sveta, imamo podmornice, ne moremo pa ljudem zagotoviti strehe nad glavo! Mislim, da se bom vsaj za zdaj umaknil iz aktivizma LGBTIQ+ in morda prešel v okoljski ali medijski aktivizem, ker medije pri nas, tako kot v Sloveniji, vse bolj obvladujejo milijarderji in ne služijo več javnosti, ampak politiki. To me zelo skrbi.

Za konec, kakšen bi bil tvoj nasvet nekому, ki ga je, tako kot tebe, razjezila kakšna krivica in želi ukrepati?

Poišči prijatelja ali dva in začni. Ne razmišljaj predolgo. Jaz sem razmišljal štiri leta. Samo začni, tudi če ti spodleti. Vsak neuspeh te nečesa nauči. Če bi mi pobuda spodletela, bi jo ponovil čez dve leti, z novimi stiki in izkušnjami. In še nekaj, kar sem se naučil od kampanje My voice, My choice: delaj stvari s prijatelji, z veseljem in upanjem. Aktivizem mora biti prežet z energijo in skupnostjo. In kar me je ECI naučila, je, da tudi ko se zdi, da je konec, še ni konec, dokler ni res konec. Zato vztrajaj do zadnjega. Svet te potrebuje. Potrebujemo vas, mlade in stare, da gremo in se borimo za svoje pravice. Gremo!

■ SEBASTJAN SITAR

Štiri desetletja znanja, solidarnosti in skupnostne vztrajnosti

Foto: NIJZ

Slovenija letos obeležuje 40 let organiziranega odziva na okužbo s hiv – štiri desetletja znanja, solidarnosti in skupnostne vztrajnosti, ki so iz časa stigme in negotovosti ustvarila zgodbo o uspehu. V Cankarjevem domu je 25. novembra potekala slavnostna prireditev Od strahu do upanja, na kateri je Ministrstvo za zdravje podelilo priznanja posameznikom in organizacijam, ki so zaznamovali slovenski odziv na epidemijo.

Slavnostna govornica, ministrica dr. Valentina Prevolnik Rupel, je poudarila, da hiv danes v Sloveniji obvladujemo z izjemnimi rezultati: 90 % oseb pozna svoj status, 90 % se zdravi, pri 90 % pa je virus neznaven – in s tem neprenosljiv. Ta uspeh ni naključje, temveč posledica sodelovanja stroke, javnega zdravja in nevladnih organizacij, ki so med prvimi v Evropi uveljavile celosten pristop k epidemiji.

Že leta 1985 je bila ustanovljena Komisija za aids – posvetovalno telo, ki je še danes osrednji koordinator preventivnih, zdravstvenih in raziskovalnih aktivnosti. Pomemben del zgodovine so tudi nevladne organizacije, ki so ključno prispevale k ustvarjanju varnih prostorov, dostopa do informacij in testiranja. ŠKUC Magnus je pionir preventivnih programov za skupnost MSM že od 80. let. Legebitra je leta 2009 vzpostavila prvo testiranje v skupnosti in ga razvila v najboljše program v državi. Stigma je že desetletja temeljno središče programov zmanjševanja škode med uporabniki drog, DIH pa je s kampanjami gradil vidnost in razumevanje kvir skupnosti.

Na prireditvi je Ministrstvo za zdravje podelilo priznanja številnim ključnim posameznikom: Prim. Dunja Piškur Kosmač, upokojena epidemiologinja, doc. dr. Ludvik Vidmar, upokojeni specialist interne medicine in infektologije, prof. dr. Miha Likar (posmrtno), nekdanji predstojnik Katedre za mikrobiologijo in predstojnik Inštituta

za mikrobiologijo in imunologijo Medicinske fakultete Univerze v Ljubljani, prof. dr. Ljerka Glonar (posmrtno) je bila zaposlena na Republiškem zavodu za transfuzijsko medicino, prof. dr. Irena Klavs, specialistka epidemiologije in javnega zdravja, dolgoletna raziskovalka na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje ter profesorica na Medicinski fakulteti Univerze v Ljubljani, prof. dr. Janez Tomažič, specialist infektologije, predstojnik Katedre za infekcijske bolezni in epidemiologijo, zaposlen v Ambulanti za hiv na UKC LJ, prof. dr. Mario Poljak vodja Inštituta za mikrobiologijo in imunologijo od leta 1993, prim. Evita Leskovšek, vodja preventive za ranljive skupine na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje, dolgoletna koordinatorica zdravstvene vzgoje za hiv/aids, prof. dr. Mojca Matičič, vodja Enote za virusne hepatitise na Kliniki za infekcijske bolezni in vročinska stanja ter vodja Ambulante za spolno prenosljive okužbe v UKC LJ, prof. dr. Mario Poljak vodja Inštituta za mikrobiologijo in imunologijo od leta 1993, prim. Evita Leskovšek, vodja preventive za ranljive skupine na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje, dolgoletna koordinatorica zdravstvene vzgoje za hiv/aids, prof. dr. Mojca Matičič, vodja Enote za virusne hepatitise na Kliniki za infekcijske bolezni in vročinska stanja ter vodja Ambulante za spolno prenosljive okužbe v UKC LJ, prof. dr. Mario Poljak vodja Inštituta za mikrobiologijo in imunologijo od leta 1993, prim. Evita Leskovšek, vodja preventive za ranljive skupine na Nacionalnem inštitutu za javno zdravje, tako dolgo tudi njena predsednica, Društvo ŠKUC, Društvo kulturno, informacijsko in svetovno središče Legebitra, Društvo za zmanjševanje škode zaradi drog Stigma, Društvo DIH – Enakopravni pod mavrico.

Slovenija ostaja država z eno najnižjih stopenj okužb v Evropi. Konec leta 2024 je pri nas živelo dobrih tisoč oseb s hiv, večina z neznavnim virusnim bremenom. Novi primeri ostajajo nizki, a epidemija se spreminja – prvič po več desetletjih je v letu 2025 več okužb prenesenih heteroseksualno kot znotraj skupnosti MSM.

Štiridesetletnica nam ne govori le o dosežkih, temveč tudi o odgovornosti: da ohranimo preventivo, zmanjšujemo stigo in omogočimo dostop do testiranja, PrEP-a in pravočasnega zdravljenja.

Mavrična Evropa ali Rainbow Washing?

Komentar o novi strategiji EU za enakost oseb LGBTIQ+

V zadnjih letih so različne institucije Evropske unije skušale prenesti idejo Phillipa Ayoubu in Davida Paternotta o "Mavrični Evropi" v pravni okvir. Na primer v letu 2020 je Evropska komisija pripravila prvo Strategijo za enakost LGBTIQ pod geslom "Unija enakosti". Ta slogan je uporabila predsednica Komisije Ursula von der Leyen v svojem govoru o stanju v Uniji leta 2020, ko je obljubila, da "ne bo mirovala, dokler ne bo zgrajena Unija enakosti (...), v kateri lahko vsakdo je, kdor je, in ljubi, kogar želi". Dve leti kasneje je šla Komisija še korak dlje in predlagala neposredno povezavo med temeljnimi vrednotami EU iz 2. člena Pogodbe o Evropski uniji (PEU) in pravicami oseb LGBTIQ+ zaradi kršitev in tožbe proti madžarskemu zakonu, ki cenzurira kvir knjige in medije.

Kljub temu pa so nedavni dogodki ta narativ vse bolj postavljali pod vprašaj. Leta 2024 je raziskava Agencije EU za temeljne pravice (FRA) razkrila, da je diskriminacija, s katero se soočajo osebe LGBTIQ+, še vedno izjemno visoka. Poleg tega je vse več držav članic EU predlagalo ali sprejelo zakonodajo, ki neposredno targetira posameznike LGBTIQ+ (na primer nedavni primeri v Bolgariji, na Slovaškem in v Italiji). Kar se je pred desetletjem zdelo kot osamljen madžarski primer, je danes postalo vse bolj razširjen trend po vsej Uniji.

V tem kontekstu je Evropska komisija objavila svojo novo Strategijo za enakost LGBTIQ (2026–2030). Menim pa, da ta pobuda predstavlja zmanjšano zavezanost Evropske komisije k zaščiti kvir oseb.

Visoke ambicije, omejeni rezultati

Leta 2020 je Evropska komisija sprejela Strategijo EU za enakost LGBTIQ (2020–2025). Simbolno je to predstavljalo mejnik – prvi politični dokument Komisije, ki je bil izrecno in celovito posvečen zaščiti oseb LGBTIQ+. Časovno je

sovpadala tudi z začetkom zakonodajnega obdobja, v katerem je bil prvič imenovan evropski komisar za enakost in ustanovljena posebna enota komisije za področja nediskriminacije in vprašanj LGBTIQ+. Strategija je temeljila na štirih glavnih stebrih: odprava diskriminacije proti osebam LGBTIQ; zagotavljanje varnosti oseb LGBTIQ; krepitev vključujočih družb za osebe LGBTIQ in prevzem vodilne vloge v boju za enakost LGBTIQ tudi drugod po svetu. Vsak steber je določal niz zakonodajnih in nezakonodajnih pobud, ki naj bi bile uresničene v določenem časovnem okviru, s čimer je strategija služila kot nekakšen načrt za delo Komisije v celotnem mandatu.

Z vidika prava sta posebej izstopala dva zakonodajna predloga. Prvi se je nanašal na vključitev kaznivih dejanj iz sovražstva in sovražnega govora proti osebam LGBTIQ+ v 83. člen Pogodbe o delovanju Evropske unije (PDEU). Ta posodobitev bi Komisiji omogočila, da predlaga direktivo o minimalnih pravilih za opredelitev kaznivih dejanj in sankcij. Drugi predlog je bil t. i. "Paket za enakost", namenjen uskladitvi pravil o starševstvu v čezmejnih primerih. Ta bi zahteval medsebojno priznavanje starševskih vezi v EU, vključno med istospolnimi starši in njihovimi otroki. Poleg teh pobud je strategija poudarjala tudi pomen premagovanja dolgotrajne blokade predloga za horizontalno direktivo o nediskriminaciji. Ti dve zakonodajni pobudi sta temeljili na dveh pravnih podlagah: 83. in 81. členu PDEU, ki določata posebno zakonodajno postopanje, po katerem mora Evropski svet odločati soglasno po posvetovanju z Evropskim parlamentom. Kljub pozitivnemu stališču Parlamenta do obeh pobud sta predloga v Svetu še vedno blokirana zaradi nasprotovanja več držav članic. Prav tako ni bilo napredka glede horizontalne direktive o nediskriminaciji, ki je v Svetu obstala že od leta 2008.

Poleg tega je strategija zajemala tudi nekaj manjših za-

konodajnih sprememb. Na primer direktivi 2024/1499 in 2024/1500 sta razširili pristojnosti Zagovornika načela enakosti (tj. agencij v državah članicah, ki pomagajo žrtvam diskriminacije) tudi na diskriminacijo na podlagi spolne usmerjenosti na področju zaposlovanja. Vzporedno je strategija predlagala vključitev posebnih pravil o pravicah oseb LGBTIQ+ v druge pravne akte EU (t. i. "mainstreaming"). Primer tega je Zakon o umetni inteligenci (AI Act), sprejet junija 2024, ki prepoveduje uporabo biometričnih podatkov za določanje spolne usmerjenosti posameznika. Strategija je sicer predlagala, da bi se prepoved razširila tudi na spolno identiteto, vendar ta določba v končno besedilo zakona ni bila vključena.

V tem okviru sta torej oba zakonodajna predloga iz strategije v Svetu še vedno blokirana. Prav tako državam članicam ponovno ni uspelo doseči napredka glede horizontalne direktive o nediskriminaciji. Menim, da ti zastoji odražajo razhajanja v pravnih in političnih pristopih držav članic ter visoko politizirano naravo vprašanj pravic LGBTIQ+. Obenem se zdi, da so manjše zakonodajne spremembe in vključevanje vidikov LGBTIQ+ v druge pravne akte EU bolj verjetno izvedljivi. Tak pristop dopušča manj prostora za politizacijo, medtem ko navadni zakonodajni postopek (s kvalificirano večino) omogoča obid nasprotovanja regresivnih držav članic.

Enakost, ki se uveljavlja selektivno

Eden ključnih ciljev strategije je bil monitoring implementacije evropske zakonodaje s strani držav članic in sprožitve tožbenih postopkov zaradi kršitev v primerih, ko je bilo pravo EU kršeno v zvezi s pravicami oseb LGBTIQ+. V obdobju trajanja strategije (2020–2025) je bilo na nacionalni ravni sprejetih več regresivnih zakonov, ki neposredno ciljajo na osebe LGBTIQ+. Tako je Madžarska leta 2021 sprejela zakon,

ki omejuje dostop do knjig in drugih medijev, ki prikazujejo kvir izkušnje. Poleg tega je madžarski parlament, ki ga nadzoruje Viktor Orbán, pred nekaj meseci sprejel t. i. Zakon o svobodi zbiranja, ki organom omogoča, da parade ponosa razglasijo za kršitev Zakona o zaščiti otrok in s tem dejansko omejijo svobodo zbiranja. Podobno je Bolgarija uvedla zakon, ki prepoveduje razpravo o temah LGBTIQ+ v šolah, Slovaška pa je nedavno sprejela ustavno reformo, ki priznava le dva spola (pripisana ob rojstvu), omejuje pravico do posvojitve na raznospolne poročene pare in prepoveduje omenjanje kvir tematik v šolskem sistemu.

Na začetku je Komisija do napadov na madžarsko skupnost LGBTIQ+ zavzela odločno stališče. Pred komaj tremi leti je namreč Madžarsko prijavila Sodišču Evropske unije zaradi njenega "protigejevskega propagandnega zakona". Poleg niza tehničnih kršitev prava EU je Komisija v tožbi poudarila tudi, da Madžarska krši Listino EU o temeljnih pravicah in "temeljne vrednote EU" iz 2. člena PEU. To stališče je pred kratkim potrdila tudi generalna pravobranilka Tamara Čapeta. Čeprav je sodno uveljavljanje 2. člena PEU med pravnimi strokovnjaki zelo sporno vprašanje, je ta primer simbolično pokazal zavezanost Evropske komisije k zaščiti kvir oseb pred napadi na njihovo pravno varstvo na nacionalni ravni. A ista Komisija ni delovala dosledno, ko se je soočila s podobnimi primeri. Nekatere organizacije civilne družbe so, denimo, opozorile, da madžarski Zakon o svobodi zbiranja, ki policiji omogoča uporabo orodij umetne inteligence za biometrično prepoznavanje udeležencev parad ponosa v realnem času, krši Zakon o umetni inteligenci EU. Kljub temu Komisija doslej ni ukrepala. Enako neaktivnost lahko opazimo tudi pri primerih v Bolgariji in na Slovaškem. Z drugimi besedami: Evropska komisija se zateka k temu, kar sam imenujem "selektivno uveljavljanje" prava EU. Konkretno to pomeni, da Komisija uporablja dvojna merila, verjetno zaradi političnih dejavnikov, kot je nevarno zanašanje predsednice von der

Leyen na bolj konservativno usmerjeno večino, ki zdaj vključuje tudi stranke s skrajno desnega roba.

Znižan nivo zavezanosti

8. oktobra 2025 je Komisija navidezno obnovila svojo zavezanost z objavo nove Strategije za enakost LGBTIQ (2026–2030). Vendar ta nova strategija ne sledi strukturi prejšnje. Namesto štirih jasno opredeljenih stebrov temelji na treh širših in precej bolj nejasnih ciljih: zaščititi, opolnomočiti in vključiti osebe LGBTIQ+. Najprej je Komisija poudarila svoje nasprotovanje t. i. konverzijskim praksam (tj. praksam, namenjenim "spreobrnitvi" spolne usmerjenosti ali spolne identitete posameznika). To je logičen odziv na evropsko državljansko pobudo (ECI), ki je le nekaj mesecev prej zbrala več kot milijon podpisov za prepoved konverzijskih praks na evropski ravni. Vendar Komisija ni sledila predlogu pobude, ki je zahtevala vključitev teh praks med kazniva dejanja v skladu s 83. členom PDEU. Namesto tega bo Komisija financirala raziskavo, ki bo analizirala naravo, razširjenost in učinke teh praks na osebe LGBTIQ+. Na podlagi rezultatov naj bi nato spodbudila "strukturirani dialog" in podprla države članice pri prepovedi takšnih praks, pri čemer poudarja, da so prav države tiste, ki imajo pri tem ključno vlogo. Čeprav je odločitev, ali in kako se odzvati na uspešno državljansko pobudo, v pristojnosti Komisije, ta izbira razkriva previdnost. Komisija svojo vlogo omejuje na vlogo posrednika, ki spodbuja ukrepanje držav članic, namesto da bi sama igrala aktivno vlogo (npr. s pripravo zakonodajnega predloga). Z drugimi besedami, Ursula von der Leyen zmanjšuje svojo zavezanost do skupnosti LGBTIQ+. Bolj konservativna sestava njene druge Komisije je Unijo pripeljala do umika iz vloge osrednjega akterja pri zaščiti in spodbujanju pravic oseb LGBTIQ+ ter odgovornost preložila na države članice.

Drugič, Komisija naj bi se zavezala, da bo poskušala premagati blokado soglasja v Svetu EU glede dveh zakonodajnih predlogov iz prejšnje strategije in predloga za horizontalno direktivo o nediskriminaciji. Edina resnična novost na tem področju je razmislek Komisije, da bi opustila prvotni predlog vključitve sovražnega govora in kaznivih

dejanj iz sovražstva na seznam kaznivih dejanj EU ter ga nadomestila z novo pobudo, utemeljeno na že obstoječih področjih kriminalitete iz 83. člena PDEU. To bi omogočilo uskladitev opredelitve spletnih kaznivih dejanj, da bi vključevala tudi tista, storjena na podlagi spolne usmerjenosti ali spolne identitete osebe – in to prek rednega zakonodajnega postopka, ki ne zahteva soglasja vseh držav članic.

Tretjič, strategija ponavlja, da bo Komisija še naprej spremljala izvajanje prava EU v državah članicah. A to je v ostrem nasprotju z molkom in neaktivnostjo Komisije glede več nacionalnih zakonov, ki neposredno ciljajo na osebe LGBTIQ+.

Zaključek

Nova strategija Komisije predstavlja zmanjšano zavezanost do oseb LGBTIQ+, kar je razvidno iz uporabljenih orodij in pristopov. Medtem ko je prejšnja strategija (2020–2025) poudarjala zakonodajno ukrepanje in izvajanje prava EU, se nova strategija bolj osredotoča na mehkejše politične instrumente, kot so priporočila, delovne skupine in zbiranje podatkov. To je razvidno tudi iz jezika, uporabljenega v novem dokumentu: Komisija nenehno poudarja vlogo držav članic pri zaščiti oseb LGBTIQ+. Menim, da je ta premik mogoče pripisati bolj konservativno usmerjeni večini, ki podpira drugo Komisijo Ursule von der Leyen, in njenemu političnemu zanašanju na stranke skrajne desnice.

Številne organizacije civilne družbe so že izrazile stališče, da nova strategija ni primerna za družbo, v kateri so pravice in svobode oseb LGBTIQ+ vse bolj ogrožene. V naslednjih petih letih bo pravi preizkus, ali bo Komisiji uspelo to strategijo pretvoriti v (vsaj nekaj) otipljivih napredkov proti "Mavrični Evropi", ali pa bo njen previdni pristop na koncu razumljen kot rainbow washing – simbolična zaveza, ki prikriva odsotnost resničnih sprememb.

■ ALESSANDRO MARCIA

je doktorski raziskovalec in predavatelj prava Evropske unijene Univerzi v Maastrichtu. Njegove raziskave se osredotočajo na varstvo pravic oseb LGBTIQ+ v okviru prava EU.

PEUTE
VOLT!

Ne pustite, da drugi
odločajo o vaših
pravica

Tvoja skupnost te rabi! Kaj lahko narediš?

Drage_i bralke_ci GEJM-a! Ja, čutimo vas. Vse tiste večerne debate o tem, kako je slovenska gejevska scena že preveč mainstream. Kako je Pride super ... Ampak „toliko ljudi, pa vroče je, pa itak bo livestream, ane?“ Medtem nekateri izmed nas nimajo ne vročine ne hladu, nimajo varnega doma.

Tisti del skupnosti LGBTQI+, ki ga klubski reflektorji ponavadi ne osvetlijo, živi na robu: mlade_i, ki so zaradi tega, kdo so, izgubile_i dom; osebe, ki so pobegnile pred nasiljem, sovražnim govorom in pregonom. Osebe, ki v svojem okolju ne bi smele poljubiti osebe, ki jo ljubijo, ne da bi tvegale kazen ali napad. K nam pridejo z nič, razen z upanjem, da tu obstaja skupnost, ki jih bo sprejela. Prepogosto pa jih objame le kruta realnost: zavrnitve, nasilje, birokracija in prazen žep.

Zato obstaja **SQVOT**. Ker si vsi zaslužimo občutek, da smo nekje zares doma. **SQVOT** je prostor, kjer se kvir prosilke_ci za mednarodno zaščito in druge osebe v stiski lahko počutijo varne_i in dobrodošle_i, ko pridejo v okolje, ki ga še ne poznajo.

Ekipa Društva Parada ponosa, ki je tam že vrsto let, pomaga ljudem v najtežjih trenutkih: ko potrebujejo pogovor, ker jih socialna_i delavka_ec ne razume; ko je treba iti na policijo po napadu, ki ga marsikdo ne bi jemal resno. Ko je vse, kar družba ponuja, tišina in izključevanje.

SQVOT je mesto, kjer nekdo lahko prvič sliši: „Tukaj si vidna_en.“ In to je razlika med tem, da človek samo preživi, in tem, da začne res živeti.

To je delo, ki spreminja življenje oseb LGBTQI+. S prostovoljnimi delom tako omogočimo, da se oseba počuti varno, podprto in stabilno. Posledično lahko ponovno zgradi svojo samozavest in začne napredovati v družbi.

Toda tukaj pride trenutek iskrenosti. **SQVOT je močan toliko, kolikor smo močne_i mi kot skupnost.** Ne obstaja magic queer fund, ki bi kar naprej polnil police s prehrano in žepnino za prevoz na varno. Solidarnost je valuta, ki jo imamo samo mi.

Ali res želimo živeti v mehurčku udobja in se tolažiti, da bo za tiste v senci poskrbel nekdo drug? Ali pa je končno trenutek, da si priznamo: če imamo denar za gin tonik in Netflix naročnino, imamo tudi možnost, da nekemu pomagamo preživeti naslednjih 24 ur.

Donacija v **SQVOT**-ov „emergency fund“ je droben klik za nas, a razlika med varnostjo in strahom za nekoga drugega. Ni treba biti milijonar_ka, **že mala donacija lahko naredi veliko!**

Če imaš čas, se nam pridruži še kot prostovoljka_ec! **Obstaja več različnih možnosti, kako se nam lahko pridružiš in pomagaš. Ko pomagamo najranjivejšim izmed nas, pomagamo vsem nam.** Če ti kdaj spodrsne, želiš, da te skupnost ujame. Danes lahko **ti** ujameš nekoga drugega.

Če se želiš vključiti v program, nam piši na: sqvot@ljubljanapride.org.

SQVOT – ker varnost ni privilegij, je pravica.

Za donacije pa uporabite naslednje podatke:

Društvo Parada ponosa
Dunajska cesta 10, 1000 Ljubljana
Davčna št.: 50719459
Matična št.: 4010604000
TRR: SI56 6100 0001 2119 430
Namen: SQVOT Emergency fund

Projekt „Solidarni BALQAN“ – Kdo smo, če ne stojimo skupaj?

Če živiš v Ljubljani, verjetno dobro poznaš živahno sceno LGBTQI+: dogodki, klubi, parade, drag, druženja, dating aplikacije itd. – prostor „pravega“ ponosa. A hkrati obstajajo sence, ki jih prepogosto spregledamo. V Sloveniji živi več kot 155.000 oseb s poreklom iz Zahodnega Balkana. Med njimi veliko oseb LGBTQI+, ki se pogosto soočajo z dvojno nevidnostjo.

Vprašanje „Od kod si?“ se morda sliši nedolžno, a za marsikatero_ega med nami sproži alarm. Tinder bio „No Balkans“ ni preferenca, ampak diskriminacija! Notranji sram, ki temelji na stereotipih o identitetah LGBTQI+, še vedno živi med nami.

Projekt **Solidarni BALQAN – Bridges And Links, Queer Activism Now!** poteka, ker nam ni vseeno. Ker nočemo več družbe, kjer se del naše skupnosti skriva v garderobi, medtem ko drugi samozavestno stopajo na oder.

V Društvu Parada ponosa ustvarjamo prostore, kjer ti ni treba razlagati svojega priimka, naglasa ali družinske zgodovine. Prostore, kjer najprej vprašamo: „Kako si?“. Prostore, kjer je LGBTQI+ Balkan doma in ne gost.

Projekt **Solidarni BALQAN** vključuje aktivnosti, namenjene krepitvi skupnosti LGBTQI+, znanja in moči

• **ŠPAJZE** – neformalna druženja za učenje, pogovor in povezovanje.

• **Vrstniške intervencije** – akcije mladih v javnem prostoru, s katerimi o pomembnih temah neposredno informirajo, aktivirajo in vključujejo širšo skupnost LGBTQI+.

• **Delavnice** – praktična orodja: kako se odzvati na

homofobijo in ksenofobijo, kako varno protestirati, kako postati aktivna_en v skupnosti in zagovorništvu.

V okviru festivala Parada ponosa 2026 bomo izvajale_i aktivnosti in dogodke, namenjene krepitvi povezovanja med balkanskimi gibanji LGBTQI+ in organizacijami ter skupnostjo. Prepogosto pozabimo, da se soočamo z enakimi pritiski in napadi. V celotni regiji se namreč vrstijo prepovedi in omejevanje paradnih povork – od Europride v Beogradu leta 2022 do paradnega karavana v Kruševcu in vse bolj represivnih ukrepov v sosednjih državah.

Naš cilj je širiti solidarnost, izkušnje in strategije odpora preko meja Slovenije ter prispevati k dolgoročnemu oblikovanju močnejšega balkanskega zavezništva. Projekt BALQAN je prvi korak h gradnji temeljev, na katerih bi lahko morda nekoč zrasel tudi vsebalkanski pride – Balkan Pride.

Solidarnost ni Insta story. Ni enkrat letno. Solidarnost je praksa. Je odločitev. Je politika.

Zato te vabimo, da se pridružiš v **PLAC-u na 2 delavnicah:**

- **9. 12. 2025 ob 17.00 – Delavnica: Kako protestirati?**
- **18. 12. 2025 ob 17.00 – Jezikovna delavnica slovenščine**

Dobrodošla je vsaka oseba LGBTQI+ s poreklom z Zahodnega Balkana in vsaka oseba LGBTQI+, ki želi delovati zavezniško in vključujoče.

Naš cilj ni delitev, ampak skupnost, takšna, v kateri je vsak_a viden_na, varen_na in cenjen_a. Mostovi obstajajo, če jih držimo skupaj.

Andrej Pišl prejel nagrado za dolgoletno delo na področju vključevanja oseb LGBTIQ+ v šport

Predsednik športnega društva Out in Slovenija, Andrej Pišl, je prejel letošnjo „EGLSF Advocacy Award“ za izjemen prispevek k vključevanju oseb LGBTIQ+ v šport. Nagrado podeljuje Evropska gejevska in lezbična športna zveza (EGLSF) posameznikom_cam, ki s svojim delom premikajo meje in šport spreminjajo v prostor, kjer so dobrodošle_i vse_i – ne glede na spol, spolno usmerjenost ali identiteto.

Andrej že več kot dve desetletji povezuje šport, prostovoljstvo in človekove pravice. Pri Evropski univerzitetni športni zvezi (EUSA) skrbi za razvoj projektov in politik na področju družbene odgovornosti, doma pa kot soustanovitelj in predsednik Out in Slovenija ter nekdanji dolgoletni predsednik Društva DIH – Enakopravni pod mavrico že vrsto let soustvarja bolj vključujočo in odprto družbo. S svojim delom pomembno vpliva na vidnost in sprejemanje skupnosti LGBTIQ+ – v športu, v Sloveniji in po vsej Evropi.

Podelitev nagrad je potekala julija v Lyonu, v sklopu EuroGames 2025, kjer se je zbralo več kot 5500 športnic in športnikov, ki skupaj praznujejo raznolikost in vključevanje v športu. Med njimi so bile tudi članice in člani Out in Slovenija – kot tekmovalke_ci, prostovoljke_ci in podpornice_ki dogodka, ki že več kot tri desetletja povezuje športne skupnosti LGBTIQ+ po Evropi.

Kvir športno društvo Out in Slovenija

Šport, rekreacija in druženje za LGBTQIA+ osebe

**Več informacij o naših športnih in
rekreativnih aktivnostih, ter vsem
ostalem lahko najdeš na našem
Instagram in Facebook profilu.**

**Pišeš nam lahko na
info@outinslovenija.com**

PAMET V ROKE
-
KONDOM
↓
NA GLAVO

Projekt sofinancirata:
REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA ZDRAVJE
Mestna občina
Ljubljana

41. FESTIVAL LGBT FILMA

Kjer film postane prostor ljubezni, poguma in svobode

Ko se Ljubljana že ovije v praznične luči, se v dvorane vrača eden najbolj iskrenih in vztrajnih kulturnih dogodkov v mestu – **Festival LGBT filma**, ki bo med **8. in 15. decembrom 2025** praznoval svojo **41. izdajo**. Najstarejši LGBT filmski festival v Evropi, ki je zrasel iz pionirskega festivala Magnus, že več kot štiri desetletja odpira teme svobode, raznolikosti in razumevanja – na platnu in onkraj njega. Festival ne poteka le v Ljubljani – filmske projekcije si lahko ogledate tudi v Mariboru, Kopru, Idriji, na Ptuju in v Trstu.

Celoten program festivala najdete na lgbtfilmfest.si in na družbenih omrežjih Facebook in Instagram. [@fglf.lj](https://www.instagram.com/fglf.lj)

Letošnje dogajanje se pravzaprav začne že prej. V **Kinu Šiška** bo **3. decembra** potekalo **ogrevanje festivala**, s predprojekcijo filma **Dokazi ljubezni (Des preuves d'amour / Love Letters)**, nežne francoske zgodbe o lezbičnem paru, ki se leta 2014 spopada z birokratskimi ovirami pri postopku oploditve in posvojitve. Film skozi intimo dveh žensk razpira vprašanje družbenih sprememb, zakonodaje in osebne vztrajnosti.

Otvoritev festivala bo 8. decembra v **Kinodvoru**, kjer bo prikazan film **Nisem nihče (Io non sono nessuno)**, portret Mariasilvie Spolato – prve Italijanke, ki se je javno izrekla kot lezbijka. Režiserka **Geraldine Ottier** lucidno in ganljivo pripoveduje zgodbo ženske, ki je zaradi svojega poguma izgubila kariero, dom in ljubezen, a ostala zvest glas svobodi. Pogovor z režiserko po projekciji bo le eden izmed številnih pogovorov, ki bodo letos spremljali filmske projekcije.

Nisem nihče

Program je letos še posebej bogat. Med najbolj pričakovanimi naslovi je **Bližina (Close to You)** z **Elliotom Pagom**, kjer se trans moški po dolgih letih vrača domov in se znova sooča z družino, spomini in vprašanjem sprejemanja.

Bližina

Iz Indije prihajajo **Kaktusove fige (Cactus Pears)**, ganljiva pripoved o sinu, ki se po očetovi smrti znajde ujet med družinsko tradicijo in lastno spolno identiteto – film, ki je osvojil občinstva od Mumbaja do San Sebastiana.

Kaktusove fige

Z dokumentarcem **Trans Memoria** švedsko-francoska režiserka **Victoria Verseau** intimno zareže v proces tranzicije in sprašuje, kaj človeka pravzaprav določa kot žensko, medtem ko **Quir** iz Švice pripoveduje o majhni trgovini v Palermu, ki postane zatočišče za tiste, ki živijo izven družbenih norm.

Quir

Med presenečenji programa je tudi britansko-južnoafriško-francosko-ameriški film **Lilije niso zame (Lilies Not for Me)**, ki razkriva krute poskuse „zdravljenja“ homoseksualnosti v 20. letih prejšnjega stoletja – in obenem portretira toplino nepričakovanega prijateljstva.

Lilije niso zame

Filmske zgodbe nas bodo letos popeljale tudi v svet humorja, igrivosti in domišljije. Avstralska **Lezbična vesoljska princesa (Lesbian Space Princess)** nas odpelje v svet animirane znanstvene fantastike, kjer princesa Saira išče svojo izgubljeno punco Kiki in se ob tem sooči z galaktičnim absurdom in zmagoslavjem ljubezni.

Lezbična vesoljska princesa

Tisti, ki imate radi glasbo in upor, ne smete zamuditi **Kvir po pankovsko (Queer as Punk)**, dokumentarca iz Malezije in Indonezije, ki sledi trans pevcu kvirovske pank skupine **Shh.. Diam!**, kjer se glasba spreminja v orožje proti represiji.

Kvir po pankovsko

Zagotovo ne gre zamuditi slovenskega filma **Fantasy** režiserke **Kukle**, ki spremlja Mihrijo, Sino in Jasno v zgodnjih dvajsetih: so najboljše prijateljice in vse so fantovske, saj se ne želijo prilagoditi zahtevam svojih družin. Njihov svet se obrne na glavo, ko spoznajo novo sosedo Fantasy, transpolno žensko. Skupaj se odpravijo na potovanje, na katerem raziskujejo zapletenost spola, želje in samospoznavanja. Zmagovalec letošnjega beneškega festivala, mehiški **Na poti (En el camino)**, festival simbolično sklene z road moviejem o dveh moških, ki med vožnjo čez prašne ceste Mehike odkrivata, da svoboda pogosto pomeni pogum, da si to, kar si.

Fantasy

Letos bo off program, ki se tradicionalno odvija v Klubu Tiffany, prvič nosil ime **Lizike**. Namenjen je drznejšim in eksplicitnejšim vsebinam ter bo potekal vikend pred začetkom festivala. Med spremljevalnimi dogodki izstopata še predstavitev **antologije Rušenje četrta zida: regionalna queer poezija** v **Galeriji Škuc**, ki bo potekala že na otvoritveni dan festivala, ter **filmska delavnica**, namenjena mladim in manj mladim ustvarjalkam in ustvarjalcem. Festivalno dogajanje bo sklenjeno s **tradicionalnim branjem Lambde** 22. decembra v **Galeriji Škuc**.

Bodite del festivalske zgodbe tudi vi – pridružite se nam na projekcijah, pogovorih in druženjih!

■ POLONA ČERNIČ

Pismo tebi

(pismo, ki ga pišem sebi – in tebi)

Danes pišem počasi.
Ne zato, ker bi imel premalo besed, ampak, ker jih je končno dovolj.
Vsaka zveni kot vdih, vsaka ima težo, kot bi jo že nekoč izrekel, pa sem jo takrat pogoltnil, da ne bi preveč bolelo.
Morda pišem sebi.
Morda pišem tebi.
Morda sva danes ista stvar.

Zadnje mesece sem veliko hodil. Po mestih, po spominih, po tihih hodnikih med "takrat" in zdaj.
In povsod sem naletel nate – v odsevih izložb, v vonju dežja, v tistem kratkem trenutku, ko nekdo reče tvoje ime, pa se obrnem, čeprav vem, da nisi tam.
Ne pogrešam te v telesu. Pogrešam te v prostoru, ki sva ga nekoč znala ustvariti. Tistem, kjer ni bilo pravil, kjer so besede dihale, kjer je bil dotik pogovor, ne obljuba.
Tisti prostor mi zdaj manjka.
A hkrati vem, da ga moram znova zgraditi, v sebi.

Zadnja leta so me raztrgala na drobne kose.
Ko sem padel v temo, sem mislil, da bom izginil.
A v tisti popolni tišini, ko ni bilo več nikogar, sem prvič spet slišal tvoj glas.
Ni bil očitek. Ni bil jok. Bil je dih.
Tisti, ki pride tik preden se rodiš znova.
»Zdaj me slišiš,« si rekel.
In res – po vseh letih, vseh substancah, vseh pobegih, sem te končno slišal.
Ne kot spomin. Kot resnico.

Zdaj razumem, da nisi nikoli odšel.
Da nisi bil "oseba", bil si del mene, tisti mehki, ranljivi del, ki sem ga skrival, ker sem mislil, da me dela šibkega.
Ti si bil moj mir, jaz pa tvoja nevihta.
In čeprav sem te izgubil, vem, da sem te hkrati našel – v vsakem trenutku, ko sem si dovolil čutiti.

Vem, da sem te prizadel.
Ne bom rekel oprostí.
Ne zato, ker si tega ne bi zaslužil, ampak ker vem, da beseda "oprostí" včasih zapre prostor, ki bi moral ostati odprt.
Raje rečem: *hvala*.
Ker si vztrajal, ko sem bežal.
Ker si videl, ko sem bil slep.
Ker si ljubil, ko sem samega sebe sovražil.

Danes, ko sem trezen, miren, počasnejši, čutim te močnejše kot kdajkoli prej.
Ne kot odsotnost, ampak kot prisotnost, ki živi med vdihom in izdihom.
Včasih mi kdo reče, da sem postal zrel.
Ne, samo utrujen sem od laži.
Od dokazovanja.
Od hitenja stran od tistega, kar sem v resnici ves čas iskal. Stik.
Tisti tihi stik, v katerem se vse raztopi: jaz, ti, sram, preteklost. Ostane samo toplo jedro resnice.

Ko sem bil mlajši, sem verjel, da moram biti viden, da bi obstajal.
Danes vem, da resnično obstajam šele, ko sem viden brez potrebe po priznanju.
In v tem pogledu, ti si me vedno videl.
Videti je bilo tvoj dar.
Zato me tvoja odsotnost boli, a me hkrati zdravi.
Ker vem, da si bil ogledalo.
In ogledala ne izginejo, samo čakajo, da si upaš spet pogledati vanje.

Nekje vmes sem mislil, da sem te izgubil.
Da sem te s tem, ko sem se utapljal v steklu, izbrisal iz svojega sistema.
A alkohol ne izbriše duše. Samo prekrije jo z meglo.
In ko sem rekel STOP, se je megla razkadila.
In tam si bil ti.
Mirno. Brez očitka. Samo si stal in dihal z menoj.
Kot nekoč.
Kot vedno.

Morda se to pismo bere kot izpoved, a ni.
To je dihanje.
To je dotik brez rok.
To je pogovor, ki ga vodiva skozi čas, prostor in tišino.
Nisem več isti.
A tudi ti nisi več samo spomin.
Zdaj si del mene, ki se ne bo več izgubil.

Ko se svet sesuje, se rodi resnica.
In moja resnica si bil ti.
V vseh svojih oblikah: kot on, kot jaz, kot midva.
Ko se je vse podrlo, sem prvič zares stal, brez vlog, brez mask, brez vsega.
In tam, na tistem pepelu, sem te zagledal:
Ne kot izgubo, ampak kot luč.

Danes ne iščem več tvojega glasu v drugih.
Ne iščem več dotikov, ki bi te posnemali.
Nosim te s sabo, ne kot brene, ampak kot kompas.
Ko ustvarjam, ko hodim, ko diham, ko ljubim znova, si ti tisti, ki me opominja, da vse, kar res šteje, raste iz resnice.
Da moč ni v tem, da vztrajaš, ampak da znaš odpustiti.
Tudi sebi.

Če te kdaj znova srečam, ne bom rekel "oprostí".
Ne bom rekel "manjkaš mi".
Samo pogledal te bom in v tistem pogledu bo vse: razumevanje, hvaležnost, mir.
Ker midva nikoli nisva prenehala obstajati.
Le oblika se je spremenila.

In zdaj, ko pišem to pismo, vem, da ga bereš.
Ne z očmi, ampak z dušo.
Včasih ponoči, ko se mesto umiri, začutim tisti stari mir v prsih.
Takrat vem, da si tu.
Ne kot duh, ampak kot dih.
Ne kot bolečina, ampak kot svetloba, ki sem jo moral najprej izgubiti, da sem se naučil živeti z njo.

To ni konec.
To je novo poglavje.
Zame.
Zate.
Za vse dele naju, ki so se nekoč izgubili, a so zdaj spet doma.

Zdaj vem, ni me sram teme, ker si bil tam z menoj.
Ni me več strah svetlobe, ker vem, da jo znam nositi.
Ko se svet sesuje, se rodi resnica.
In midva sva bila vedno resnična.

Aljoša Krošlin Grlj

Društvo ŠTIKLA

V visokih petah do skupnosti, umetnosti in zgodovine

■ IZA KUNT IN AGATHA FAKK KUNT

„Kje se pa danes kaj dogaja? Kje lahko vidi-
mo drag kraljice? Kako pa sploh začneš z dragom?“

Takšna vprašanja dobivajo slovenske drag kraljice že vrsto let, kljub živahnemu in raznolikemu dogajanju na sceni. **Prav to je eden izmed glavnih razlogov** za ustanovitev društva Štikla, ki povezuje drag umetnost, ustvarjalnost in predstavlja osrednjo informacijsko točko o drag skupnosti v Sloveniji.

USTANOVITEV IN VIZIJA

Ko se je 23. aprila 2025 v Ljubljani uradno ustanovilo **Društvo Štikla**, je drag skupnost dobila svojo prvo organizirano platformo za razvoj, podporo in promocijo drag kulture v Sloveniji. **Iza Kunt, Metalika, Agatha Fakk Kunt in Vera Vulva** so umetnice in ustanoviteljice društva, ki so s svojo vizijo in pogumom postavile temelje nove skupnosti.

S sedežem v Ljubljani, a dejavnostmi po vsej Sloveniji, Štikla gradi prostor, kjer se združujejo **ustvarjalnost, povezovanje in skupnost** – tri vrednote, ki vodijo vse njene projekte.

POS LANSTVO

Štikla podpira in promovira **drag kulturo v Sloveniji**, ohranja njeno zgodovino ter spodbuja razvoj novih drag umetnic_kov. Z izobraževalnimi aktivnostmi in javnimi dogodki ozavešča o pomenu drag umetnosti, organizira **predstave, delavnice in performanse** ter gradi mostove med lokalno in mednarodno drag sceno.

Z načrtovano spletno platformo društvo pripravlja **digitalni arhiv drag umetnosti**, ki bo služil ohranjanju zgodovine in promociji slovenske drag kulture. Njihov cilj je jasen: ustvariti **varen, vključujoč in podporen prostor**, kjer se drag performerke_ji lahko izražajo, razvijajo in medsebojno povezujejo.

GOSTOVANJA

Na meji nevidnega

Društvo Štikla se je širši javnosti prvič predstavilo poleti na **cosplay konvenciji Na meji nevidnega**, kjer so sodelovale z **okroglo mizo, stojnico in drag nastopom na after partyju**. Dogodek je pomenil pomemben korak pri **prepletanju queer in geek kultur** ter odprl vrata širšemu razumevanju drag umetnosti zunaj običajnih okvirov.

Toliko za vse, ki društva Štikla še ne poznate. Če se z dragom še niste srečali, pa si to želite, nas lahko v decembru ujamete na naslednjih dogodkih:

6. 12. – Zimski Vulvariaté (Drag Show), Kulturni Inkubator Maribor

20. 12. – Mofucon 2025 (Stojnica), Gospodarsko razstavišče druga polovica decembra – Kuntj Karaoke, Pritličje

Za ostale dogodke spremljajte Facebook in Instagram profil društva Štikla.

DOGODKI POD OKRILJEM ŠTIKLE

👠 KVIRKAGO

Premiera muzikala **Kvirkago** (24. januar 2025, Orto bar) je zaznamovala prvi večji umetniški projekt društva. Gre za **parodično priredbo kulnega muzikala Chicago**, ki so ga članice_i kolektiva Štikla preoblikovale_i skozi kvir prizmo sodobnosti. Ustvarjalke_ci so s pomočjo draga **razbile_i heteronormativne in patriarhalne strukture** ter na novo definirale_i meje med klasičnim gledališčem in drag performansom. Dvanajst drag umetnic_kov je samostojno zasnovalo besedilo, kostume, koreografijo in vizualno podobo – projekt, ki dokazuje, da se slovenska drag scena brez težav kosa s pravim gledališčem.

👠 TISOČ IN ENA

Kolektiv **Tisoč in ena**, ki deluje pod okriljem društva Štikla, je zrasel iz koncepta *Sobotne dive* v **celovečerni klubski spektakel**. Pod vodstvom **Mentalike, Vere Vulve in Akire Ve** dogodek povezuje številne drag umetnice_ke: Belladonna Kunt, Erica Daggerja, Izo Kunt, Karmen Daš, Miss Pearllicious, Patricijo Vulvo, Prof. Pederika, Trafiko Čik in Trulo Višnjo.

Dogodek, ki poteka vsaka dva meseca, temelji na konceptu *„Night of a Thousand...“*, kjer kolektiv posveti večer izbrani **pop divi** ali širši **temi** (npr. „Tisoč in ena destinacija“).

Večeri so polni **glasbe, drag nastopov, bogate tematske okrasitve in foto kotička**. Obiskovalke_ci se lahko preizkusijo v **karaokah** ali pa še dodatno podprejo kraljice z nakupom njihovega **mercha**, ki je na voljo na stojnici.

Projekt nastaja v sodelovanju s kluboma **Tiffany** in **Monkel**.

👠 CLASH OF THE QUEENS

Od leta 2023 **Clash of the Queens** prinaša enega najbolj zabavnih in pričakovanih drag dogodkov v regiji. Gre za **tekmovanje v lip-syncu**, kjer se kraljice in kralji pomerijo v treh krogih – občinstvo pa izbere zmagovalko_ca kar s pomočjo QR-kode in aplikacije za glasovanje.

Pod organizacijo **Ize Kunt in Mentalike** dogodek spodbuja **kreativnost, inkluzivnost** in predvsem **drag kot izraz svobode**. Dogodek je poln humorja, napetih preobratov in drame, ki je ne smete zamuditi.

Foto: arhiv društva Štikla

NOVOSTI ZBIRKE LAMBDA

Njen urednik, Brane Mozetič, je letošnji prejemnik nagrade Nede Pagon za uredniško delo.

V utemeljitvi nagrade so ga označili za enega najvidnejših slovenskih urednikov izvirne in prevodne knjižne produkcije. Nagrado prejme za drzen, dosleden in prepoznaven uredniški opus.

V utemeljitvi še preberemo, da podeljujejo nagrado pesniku, prevajalcu, aktivistu, „predvsem pa izjemnemu uredniku, ki že desetletja skrbi za tisto literaturo, ki nastane, ko jezik trči ob meje, in kjer literatura še vedno pomeni upor in pogum pa intimo in javnost v enem“.

Kot urednik zbirk Aleph in Lambda je Mozetič že v 80. letih minulega stoletja vzpostavil, razvil in ohranja platformo za avtorje in avtorice, ki jih drugi pogosto prezrejo – najsibo zaradi njihovega jezika, identitete, teme ali sloga. Ob tem ni sledil trendom, temveč je vztrajno in premišljeno oblikoval zatočišče za manjšinske in marginalizirane glasove, za poezijo, ki ni prilagojena, in za misel, ki ni udomačena.

Chantal Akerman: Moja mama se smeje (prevod Jedrt Maležič)

Chantal Akerman (1950–2015) je belgijska filmska umetnica, pisateljica in feministična raziskovalka vsakdanjosti, ki je režirala več kot 40 filmov in ustvarila več umetniških instalacij.

Po kratkotrajnem študiju filma v Bruslju je pustila fakulteto, da je leta 1968 posnela anarhistični kratki film *Saute ma ville* in se na kratko preselila v New York. Njeno najbolj znano delo je avantgardna klasika, film *Jeanne Dielman, 23 Quai du Commerce, 1080 Bruxelles* (1975), s katerim je na festivalu v Cannesu prodrila na mednarodno prizorišče. Film natančno prikazuje podrobnosti vsakdanjega življenja ovdovele matere in je v filmskem svetu obveljal za izjemno vplivnega, za nekatere je celo eden najboljših filmov v filmski zgodovini. Režiserka se v svojih delih ukvarja z življenjem žensk, z odnosi med materjo in hčerko, s seksualnostjo, z lezbištvom in z žensko identiteto.

Chantal Akerman se je vse življenje borila z depresijo in bipolarno motnjo, globoko pa jo je prizadela smrt matere Natalie (1927–2014). Leto in pol po materini smrti se je pri starosti 65 let odločila končati svoje življenje.

Knjiga *Moja mama se smeje*, napisana leta 2013, v slovnično povsem preprostih stavkih riše avtoportret ob svoji obnemogli mami, ob razhodu z nasilno partnerko in ob maminem (ne)sprejemanju istospolne usmerjenosti. Ob skrbi za mamo prvoosebna pripovedovalka svoja istospolna razmerja „preseli“ v misli, saj o njih z mamo ne more razpravljati. Po eni strani tako besedilo opisuje težko izkušnjo globokega in hkrati nemogočega slovesa in maminih frustracij ob telesni nezmožnosti, po drugi strani pa prinaša inventuro umetničnega zasebnega in partnerskega življenja. Besedilo se bere kot avtobiografsko, obenem pa Akerman s strogo disciplino pisanja ustvari refleksijo bližnjih odnosov, s katero se zlahka poistovetimo.

Bjørn Rasmussen: Koža je elastični ovoj, ki obdaja vse telo (prevedel Darko Čuden)

Bjørn Rasmussen (1983) je ključna osebnost v sodobni danski poeziji, vzor mlajšim generacijam pesnikov. Piše tudi prozo, zaslovel pa je prav s prvencom, ki je pred nami. V romanu prvoosebni pripovedovalec, petnajstletni

Bjørn, živi na jahalni šoli (kot je živel tudi avtor) na zahodu Danske z bratoma in depresivno materjo. Bori se s prikrito istospolno usmerjenostjo in z destruktivnimi mislimi. Odnos med starejšim jahalnim trenerjem in Bjørnom temelji na zapleteni pogodbi in Bjørn vnaša vanj mazohistične poteze. Zato je težko reči, ali je to prava zaljubljenost. Ali je zaljubljen trener, ostaja v romanu odprto, Bjørnova zaljubljenost pa je ambivalentna: izmenično ljubi in sovraži. Iz sovraštva se rojeva maščevanje učitelju in na koncu tudi sebi. Pripoved je zmes avtobiografskih elementov in čiste fikcije. Prepojena je s fizičnim in duševnim podrejanjem. Je potovanje skozi pokrajino telesa, zaznavanj in občutij. Rasmussenov jezik je izzivalen, pogosto hodi po rezilu britvice. Avtor je znan tudi po tem, da si „izposoja“ stavke, misli, citate drugih pesnikov in pisateljev, ki pa jih tako preoblikuje, izkrivlja, sprevrača, da zvenijo kot njegov izmislek. Bjørn Rasmussen je leta 2016 za to delo prejel nagrado Evropske unije za literaturo.

Valentijn Hoogenkamp: Antiboy (prevedla Mateja Seliškar Kenda)

Valentijn Hoogenkamp (1986), nizozemski multidisciplinarni umetnik, v svojem delu spretno prepleta literaturo, vizualno umetnost, gledališče in glasbo ter se posveča zlasti raziskovanju človekove identitete in intime.

Njegov prvenec *Čaščenje Louisa Clausa*, ki se ukvarja z odraščanjem, žalovanjem in izgubo, je bralce in kritike osvojil ne le s samo tematiko, temveč tudi z razgibanim, liričnim slogom. Avtor to pripovedno držo ohranja tudi v avtobiografskem poetičnem eseju *Antiboy* (2022), ki pa se loteva kompleksnejše teme in se dogaja na zapletenem presečišču med spolom in spolno usmerjenostjo, spolnimi vlogami in medčloveškimi odnosi. Valentijn se po preventivni mastektomiji namreč odloči za vmesno spolno identiteto, ki se mu zdi naravnejša, in iskreno spregovori o trenjih, ki so tej radikalni odločitvi sledila v odnosih z zdravniki, prijatelji, družino in ljubimci. Tudi v tem delu sta temi izgube in žalovanja v središču, vendar ju preglasi posameznikovo hrepenenje po popolni svobodi v izbiri lastne identitete, ki daje junaku moč, da sčasoma poskusi obnoviti odnose z bližnjimi. Pripoved o sprejemanju nove, a junakove resničnejše identitete je pretresljiva; med odlikami Hoogenkampovega pisanja je treba izpostaviti zlasti psihološko kompleksnost junakov in odnosov med njimi ter dejstvo, da se avtorju uspe ogniti vsakršni sentimentalnosti.

Brane Mozetič: Punček (ilustracije Ana Lucija Šarić)

Tinc je bil velik fant, hodil je že v drugi razred. A posebno močan ni bil, saj ga je pes Tar lahko vlekli na sprehodu, kamor se mu je zdelo. Njegova najboljša prijateljica Tia, ki je živela dve ulici stran, se mu je vedno smejala. Tri, štiri je splezala na češnjo in mu metala dol tiste najslajše, prav z vrha drevesa. Skupaj sta hodila v šolo in domov in skupaj sta sedela v razredu. Samo telovadila nista skupaj. Fante je učitelj postrojil pred debelo vrv, ki je visela s stropa. Stopil je do nje, se je oprjel in pokazal, kako se spleza po njej. Oh, to ni nič takega, so mrmrali fantje. Potem so drug za drugim sledili učiteljevemu zgledu. Ko je prišel na vrsto Tinc, je prijel vrv, se pognal kvišku, a daleč ni prišel. Kar telebnil je na blazino na tleh. Fantje so se zasmejali, učitelj pa je stopil k njemu: „No, še enkrat. Ti bom pomagal.“ Tinc se je znova zavihel, učitelj ga je spodaj podpiral, dvakrat je prestavil roke, a ni šlo. Spet bi padel, če ga učitelj ne bi ujel. „Punček!“ je zaklical eden od fantov in zdaj so se vsi krohotali in se tolkli po kolenih. „Punček, Punček,“ se je zaslišalo še nekajkrat. *Zakaj so Tinca klicali Punček, kdo je najhitreje tekel in koga je v visokem snegu našel Tar? Pripoved o tem, kako se postaviti zase, si izbrati prave prijatelje in na koncu zmagati. Ena redkih LGBT slikanic pri nas ...*

Act BEFORE!
you PLAY!

PREP

PrEP

Pravočasna zaščita pred HIV om.

www.kajisces.si/prep

HOROSKOP

OVEN (21. marec – 19. april)

Za božjo voljo, ne vpletajte se v odločitve drugih, če vas za to niso prosili. Konec leta bo za vas energijsko ugoden, če se boste znali brigati zase. Posvetite se oblikovanju novoletnih zaobljub, saj vam bo položaj lune krepil motivacijo za doseganje postavljenih ciljev (dokler so ti vezani na vaše lastno življenje). Vodovodarji se ne bodo odzivali na vaše klice, a z izjemo tega boste praktično neustavljivi.

BIK (20. april – 20. maj)

Življenje je nepredvidljivo, kar je splošno znano dejstvo in ne specifično del vašega horoskopa. Je pa za vas konkretno pomemben čas za premislek o neugodnih situacijah, ki se jim človek vendarle lahko izogne, če se stvari loti strateško, ob upoštevanju strokovnih epidemioloških smernic. Pri ključnih odločitvah se zanašajte na znanost, ne na položaj Merkurja.

DVOJČKA (21. maj – 20. junij)

Prepričani boste, da točno veste, kaj je vzrok vaših težav, vendar pozor – izkoristite čas solsticija ("od oka") in poskusite na situacijo pogledati z drugega vidika. Predvsem imejte v mislih, da ne bo vedno temno ob štirih popoldne. Čaka vas burno obdobje na področju ljubezenskega življenja. Za nasvet vprašajte lezbijko (idealno starejšo od 35), z morebitnimi novimi partnerji pa ne pozabite na kondome in testiranje.

RAK (21. junij – 22. julij)

Veliko boste razmišljali o koncih. Minljivost je dejstvo, ki se mu nihče ne more izogniti; zvezde vas bodo podprle pri bolj filozofskem vidiku tega problema, ta horoskop pa naj vam služi predvsem kot opomnik, da ob koncu koledarskega leta (res bo oz. je že 2026!) preverite roke uporabe lubrikantov in kondomov, ki jih imate na zalogi. Nove po potrebi dobite na Legebitri – saj veste, kako pravijo: ko bog zapre vrata, odpre okno.

LEV (23. julij – 22. avgust)

Položaj planetov bo ugodno vplival na razvoj vaše kariere – študentom se bodo zaključne naloge skoraj same prelile na tipkovnice, zaposlenim se bo plača uskladila z inflacijo, iskalci zaposlitve pa boste opazili, da drugi kandidati na razgovorih govorijo očitne neumnosti. Izkoristite situacijo v svoj prid. Tudi sicer velja, da se spleta izkoristiti (udeležiti se) priložnosti (testiranja na SPO), ki jih ponudi življenje (Legebitra).

DEVICA (23. avgust – 22. september)

Ne morete se s poceni lasuljo in sončnimi očali v nedogled izogibati svojim težavam. Soočite se s tistimi, kar v vašem življenju ostaja nedokončano ali nejasno, po vaši ali tuji krivdi. Ne bojte se zaključkov, predvsem pa ne dovolite, da bi vam kdo težil. Ste močna, samostojna ženska in nihče vas ne bo zajeboval. Lasuljo pa le obdržite za kakšno dobro zabavo.

TEHTNICA (23. september – 22. oktober)

Vaše kuhano vino je zavidanja vredno, glas o vaših tematsko obarvanih narezkih pa seže mnogo dlje od le tistih srečnežev, ki jih vabite na zabave k sebi domov (če nikoli ne kuhate vina in ne vabite ljudi domov, aplicirajte ta sentiment na področje financ in investicij). Bodite ponosni na svoje spretnosti in na vse, kar prinašate v odnose, vključno z (a ne omejeno na) delovnimi razmerji. Položaj lune bo ugoden za sindikalno organiziranje.

ŠKORPIJON (23. oktober – 21. november)

Vaše poti bodo nekaj časa skrivnostne, saj vam prihodnost prinaša novo pokrajino, po kateri se še ne znajdete povsem. Oblcite se vremenskim razmeram primerno, od doma se odpravite nekoliko prej, predvsem pa uživajte v novih odkritjih. Tri leta po noveli Družinskega zakonika boste intenzivno razmišljali o "življenjski skupnosti dveh oseb".

STRELEC (22. november – 21. december)

Zazrite se v luno – ne zato, ker bi narekovala vašo usodo, temveč zato, da za trenutek nehate divjati okrog in skrbeti za tisoč in eno stvar. Ne pozabite, da živimo le kratek čas, na planetu, ki je čisto majhen košček ogromnega vesolja. Maili vas bodo počakali. Prihaja čas, ko boste v situaciji, ki bo spominjala na dogodek iz vaše preteklosti, lahko odreagirali drugače.

KOZOROG (22. december – 19. januar)

Ko je pred vami pomembna odločitev, morate znati zaupati sebi – ne motivacijskim citatom, numerologom ali, bog ne daj, temu horoskopu. Razumemo, da mnogih stvari v življenju ni mogoče nadzorovati in se strinjamo, da je to kar neprijetno, vseeno pa si pred tem ne gre zatiskati oči. Ravnajte po svoji pameti, z informacijami, ki jih imate takrat na voljo. Za podporo pri odločitvi se obrnite na zanesljive strokovne virov in/ali ljudi, ki jim je iskreno mar za vašo dobrobit. Horoskop ni nič od tega.

VODNAR (20. januar – 18. februar)

Mučila vas bodo vprašanja o razlikah – ne le, kako se nekaj razlikuje od nečesa drugega, temveč tudi, katere razlike so sploh relevantne in kdo o tem odloča. V debato zvlcite lokalno biseksualno osebo. V vaše življenje bo vstopil nekdo, ki vas bo s svojo prisotnostjo zmedel – a pozor, ne gre nujno za privlačnega neznanca, ta lik je v manj zanimivi različici lahko tudi šef z meglenimi navodili ali hišnik, ki vas sprašuje po priključkih, za katere nikoli prej niste slišali. Držimo pesti za seksi neznanca.

RIBI (19. februar – 20. marec)

Po dolgih letih se boste vrnili v kraj svoje mladosti, metaforično (nekdanje razmerje, koncert hitov izpred treh desetletij, ponovni interes za kajenje) ali dobesedno (vrnitev v domačo občino). Ne pozabite, da ste se v tem času spremenili in v prostor ne vstopate kot ista oseba. Predvsem naj vam bo v utehu dejstvo, da niste več stari 17 let. Umestite se v čas in prostor z razmislekom o zgodovini, pa naj bo to zgodovina gibanja LGBT ali tekstilne industrije v vašem kraju.

SVETOVANJE IN PODPORA

ZAUPNO TESTIRANJE NA HIV IN DRUGE SPOLNO PRENOSLJIVE OKUŽBE

Društvo Legebitra ponuja brezplačno in zaupno testiranje na hiv, hepatitis B, sifilis ter gonorejo za vse moške, ki imajo spolne odnose z moškimi (MSM) in njihove spolne partnerje. Vsem, ki še niso cepljeni, omogoča brezplačno cepljenje proti virusoma hepatitisa A in B. Za termin in lokacijo testiranja obiščite: www.kajisces.si.

BUDDY PROGRAM ZA OSEBE, KI ŽIVIJO S HIVOM

Osebn, spletno ali telefonsko svetovanje in podpora, druženje, pomoč v primeru diskriminacije in praktični napotki, informiranje in pomoč za osebe, ki živijo s HIVom. buddy@legebitra.si telefon: 030 478 578 (vsak delovnik med 10. in 16. uro).

LEGEBITRINA SVETOVALNICA

Informiranje in možnost pogovora o vprašanih spolne usmerjenosti, spolne identitete in/ali spolnega izraza. Namenjena je LGBTIQ+ osebam in njihovim bližnjim. Delovni čas: po dogovoru. Trubarjeva 76a, Ljubljana. svetovanje@legebitra.si.

INFO SVETOVANJE

Svetovalnica namenjena tematikam kot so PEP, (če misliš, da si bil izpostavljen HIVu zaradi nezaščitenega spolnega odnosa, počenega kondoma ali pa ti je sperma partnerja prišla v oko), PrEP (Si na PrEP-u ali razmišljaš o tem, da bi s PrEP-om pričel), spolno zdravje moških, ipd. Svetovalec je na voljo vsak delovnik med 10. in 16. uro na: 030 361 280 ali info@kajisces.si.

KEMSEKS SVETOVALNICA

Kemseks svetovalnica je namenjena vsem, ki bi želeli zmanjšati ali opustiti prakticiranje kemseksa. Kemseks svetovanje izvajajo vrstniški svetovalci. V sklopu svetovalnice so na voljo materiali za zmanjševanje škode, kot so kondomi, lubrikanti, snif listki za enkratno uporabo, označene brizge ipd. Kontaktiraj nas na: info@kajisces.si ali 030 361 280 vsak delovnik med 10. in 16. uro.

PRAVNO SVETOVANJE

Pravno svetovanje je namenjeno vsem, ki se v vsakdanjem življenju zaradi svoje spolne usmerjenosti, spolne identitete ali spolnega izraza srečujejo z diskriminacijo ali vprašanji pravne narave. Vključuje tudi informiranje o pravicah, postopkih ter možnih korakih za doseganje cilja. V okviru pravnega svetovanja deluje tudi mreža certificiranih LGBT-prijaznih odvetnikov in odvetnic. pravnasvetovalnica@legebitra.si. www.LGBTpravice.si.

INFORMACIJSKI CENTRI IN KNJIŽNICE

DNEVNI CENTER LEGBITRA

Trubarjeva 76a, Ljubljana
info@legebitra.si
www.legebitra.si/infotocka

KAJISČEŠ.SI

Ozaveščanje o varnejši spolnosti, testiranju in življenju s HIVom.
www.kajisces.si

LGBT PRAVICE

Ozaveščanje LGBT oseb o pravicah, krepitev aktivnega državljanstva in vladavina prava.
www.lgbtpravice.si

KEMSEKS

Spletna stran, namenjena zmanjševanju škode pri uporabi drog pri spolnih odnosih.
www.kemseks.si

LEZBIČNA KNJIŽNICA

Metelkova 6, Ljubljana (1. nadstropje)
Telefon: 01 432 73 68
sekcijaskuc@mail.ljudmila.org
www.ljudmila.org/lesbo/knjiznica.htm

SIQRD

Imenik slovenskih LGBT virov.
www.ljudmila.org/siqrd

LGBT ORGANIZACIJE

DRUŠTVO LEGBITRA

www.legebitra.si

DRUŠTVO DIH – ENAKOPRAVNI POD MAVRICO

www.dih.si

DRUŠTVO FRŠLUS

www.instagram.com/drustvo_frslus

DRUŠTVO PARADA PONOSA

www.ljubljanapride.org

KULTURNI CENTER Q

www.kulturnicenterq.org

KVARTIR

www.kvartir.org

MARIBOR SKOZI ROŽNATA OČALA

www.mkc.si/mb-skozi-roznata-ocala

MOJA MAVRICA

mojamavrica.si

NEFORMALNA SKUPINA MEDOTI

www.medoti.si

ŠKUC

www.skuc.org

ŠPORTNO DRUŠTVO OUT IN SLOVENIJA

www.outinslovenija.com

TRANSAKCIJA

www.transakcija.si

FONTRUNNER SLOVENIA

www.frontrunnerslovenia.wixsite.com/frslo/si

KLUBI

KLUB TIFFANY / KULTURNI CENTER Q

Masarykova 24, Ljubljana
www.kulturnicenterq.org

KLUB MONOKEL

Masarykova 24, Ljubljana

K4 – ROZA

Kersnikova 4, Ljubljana
facebook.com/PinkTheUnderground

SAVNI

SAVNA DISTRICT35

Stegne35, Ljubljana, www.district35.si

SAVNA GYMNASIVM

Ulica Pohorskega bataljona 34, Ljubljana
www.klub-libero.si

KULTURA

FESTIVAL LGBT FILMA

Najstarejši tovrstni festival v Evropi. Poteka vsako leto v začetku decembra.
www.lgbtfilmfest.si

RDEČE ZORE

Mednarodni feministični in kvirski festival. Poteka vsako leto marca.
www.rdecezore.org

ZBIRKA LAMBDA

Zbirka literarnih in teoretskih del s področja homoseksualnosti.
skuc.org/Knjigarna/Lambda

ZBIRKA VIZIBILIJ

Lezbična knjižna zbirka.
skuc.org/Knjigarna/Vizibilija

NI PRAV

Prijavi zločine iz sovražstva in sovražni govor.
www.niprav.si

ROZA ALARM

Prijave homofobije.
skuc.org/roza-alarm

CERTIFIKAT LGBT PRIJAZNO

Prejemniki certifikata se zavežejo, da v svoji organizaciji zagotavljajo boljše razumevanje temeljnih človekovih pravic LGBT oseb. Certifikat podeljuje Mestna občina Ljubljana.

RESTAVRACIJE IN BARI

PRITLIČJE

Mestni trg 2, 1000 Ljubljana
www.pritlicje.si

DONUT TELL

Ciril-Metodov trg 12, 1000 Ljubljana
donuttell.com

KINO BEŽIGRAD

Linhartova cesta 11, 1000 Ljubljana
kino-bezigrad.si

LAPOPSI

Gospodinjska ulica 8, 1000 Ljubljana
lapopsi.si

TOZD

Cankarjeva cesta 8, 1000 Ljubljana
instagram.com/tozdbar

MAUS

Gallusovo nabrežje 27, 1000 Ljubljana
instagram.com/maus_lj

PICCOLA CAFFE

Trg mladinskih delovnih brigad 1, 1000 Ljubljana
instagram.com/piccolacafe_lj

PIZZERIA PICCOLA

Gornji trg 20, 1000 Ljubljana
instagram.com/piccola_lj

VEGANIKA

Gornji trg 33, 1000 Ljubljana
instagram.com/veganika

TRGOVINE

ALJA KUMP JEWELLERY

Pot Josipa Brinarja 9A, 1430 Hrastnik
PE Dunajska 254, 1000 Ljubljana
aljakumpjewellery.com

ANSELMA

Kolodvorska ulica 6, 1000 Ljubljana
anselma.si

DOMAČIJA ČILČEVI

Pedrovo 1, 5295 Pedrovo
cilcevi.si

FAJN BODI.

fajnbodi.si/trgovina

HANA KARIM STUDIO

Vilharjeva cesta 3, 1000 Ljubljana
hana-karim.com

ISA KOMBUCHA D.O.O.

Šmartinska cesta 28, 1000 Ljubljana
isakombucha.com/sl

MISKABAGS

miskabags.com

MODIBODI SLOVENIJA

Zaloška cesta 47, 1000 Ljubljana
modibodi.si

PEACH POP (trgovina za odrasle)

peachpop.si

POLONAPOLONA

polonapolona.com

SARAWIRED

sarawired.bigcartel.com

SHRUSHKO

Volčja Jama 6, 8360 Žužemberk
shrusko.si

SLAVSOCKS

instagram.com/slavsockslife

SMETUMET

Pokopališka ulica 13, 1000 Ljubljana
smetumet.com

TOYSHARING

Voklo 20A, 4208 Šenčur
toysharing.si

WICKED POTS

Maribor
instagram.com/wicked__pots

KNJIGARNE

MARIBORKA – VIGEVAGEKNJIGE

Koroška 6, 2000 Maribor
vigevageknjige.org

LEPOTNA IN ZDRAVJE

DREAM CREATOR

Tavčarjeva ulica 5, 1000 Ljubljana
dream-creator.si

FRIZERSKI SALON KOMA

Vodnikova cesta 157, 1000 Ljubljana
koma.si

FRIZERSTVO NOX AESTHETICS

Prisojna ulica 7, 1000 Ljubljana
instagram.com/nox.aesthetics

IBUA, PIERCING IN TETOVIRANJE

Trg Osvobodilne fronte 13a, 1000 Ljubljana
instagram.com/piercingibua

MAKEUP BELLA

Gvajčeva ulica 2, 2000 Maribor
makeup-bella.si

METAMORFNE MASAŽE – LIZA GOLOB S.P

Cesta na Brdo 43, 1000 Ljubljana
metamorfne-masaze.si

MOM SAID YES

Rimska 14, 1000 Ljubljana
instagram.com/mom.said.yes_tattoo.studio

NAKIT JASMINA DROLC

jasminadrolc.com

NATARAJA STUDIO

Resljeva 1, 1000 Ljubljana
natarajastudio.com

SATURNMOON BODYART

Čevljarska ulica 5, 6000 Koper
saturnmoonbodyart.com

SPIRAL INK TATTOO STUDIO

Istrska ulica 20, 6240 Kozina
spiralink.si

TAVČI TATTOO STUDIO

Pot na Lisice 4, 4260 Bled
tavci-tattoo.si

URIELA TATTOO STUDIO

Trpinčeva ulica 71, 1000 Ljubljana
uriela-tattoo.com

URŠA ČUK (RASTRLAB)

artopolis.si/@ursa_cuk

VETERINARSKA AMBULANTA USAR

Korenska cesta 14, 2241 Spodnji Duplek
vau.vet

WHITE OAK TATTOO

Cesta Ljubljanske brigade 23a, 1000 Ljubljana
whiteoak-tattoo.com/

FOTOSTUDIO

FOTO PAULI

Trubarjeva cesta 38, 1000 Ljubljana
fotopauli.si

TURIZEM IN ŠPORT

ORBIA TRAVEL

Dolinska cesta 1D, 6000 Koper
orbia-travel.com

SEZNAM LGBTIQ+ PRIJAZNIH

PSIHOTERAPEVTK_ OV:

Informacijo o tem, pri katerih izvajalcih_kah lahko pričakujete varen prostor upoštevajoč osebno okoliščino spolne identitete in/ali spolne usmerjenosti, lahko najdete spletni strani: <https://legebitra.si/aktivnosti/psihosocialno-svetovanje-za-lgbtiq-osebe/#psihoterapevtk>

Seznam je ustvarjen na podlagi samoocene psihoterapevtk_ov. V kolikor imate s posamezno_im psihoterapevtom_ko neprijetno izkušnjo glede obravnave LGBTIQ+ tem, nam to sporočite na svetovalnica@legebitra.si.

SOCIALA IN ZDRAVSTVO

DOM STAREJŠIH OBČANOV LJUBLJANA

VIČ-RUDNIK

Cesta na Bokalce 51, 1000 Ljubljana
dso-vic.si/enota-bokalce

Podatki so pridobljeni glede na priporočila LGBTIQ+ oseb.

Vabimo vas, da nam posredujete predloge za vključitev novih LGBT-prijaznih podjetij oziroma podjetij v lasti LGBTIQ+ oseb v naš seznam. Svoje predloge lahko pošljete na naslov uredništva gejm@legebitra.si

Prav tako vas prosimo, da nas obvestite, če bi se katero od že uvrščenih podjetij izkazalo za nevključujoče ali bi ravnalo v nasprotju z vrednotami spoštovanja in enakopravnosti. V takšnem primeru bomo podjetje nemudoma preverili in po potrebi odstranili s seznama.

HIV SE JE SPREMENIL

Z VEČJO IZBIRO MOŽNOSTI ZDRAVLJENJA,

LAHKO OSEBE, KI ŽIVIJO Z VIRUSOM HIV

PRIČAKUJEJO DOLGO IN ZDRAVO ŽIVLJENJE¹

Zmanjšana virusna obremenitev pomeni, da ni tveganja za prenos virusa. Nezaznavno = Neprenosljivo (N = N).²

Z ustrezno oskrbo lahko vsi upamo na uspeh.

O morebitnih dodatnih vprašanjih se posvetujte s svojim zdravnikom. O možnih neželenih učinkih zdravil poročajte na način kot je objavljeno na spletni strani www.jazmp.si.

Reference: 1. NAM AIDSMAP. Life expectancy for people with HIV. Dostopno na spletnem naslovu: <https://www.aidsmap.com/about-hiv/life-expectancy-people-living-hiv>. (Zadnji dostop: marec 2024). 2. European Aids Clinical Society (EACS) Guidelines. 2019. Version 10.g1. Dostopno na spletnem naslovu: https://www.eacsociety.org/files/guidelines-10.o_final_2_2.pdf. (Zadnji dostop: marec 2024).

Datum priprave: maj 2025. Koda materiala: SI-HIV-25-25

Vse pravice pridržane.

ViiV blagovne znamke so v lasti ali licencirane skupine podjetij ViiV Healthcare.

EL PHARMA d.o.o., Cesta na Brdo 100, 1000 Ljubljana